

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR
RELIGION OG KULTUR
03/2025

ST. OLAV

TRO INNSIKT UTSYN HÅP

KUNST:

Berninis St. Teresa av Ávila

Kan Nasjonalgalleriet
bli «katolsk» museum?

26

Intervju med Prahas erkebiskop Jan Graubner

42

Nasjonalgalleriet:
– Perfekt som
middelaldermuseum

Nº 03/2025

Innhold

Leder	3
Biskopen har ordet	4
Hva er en biskop?	6
Ung tro: Bendik Bjørnland	8
Betraktninger ved Julie Wilhelmsen	14
Historie: Kardinal Newmans skotske forbindelser	16
1700 år siden Nikeakonsilet	22
Intervju: Prahas erkebiskop Jan Graubner	26
Historie: Utdrag fra biskop von Galens preken sommeren 1941	32
Kirkevandring i Roma: San Damaso	36
Språk: Særkatolske ord i NAOB	40
Nasjonalgalleriet i Oslo: – Perfekt som middelaldermuseum	42
Katolsk profil: Alf Härdelin	48
Guds ord ved p. Josef Ottersen	53
Aktuelt: Norge rundt	54
Aktuelt: Verden rundt	56
Sannhetsserum: Kirken i gapestokken	58
St. Svithun-relikvien på plass i Stavanger	60
Klostertanker ved Hallvard Rieber-Mohn	64
Min søndagsmiddag	66
Kunst: <i>St. Teresas ekstase</i> av Bernini	68
Signert ved Georg Fredrik Rieber-Mohn	71
Bokessay: Flannery O'Connors religiøse budskap	72
Bokomtaler	77

HISTORIE

«En forferdelig lære som tillater voldelig avliving av arbeidsudyktige invalider, krøplinger, uhelbredelig syke og alderssvake!»

UTDRAG FRA BISKOP VON GALENS PREKEN FRA 1941, SIDE 32

Blikk i arkivet	79
Ny film om Mor Theresa	87
Morgenstjerne-serien av Karl Ove Knausgård, ved Hans Fredrik Dahl	88
Kunngjøringer	91
Lilli Stenius hedret	94
In memoriam	95
Utgangsort: <i>Kirkens stemme</i> av Gertrud von Le Fort	96

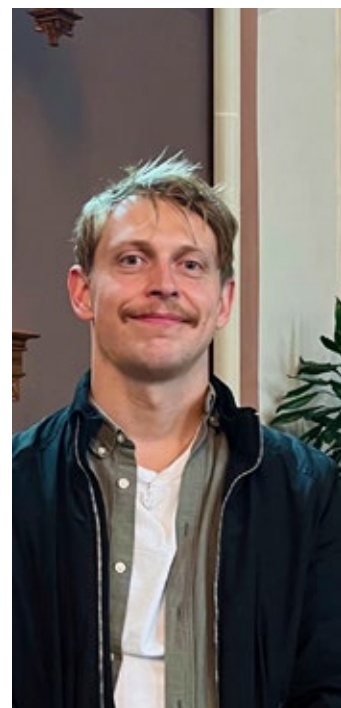
40

Leksikograf Hilde Bliksrud i NAOB-redaksjonen om «katolske» ord på norsk

6

Ung tro: Bendik Bjørnland

SANNHET – OG NOE ANNET

Da Pontius Pilatus spurte Jesus om hvem og hva han var, fikk han Ifølge evangelisten Johannes dette svaret: «Til det er jeg født, og til det er jeg kommet til verden – at jeg skal vitne om sannheten. Hver den som er av sannheten, hører min røst.» Den romerske stattholderen trakk sikkert på skuldrene da han avsluttet den samtalen med et resignert spørsmål: «Hva er sannhet?».

HAN VENTET NEPPE ET SVAR. Kanskje mente han at alt er relativt og intet objektivt sant i denne verden. Eller at spørsmålet ikke hadde særlig praktisk betydning, og burde henvises til filosofiske seminarer. Fra den greske oldtid og frem til våre dager har filosofene rett nok reflektert dypsindig over hva sannhet er, og det kommer de sikkert til å fortsette med. Her er utvilsomt flere nivåer og viktige betydningsnyanser. Men i de fleste sammenhenger, og fremfor alt i skyggen av noen påtrengende fenomener i vår egen samtid, holder det oftest med et ganske enkelt svar på spørsmålet. Sannhet er å være i pakt med det som er. Man taler sant når det som sies, stemmer overens med virkeligheten. Eller som Thomas Aquinas skrev: sannhet er overensstemmelse mellom tingene og vårt intellekt.

SPØRSMÅLET ER BLITT UBEHAGELIG aktuelt. Skillet mellom sannhet og løgn er under lumske angrep. Noen bruker kunstig intelligens til å manipulere tekster og fotografier, så de fremstår som ekte, for deretter å spre dem over internett. Noe kan være uskyldig lek, annet er bevisst påvirkning med lite aktverdige hensikter. «Fake news» fikk raskt feste i vårt vokabular – og i vår daglige livsverden.

At totalitære diktaturer forfører sine befolkninger med løgn, er ikke noe nytt fenomen. Heller ikke at det kan føre til vanskelige dilemmaer når Kirken og dets medlemmer skal forholde seg til et autoritært regime i eget land – jfr. boken *Kirken og okkupanten*, som ble anmeldt i forrige nummer av «St.Olav». Det nye er at også i land vi har regnet som demokratier, farer nå enkelte

topp-politikere med løgn uten å blunke. De benekter kjennsgjerninger eller opererer med «alternative fakta» – et finere ord for løgn. Uten å skjemmes går de til angrep på prinsipper som vi har holdt for selvsagte, slik som at universiteter og forskningsinstitusjoner ikke skal dikteres av politiske myndigheter, men fritt søke sannhet og bygge kunnskap. Eller at domstolene skal dømme om rett og urett ut fra loven, og være uavhengige av politiske myndigheter.

DETTE HANDLER IKKE BARE OM «VERDIER». Det handler om et fundament i vår kultur. Forpliktelsen til å holde seg til det sanne og avvise løgnen er en bærebjelke i samfunn tuftet på demokrati, rettsstatlige prinsipper, ytringsfrihet, fri forskning og menneskerettigheter.

For kristne er sannhetskravet forankret både i de ti bud og i Jesu Kristi lære. Det kan også gis en rent naturrettslig begrunnelse. I det aller første nummer av «St.Olav» i 1889, skrev lederskribenten at selve naturloven pålegger oss å søke sannheten «og uten fordom og uten vægring at følge den, saasnt man er kommen den paa Spor».

Redaksjonen i våre dagers «St. Olav» har hverken som oppgave eller som ønske å involvere seg i rent politiske spørsmål. Å støtte bestemte politikere, partier eller regimer er ikke vår sak. Men kravet om å søke sannheten, holde fast på den og sky løgnen handler om mer enn politikk. Her går det på troen, moralen og den alminnelige anstendighet løs. Da må også vi være tydelige.

I EN VERDEN DER SKILLET mellom det sanne og det falske angripes, der menneskerettigheter krenkes og der makt truer rett, må Kirken og de troende forsvare sannheten, rettferden og menneskeverdet, uansett hvor eller hvem angrepene kommer fra.

NILS HEYERDAHL
 REDAKTØR

48

Katolsk profil:
Alf Härdelin

Korset må ikke tas som gissel i politikken

En av Kirkens store feiringer om høsten er festen for Korsets Opphøyelse. Hva handler den om egentlig? Den er forankret i samtidsrelevante forhold.

Tidlig på 600-tallet var det persiske rike, Antikkens Iran, en stormakt. Persia kjempet mot Bysants, det stor-romerske rike. Imperiene lignet stuter i kamp, med hornene låst. Bysants var vestlig preget, Persia orientalsk. Bysants var kristnet, tegnet med korsets tegn. Persia hold fast ved zoroastrisk, dualistisk tro.

I ÅR 614 INVADERTE PERSIAS KEISER Khusrou II Jerusalem, dengang bysantinsk. Khusrou var zoroaster, men hadde kristen kone. Han skjønte kristent symbolspråk, så han visste hva han gjorde da han stjal kristenhetens fremste relikvie: Jesu kors. I femten år forble korset i persisk fangenskap. Khusrou kunne ikke ha funnet et tydeligere bilde på sin overmakt. Han forkynte for kollegaen i Bysants, den greske keiser Heraklios: «Kronjuvelen, den har jeg!» Først på høsten 629 fikk Heraklios tilkjempet seg korset. Han bragte det til Konstantinopel og opphøyde det i kirken Hagia Sophia. Folk bøyde seg dypt for det der, og sang. Det ble opphavet til høytiden vi feirer hver 14. september med storartede tekster og toner.

«JA», TENKER VI KANSKJE, «det var jo fint; da gikk det jo bra. Men har dette noe med oss å gjøre?» Ja, i høyeste grad. Beretningen om korset som ble røvet, holdt som gissel, brukt som politisk virkemiddel; så satt fri og opphøyet i Kirken, vunnet tilbake som troens fokus og kriterium – den utfordrer oss til å tenke kritisk over hvordan troens tegn utnyttet i offentlig liv. Det har den gjort lenge.

Vi ser det, for eksempel, hvis vi slår opp «Korsets Opphøyelse» i *Gammelnorsk homiliebok*, en samling norrøne prekener oppteget omkring 1200, et halvt århundre etter at Norge hadde fått erkebiskop, og Kristkirken i Nidaros hadde mottatt sin

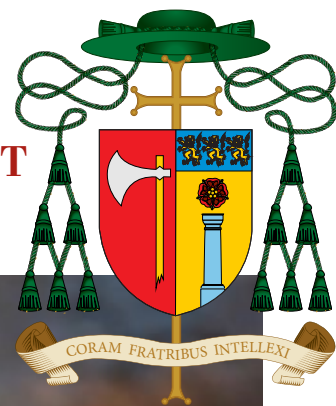
egen pasjonsrelikvie i form av *Fingergullet*, en kapsel med en dråpe av Kristi dyrebare blod. Predikanten i *Gammelnorsk homiliebok* tar det for gitt at norske kirkegjengere for drøyt 800 år siden kunne orientere seg i Antikkens geopolitikk. Slik begynner han sin preken:

[Khusrou] hette en hedensk konge i Serkland. Han herjet helt til Jerusalem, brøt ned mange kirker og førte med seg Vår Herres kors og meget annet hærfang. Da tok han til å hovmode seg av denne seiren og syntes han var Gud. På et høyt fjell lot han bygge for seg en glasshimmel, med bilder av alle himmellegemene, og der satt han i en stol av gull. Han lot også vannet ledes dit i skjulte rør, og stundom åpnet han for hullene i vannrørene; da så det ut som om han gav regn fra himmelen likesom Gud [...], og selv lot han seg dyrke som Gud.

SLIKT FIKK MAN ALTSÅ HØRE i norske stavkirker på den tid da cisterciensere først ankom på Tautra. Prekenen får Khusrou til å ligne den gammeltestamentlige kong Belsasar, han som, bevisst gudspottende, profanerte kar fra Jerusalems tempel. Belsasar ville vise seg enhver institusjon, jordisk eller himmelsk, overlegen. Vi husker hvordan det gikk med ham. Da Belsasars blasfemiske handling var utført, 'kom det til syne fingre av en menneskehånd, som skrev på den kalkede vegg i kongens palass.' Budskapet – *mene, tekel, ufarsin* – var nøkternt nok. Det talte om mål, vekt, oppdeling; ytret ingen lidenskapelig dom. Det fastslo rett og slett at der finnes grenser som er endelige. Å overstige dem, er å kaste seg inn i ødeleggelse.

IFØLGE GAMMELNORSK HOMILIEBOK gikk det med Khusrou som med Belsasar. Det må gå slik. Når mennesket tror at det er gud, og vil få andre til å tro det, blir det fange for eget overmot; det vil absolutt noe som i sitt vesen er patetisk begrenset. Da er fallet, smertefullt ydmykende, uunngåelig.

«Det hellige tegn, selve bildet på vår frelse, utnyttet (iblant uvitende, iblant bevisst kynisk) til manipulasjon for å yppe til sinne, mane til kamp, nære bitterhet. »

Belsasar og Khusrou er gjenkjennelige som politiske skikkelser i dag. Det er ingen mangel på herskere, reelle eller in spe, som nå hovmoder seg av seire og tror de er gud, som sitter på stoler av pureste gull og mener de styrer over himmellegene, skvettende litt liksomregn på almuen hist og pist. Den menneskelige modellen er uoriginal.

DET NYE HER OG NÅ er at korset igjen tas som gissel i politisk diskurs. Det hellige tegn, selve bildet på vår frelse, utnyttes (iblant uvitende, iblant bevisst kynisk) til manipulasjon for å yppe til sine, mane til kamp, nære bitterhet. Det er en urett like stor som den Khusrou begikk da han trengte inn i gravkirken og plyndret gjenstanden for Guds

Sønns tidløse offer, bragt for forsoning og synders tilgivelse, så Adams brodermyrdende barn endelig skulle få leve i *fred* og ikke regne noe for rov som er uttrykk for ren, edel, ufortjent nåde. For Jesu kors alene vil vi knele; ikke for noen makt som krever korset som sitt. I *Kirken* skal det opphøyes, ikke i noen politisk propaganda. Vi som ærer det, vil la Jesu Kristi sinnelag, ikke noen demagogs, prege all vår ferd. Dette er i sannhet et aktuelt budskap.

+ fr Erik Varden

+ Erik Varden

BISKOP AV TRONDHEIM

BISPESKIFTE

Hva er en biskop?

Det har nettopp vært bispeskifte i Oslo, og vi venter på ny biskop i Tromsø. Da kan det være nærliggende å spørre hva en biskop er. Det henger sammen med hva Kirken er.

TEKST: MGR. DR. TORBJØRN OLSEN

Nå tenker jeg ikke på hva slags type biskop Bernt Eidsvig eller biskop Fredrik Hansen er. Heller ikke på hvilken kompetanse de besitter, hvor faglig dyktige de er, hva de står for, hvilke holdninger, sosiale egenskaper og fremtreden de markerer seg ved, osv., selv om alt dette er viktig.

Det er lett å si at en biskop har en høy stilling i Kirken, han er «sjefen» vår, han møter mange mennesker, fra vanlige troende til paven. Han har en posisjon i samfunnet som skaper oppmerksomhet. Han står i spissen for viktige seremonier og han bærer særskilt iøynefallende klær osv. Dette kan selvfølgelig være interessant nok.

For å finne svar på det grunnleggende spørsmål om hva en biskop er, må vi dype inn i materien.

Og det lar seg faktisk ikke gjøre å besvare spørsmålet uten først å avklare hva Kirken er.

KLASSISKE KONTROVERSER

«Kirke» er den norske gjengivelse av det greske ord *ἐκκλησία* (ekklesía) som på latin er blitt til *ecclesia*. Ordet finnes mange steder i Det nye testamentet, og gjengis på norsk dels med «kirke», dels med «menighet». Noen ganger er det åpenbart at det kun dreier seg om en eneste størrelse av guddommelig dimensjon, som ifølge Paulus har Kristus som «hode». Men det brukes også om forsamlingen av kristne på ulike steder.

I tidligere protestantisk tradisjon (også i bibeloversettelsen av 1930) ble ordet konsekvent oversatt med «menighet». Det kan kanskje indikere at man med ordet primært tenkte på de lokale «menigheter» som vi mange steder hører tale om i Det nye testamentet? Gunnes oversatte det (i 1968) vel nærmest konsekvent med «kirke», enten om den Kirke Kristus grunnla, eller om kirken på det enkelte sted. Det markerte nok en annen vektlegging. Bibel 2011 og Bibel 2024 veksler mellom «kirke» og «menighet» ut fra sammenhengen.

Man har i diskusjoner også villet skille mellom den «usynlige» kirke eller menighet og den «synlige» kirke eller menighet. På katolsk hold tenderte man til kun å tale om «synlig»

kirke. Det var Den katolske kirke, opprettet av Kristus og ledet av paven. Lokale kirker var nærmest «underavdelinger» av Den katolske kirke. På protestantisk hold vektla man derimot at kirken i entall var en «usynlig» størrelse, grunnlagt av Kristus og bestående av alle troende. «Synlig» ble den (i hvert fall etter luthersk oppfatning) over alt der Evangeliet ble forkynt rent og sakramentene forvaltet rett, og noen ville gå så langt som å si at det organisatoriske ikke spilte noen rolle. Derfor kunne den synlige kirke nok finnes i «menigheter», på bedehus, i «forsamlinger», hvor «to eller tre var samlet», eller hvor det nå måtte være. Sogn, prostier, bispedømmer, kirkesamfunn mv. ble forstått som overordnede sammenslutninger eller administrative enheter.

Ingen av standpunktene kom helt til rette med det bibelske

og oldkirkelige materialet. I trosbekjennelsen taler vi om «én, hellig, katolsk og apostolisk Kirke». Det er neppe mulig å nedskrive den ene Kirke til noe sekundært. Samtidig brukes kirkebegrepet i Det nye testamentet klart om organiserte størrelser, og da lokalt mer enn verdensvidt eller universelt. Alt fra Augustin har det vært klart at den ytre kirke aldri er helt sammenfallende med den virkelige Kirke. Samtidig er det vanskelig å finne dekning i bibelsk og oldkirkelig materiale for et skarpt skille mellom det synlige og det usynlige, og enda vanskeligere å komme til rette med påstanden om at Kirken synlig kun fremtrer ved visse funksjoner og ikke som organisasjon.

«Derved blir det også dypt meningsfullt at en biskop alltid ordineres til å være hyrde for et bestemt slikt stykke Guds folk, altså til et konkret bispedømme.»

gjøres å komme til rette med påstanden om at Kirken synlig kun fremtrer ved visse funksjoner og ikke som organisasjon.

DET ANNET VATIKANKONSILS KIRKEBEGREP

Det annet vatikankonsil gikk inn i denne materie og fant – etter min oppfatning – den beste løsning, der man dessuten unngikk å gå i de historiske grøfter som nesten alle var havnet i under de gamle kontroverser.

Konsilet talte om den universelle Kirke (*ecclesia universalis*). Det er ingen menneskeskapt eller absolutt synlig størrelse. Den er skapt av Jesus Kristus, og det er den vi omtaler i begge trosbekjennelser.

Så fortsetter konsilet med å si at denne universelle kirke blir synlig, ikke i Den katolske kirke som sådan, men i en

PAVEAUDIENS: Biskopene skal ta vare på enheten mellom sine «kirker» og resten av Kirken. Den nordiske bispekonferensen avholdt sitt høstmøte i Roma den 1.–5. september. Her i audiens hos pave Leo.

rekke lokale «kirker» (omtalt som «partikularkirker», enkeltvis som *ecclesia particularis*). En slik kirke kjennetegnes ved en «gjeter» eller «hyrde» (*pastor*) som sammen med et «presbyterium» (prestene) er betrodd å «gjete» et stykke Guds folk som «holder fast ved sin hyrde, og av ham gjennom Evangeliet og Eukaristien er samlet i Den Hellige Ånd». Med «stykke Guds folk» (*portio populi Dei*) menes en bred representativ samling kristne som ut fra geografi eller av andre grunner naturlig hører sammen, men ikke ut fra spesialinteresser eller særskilte kall. Man trenger ikke å være stor teolog for å se at det her primært er snakk om bispedømmet som det sted der den usynlige Kirke blir synlig. Og det gir seg selv at «hyrden» det her siktes til, er biskopen, samtidig som Kristus er den store «overhyrde». Derved blir det også dypt meningsfullt at en biskop alltid ordineres til å være hyrde for et bestemt slikt stykke Guds folk, altså til et konkret bispedømme. Bisperingen er det gamle symbol på båndet mellom biskopen og hans kirke, bispedømmet.

Hva da med den verdensvide katolske kirke? Konsilet sier at «det er *i disse og av disse*» (*in quibus et ex quibus*) partikularkirker (bispedømmer, stift) «den ene og eneste katolske Kirke eksisterer», forutsatt naturligvis at biskopene eller hyrdene der lever «i kommunion» med biskopen av Roma og med de andre biskoper som selv er «i kommunion» med biskopen av Roma. På dette plan brukes ikke begrepet «den universelle kirke», men man taler om verdenskirken eller «kirken som helhet» (*Ecclesia universa*).

Hva så med de mange sogn, klostre, foreninger osv.? – Juridisk sett kan det dreie seg om egne rettssubjekt, men teologisk sett kan det aldri – i et kirkeperspektiv – være noe annet enn en «del» av den lokale bispeledete «partikularkirke». (En sogneprest er generelt guddommelig ordinert

til prest, men ikke til å være «hyrde» for et spesielt sogn!)

Skal vi sammenligne med tradisjonell luthersk teologi, vil man der si at mens «sognet» er Kirkens grunnleggende enhet, er bispedømmet en administrativ overbygning. Katolsk teologi vil derimot si at mens bispedømmet er Kirkens grunnleggende enhet, er de enkelte sogn, menigheter osv. underliggende arbeidsenheter, dels av administrativ karakter. (Katolske sogn fikk først i 1983 status som «juridiske personer».)

BISKOPENS GRUNNLEGGENDE OPPDRAG

Ut fra dette er biskopens ene grunnleggende og særskilte oppdrag å holde Guds folk i bispedømmet sammen, og hans tre hovedredskaper for dette er *forkynnelse* mv. av Guds ord, *feiring av liturgien* (med pontifikalmesse, konfirmasjon, oljevigselse, ordinasjon og kirkeinnvielse som høydepunkter) og «*styring*» av det Guds folk som han er betrodd. Det gjør han selvfølgelig i samarbeid med de andre (forhåpentligvis) troende i bispedømmet. Denne tredeling viderefører den teologiske tanke om Kristi trefoldige oppdrag (som profet, prest og konge), en tanke som spesielt ble holdt frem på reformert hold (Calvin), men grepet fatt i på katolsk hold på 1700-tallet.

Biskopens andre grunnleggende oppgave er å ta vare på enheten mellom hans «kirke» og resten av Kirken. Også her dreier det seg om forkynnelse, liturgi og styring. Her ligger fokus dels på nabobiskopene og nabobispedømmene, dels på paven i Roma og hele «bispekollegiet». Tydeligst kommer dette til uttrykk når biskopen medvirker ved bispeordinasjoner, når han deltar på møte i bispekonferansen eller på et konsil, og når han hvert 5. år avlegger sitt *Ad limina*-besøk hos paven.

Her har vi det det grunnleggende svar på hva en biskop er. Alt det andre er mer eller mindre nyttige «tillegg». •

LEVE TROEN: – Det viktigste er ikke nødvendigvis å lære bort kunnskap om troen, men å lære og leve den, sier Bendik Bjørnland. På høstens landsmøte til Norges Unge Katolikker (NUK) ble han valgt inn i Hovedstyret.

NORGES
UNGE
KATOLIKKER

– **Da jeg gikk i messe,
fikk jeg følelsen av
å komme hjem!**

Bendik Bjørnland vokste opp i en kristen familie. Så levde han borte fra Kirken i nesten ti år. I dag er han styremedlem i Norges Unge Katolikker og ber rosenkrans daglig.

TEKST OG BILDER: MARTA TERESA WADE

Vi møtes ved St. Olav domkirke menighet i Oslo. Det er her Bendik Bjørnland går i søndagsmessene. Fra nå av er han også en fast gjest i bygget over gaten, som medlem av Hovedstyret til Norges Unge Katolikker (NUK). Som kateket er han godt kjent med lokalene til St. Sunniva skole. Slik har det ikke alltid vært. Det var først for fire år siden kom «hjem» igjen til sin barndoms tro.

EN REISE

Bendik Bjørnland vokste opp på Nesodden, i en troende familie. Han er den yngste av tre søsken. Foreldrene konverterte på 80-tallet, da de var på hans alder. Familien på fem pleide å reise på ferie til Italia og Frankrike og besøke ulike kirker og steder der helgener hadde levd.

– Jeg tenkte nok da at det var litt mye, men jeg sitter igjen med at det var veldig verdifullt, forteller Bendik om familievandringene.

32-åringen minnes også fransiskanerbrødrene fra St. Hallvard menighet, som kom annenhver søndag for å feire messe i middelalderkirken i nærheten av der familien bodde.

– Jeg har vokst opp med dem. De var veldig varme og gode med barn.

Leir, arrangert av NUK og ulike aktiviteter i kirken fulgte ham gjennom hele barndommen. Da han ble eldre, engasjerte han seg mer sporadisk:

I ung voksenalder falt jeg egentlig litt bort fra Kirken og troen, sier kateketen, som nå ber rosenkrans daglig.

Det voksne livet med alt det bærer av ansvar, studie og jobb, tok oppmerksomheten vekk fra troen. Etterhvert sluttet Bendik å gå i messe.

– Jeg merket at jeg ikke hadde med meg troen i livet mitt, sier han.

Når han ser tilbake på denne perioden, kjenner han at det gikk litt på autopilot.

– Jeg bare gjorde alt jeg skulle, men med en slags tomhet, en slags livsgnist som manglet, sier Bendik.

MÅTTE TA STILLING

Han var rundt 28 år da det gikk opp for ham at noe måtte gjøres. Han kunne ikke være en

«kulturkristen», bære en merkelapp og kun det. Det var ikke nok.

– Jeg var ikke tilfreds. Det var noe som manglet.

Bendik forstod at han måtte ta stilling til den troen som engang ble gitt ham da han var liten.

– Enten så tror jeg på det Kirken lærer eller ikke, og det må i så fall ha stor innvirkning i livet mitt. Det tror jeg var et vendepunkt. Dette ble starten på en reise, som stadig fortsetter. Som katolikker går vi alle en trosvei som varer livet ut.

Etter at Bendik begynte å søke tilbake til Kirken, fikk han fort en bekreftelse på at det var riktig.

– Jeg følte at Gud snakket til meg og sa: «Kom til meg».

Idet Gud talte til ham, skjedde det også noe inni ham og han kjente at Gud handlet i ham. Da begynte arbeidet med å leve etter kristne verdier og dyder. Det første han måtte gjøre, om han skulle ta troen på alvor, var å begynne å gå i messe hver søndag. Å oppsøke sakramentene er helt sentralt, sier katolikken. Det som følger troende i den daglige pilegrimsreisen, er messen og skriftemålet. Begge deler tok han opp igjen. Bendik begynte også å lese etikk, filosofi og Kirkens historie. Han skulle bli kjent med hjemmet sitt på nytt. Han hadde en tydelig opplevelse av å være tilbake.

– Da jeg gikk i messe fikk jeg følelsen av å ha kommet hjem. Det var noe kjent og veldig viktig.

VEILEDNING OG SKRIFTEMÅL

De siste årene har barn- og ungdomsarbeideren brukt på å vokse i tro og engasjere seg i Kirken.

– Jeg prøver å ikke gjøre for mye. Jeg er et ja-menneske, legger han til og ler.

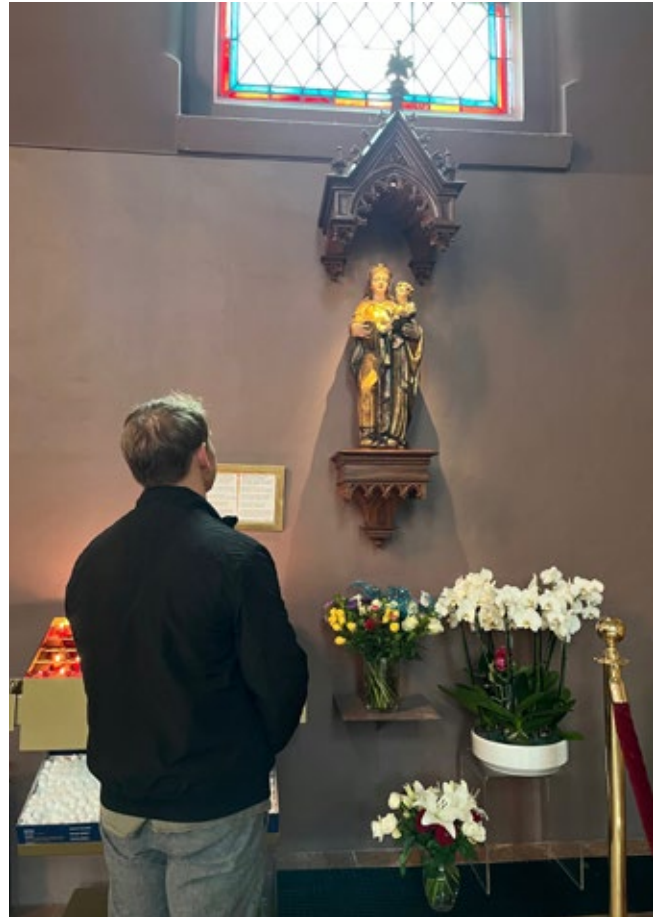
Det er noe annet som han har hatt med seg på veien. I to år nå har Bendik gått trosveien sin sammen med en åndelig veileder.

– Jeg hadde hørt at man kan spørre en prest om det, så jeg gjorde det, forklarer han.

En åndelig veileder er en prest, nonne eller lekperson som følger den troende i hans eller hennes forhold til Gud, gjennom jevnlig samtaler.

– Det er veldig givende å ha en som kjenner

Enten så tror jeg på det Kirken lærer eller ikke, og det må i så fall ha stor innvirkning i livet mitt. Det tror jeg var et vendepunkt.

til hva du trenger. Du får også et utenfra perspektiv på din egen reise, sier Bendik.

Han møter sin åndelige far en gang i måneden. Ved siden av samtalene får han også ta imot skriftemål, noe han sier er et sted der man mottar Guds nåde.

– Jeg har lært at skriftemålet også er forebyggende, sier Bendik og legger til: Dette og er en grunn til å gå til skriftemål jevnlig.

DEN HIMMELSKE MOR

Etter sin hjemkomst tilbake til kirken har Bendik reflektert mye over bønn.

– Det har vært viktig for meg å lære hvor lite formell bønn trenger å være, sier Bendik og peker på «skuddbønnene» – korte, spontane bøtter.

I løpet av dagen vender han seg stadig mot Gud. Han holder fast tanken på Gud i alt han gjør.

– Helt praktisk så ber jeg for eksempel om hjelp når jeg trenger det. «Nå trenger jeg hjelp, Gud», sier jeg.

Hver morgen begynner han dagen med en rosenkrans. Hans hjemkomst til troen innebar også at han kom hjem til sin himmelske Mor.

– Jeg har skjønnet viktigheten av å ha et godt forhold til Jomfru Maria. «Mamma, hjelp meg» er ord han jeg sier ofte. Hun er jo Mamma, legger han til og smiler.

KJÆRLIGHET FOR BARN

Bendik Bjørnland utdanner seg til å jobbe med barn. ➤

SØNDAGSMESSER: Bendik Bjørnland går i søndagsmesser i St. Olav domkirke i Oslo. Her finner han også tid og rom for bønn

TROENDE FAMILIE:
Bendik vokste opp på Nesodden utenfor Oslo som den yngste av tre søsken.

FAVORITT BIBELSITAT

«For den som har, skal få, og det i overflod. Men den som ikke har, skal bli fratatt selv det han har»
(Matt 13, 12)

– Det appellerer til så mye: har man eksempelvis kjærlighet, vil denne vokse, men mangler du det kan det heller ikke vokse. Å lære barna om troen og plante den som et frø i dem – da har de den, og den vil vokse videre, sier Bendik.

bort kunnskap om troen, men å lære å leve den, sier Bendik.

RØTTENE FORBLIR

De første og viktigste trosformidlere er likevel foreldrene, mener kateketen.

De kan eksponere barna for Kirken, fellesskapet, messen og liturgien.

– Jeg er veldig, veldig takknemlig for at mine foreldre levde ut troen sin, sier han.

Bendik sier at troens røtter forblir i oss, uavhengig av hvor vi skulle befinne oss senere i livet.

– Det gjør at det er lettere å komme tilbake til Kirken. Du forblir på en måte i Kirken og Kirken i deg.

For ham er troen en handling, et valg. Da han var i slutten av tyveårene, måtte han velge hvordan han skulle forholde seg til Gud og Kirken.

– Det er godt å få en følelse av nærhet når man ber til Gud, men det er ikke alltid den kommer. Man må derfor ikke bli avhengig av det. Du gjør det du gjør fordi du velger det og tror at det er det rette, sier 32-åringen. Det er viktig å bevege seg videre fra barnetroen til en voksentro.

– *Hvordan gjør man det?*

– Du tar stilling til troen. Den skal ikke være noe abstrakt, men konkret og ha en innvirkning. Det krever noe av deg å leve som kristen, sier han. •

Du tar stilling til troen. Den skal ikke være noe abstrakt, men konkret og ha en innvirkning. Det krever noe av deg å leve som kristen

TAKKNEMLIG: Bendik takker sine foreldre for at de levde ut troen sin. De viktigste trosformidlerne er foreldrene, mener han.

Julie
WilhelmsenKjell Arild
PollestadGeorg Fredrik
Rieber-MohnAnn Jeanette
Ekberg

Krigen og den kristne universalismen

Den kristne humanismens påbud om å verne alle liv utfordres i møtet med en situasjon der menneskeliv ofres kynisk hver dag på slagmarkene.

TEKST: JULIE WILHELMSEN

Russlands angrepskrig mot Ukraina er godt inne i sitt tredje år. Trumps banale forsøk på å bli fredsskaper ved å tvinge partene til bordet er igjen avløst av Russlands nådeløse kvesting av Ukraina – folk og land. Putin synes å tro at han kan få sin imperialistiske drøm om å eie nabolandet oppfylt. Menneskelivene, både ukrainske og russiske, ofres kynisk og med tilsynelatende stadig større letthet. Putin er heller ikke kompromissets mann. Presset som tap av oppslutning på den russiske 'hjemmefronten' kunne utgjort, i form av folkets ugunst eller dårlig økonomi, ser ikke ut til å stagge aggressoren. Ukrainas legitime forsvarsfront kan komme til å bli for svak.

Hvilke prinsipper skal det styres etter i møte med denne situasjonen?

Menneskene har ifølge kristen tro en grunnleggende forpliktelse til å ivareta liv, alle liv. Det innebærer i første instans å ikke havne i krigen. Der har vi alt feilet grovt, enten man mener at Russland alene er skyld i at krigen brøt ut, eller at de vestlige statene kunne forvaltet sin 'seier' etter Den kalde krigens slutt klokere. Men nå da, når krigen er i full gang, og Putin fremstår mer og mer som en blindt ekspansjonistisk Hitler? Kan vi gi oss hen til parolen om at 'våpen er veien til fred', koste hva det koste vil i antall menneskeliv, ukrainske og russiske?

ALT I VERDEN ER SKAPT AV GUD og mennesket er skapt i hans bilde. Likevel støter ofte troens bud mot det menneskelige samfunnets ordnende logikker. En grunnleggende samfunnsvitenskapelig innsikt, blant annet formidlet av den norske antropologen Fredrik Barth, er at mennesker deler seg opp i grupper. Gruppene tegnes opp med en innside definert mot en utside. Ja, selve vi'et i gruppen, nasjonen eller sivilisasjonen er avhengig av denne grensedragningen mot dem som faller utenfor.

Den menneskelig sosiale orden er støpt i partikularismens skjje: vi er noe for oss selv, som ikke de andre er.

NÅR KRIGEN ER ET FAKTUM, er denne logikken blitt tatt til det ytterste: Vi kan ikke leve dersom de andre ikke dør. Veien frem mot denne i Guds øyne absurde relasjonen, har mange i menneskets øyne logiske steg. Politiske ledere som Putin eller Netanyahu for den saks skyld, kan spille på sin gruppes klagemål og feste ansvaret for dem på andre. Slik befestes egen gruppes særegenhet og samhold. Neste steg, som kan rive befolkningen med i eksklusjonen, er å peke på de andre som så skyldige og farlige at de må bekjempes med våpen. Krig kan sees som et utfall av gruppeledelsens suksess i å få 'de andre' til å se ut som om de er hinsides vår menneskelighet, og må støtes ut.

Selv om forsvarskrigen som Ukraina og vestlige land fører er legitim, er den fremdeles avhengig av en lignende partikularistisk logikk. 'Demokrati' står mot 'autokrati', 'russere' mot 'ukrainere' etc, og denne inndelingen medfører at kula rettes mot eller for menneskene det gjelder. For alle parter i krig dreier det seg om å mobilisere rundt en kraftig grensedragning, der den andre gruppen står i fare for å bli plassert utenfor humaniteten. Eksklusjonen av Russland, manifestert i Europas nye opprustning og bevæpningen av Ukraina, synes nødvendig nå. Den er likevel tuftet på en logikk som utfordres av den kristne humanismen; påbudet om å verne om alle liv og visjonen om at alle har en plass. Selv Kain som slår i hjel sin bror Abel, setter Herren et beskyttende merke på etter å ha forvist ham.

St. Olavs nye spaltist, Julie Wilhelmsen, er statsviter og seniorforsker ved Norsk utenrikspolitisk institutt. For sine bidrag til den offentlige debatt i Norge har hun fått Skjervheimprisen og Fritt Ords Pris.

FORPLIKTELSE: Menneskene har ifølge kristen tro en grunnleggende forpliktelse til å ivareta alle liv, skriver Julie Wilhelmsen. Bilde fra krigen i Ukraina. Foto: Sofii Gatilova/Reuters

Utfordringen om å overskue, og om mulig overkomme, den høyst menneskelige partikularismen, går til hver og en av de troende. Og den blir stadig mer akutt jo flere som dør på slagmarken. I et demokrati er de politiske ledernes utsagn om Russland, russerne, hvem de er, hva de representerer og hvordan de skal møtes, tomme ord uten vår aksept, stilltiende eller eksplisitt. Politikken som setter stadig flere ressurser inn i den legale krigsmaskinen, blir til på vår vakt.

HVOR LENGE VI SKAL VENDE MED Å GRIPE denne utfordringen an, vet jeg ikke. Men jeg vet at Kirkens alt-inkluderende dogme er sosial-stridig og samtidig løsningen på vårt mest absurde problem: krigen. I mellomtiden kan vi dvele ved spriket som viser seg i sammenstillingen av samfunnets ordnende, partikularistiske logikk og Guds visjon for menneskeheten:

‘Slik kroppen er én selv om den har mange lemmer, og alle lemmene utgjør én kropp enda de er mange, slik er det også med Kristus. For med én Ånd ble vi alle døpt til å være én kropp, enten vi er jøder eller grekere, slaver eller frie, og alle fikk vi én Ånd å drikke. For kroppen består ikke av én kroppsdel, men av mange. Om nå foten sier: «Fordi jeg ikke er hånd, hører jeg ikke med

til kroppen», så er den like fullt en del av den. Om øret sier: «Fordi jeg ikke er øye, hører jeg ikke med til kroppen», så er det like fullt en del av den. Hvis hele kroppen var øye, hvor ble det da av hørselen? Hvis det hele var hørsel, hvor ble det av luktesansen? Men nå har Gud gitt hvert enkelt lem sin plass på kroppen slik han ville det. Hvis det hele var én kroppsdel, hvor ble det da av kroppen? Men nå er det mange kroppsdel, men bare én kropp. Øyet kan ikke si til hånden: «Jeg trenger deg ikke», eller hodet til føttene: «Jeg har ikke bruk for dere». Tvert imot! De delene av kroppen som synes å være svakest, nettopp de er nødvendige. De kroppsdelene som vi synes er mindre ære verdt, dem gir vi desto større ære. Og de delene vi føler skam ved, kler vi desto mer sømmelig; de andre trenger det ikke. Men nå har Gud satt sammen kroppen slik at det som mangler ære, får mye ære, for at det ikke skal bli splittelse i kroppen, men alle lemmene ha samme omsorg for hverandre. For om ett lem lider, lider alle de andre med. Og om ett lem blir heldret, gleder alle de andre seg.’ •

(fra 1. Korinterbrev kap. 12 vers 12-26)

Dette er en kommentar. Meningene i artikkelen står for artikkelforfatterens regning.

KIRKELÆRER: Kardinal John Henry Newman, ca. 1885.
Foto: Herbert Rose Barraud

Kardinal Newmans skotske forbindelser

I slutten av juli kunngjorde Den hellige stol at den hellige John Henry Newman (1801–1890) blir Den katolske kirkes 38. kirkelærer. Den engelske kardinalen er kjent som en leder i den anglikanske Oxfordbevegelsen, for sin konversjon til katolisismen og sine skrifter om lærens utvikling. Mindre kjent er hans forbindelser til Skottland.

TEKST OG BILDER: ØYVIND JOHANNES VARDENÆR EVENSTAD

Ved bredden av elven Tweed, omringet av det bølgende landskapet rundt Melrose i Scottish Borders, står det et storslått hus i grå sandstein med tårn og utsmykkede gavler. Velstelte hager strekker seg ut rundt huset, mens murer og porter leder besøkende inn i en nygotisk verden. Abbotsford, oppkalt etter cistercienserklosteret i nærheten, er som et eventyrslott fra romanene til mannen som i 1811 kjøpte eiendommen og formet den etter sin egen fantasi: Sir Walter Scott (1771–1832).

Huset, som er blitt litt av en turistattraksjon, eies i dag av en stiftelse og er åpent for besøk hver dag – men kjøp billett på forhånd! Det ligger en time og tjue minutters kjøring fra Scottmonumentet på Princes Street i Edinburgh, eller

man kan ta toget til Galashiels og buss derfra. Blant de spektakulære rommene man får sett, er Scotts bibliotek og våpenkammer. Kanskje litt uventet er det også et katolsk kapell i huset, til venstre for hovedinngangen. Hit kom John Henry Newman for å feire messe. Men hvorfor?

«DEN KATOLSKE SANNHET»

Newmans forbindelse til Scott begynte allerede før han var katolikk. Scott, som fylte tretti

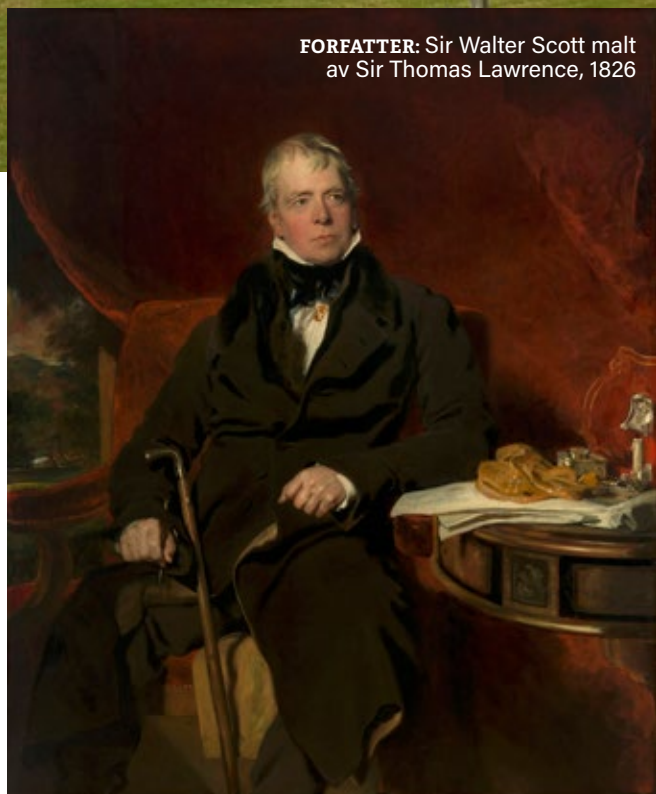
«Abbotsford, oppkalt etter cistercienserklosteret i nærheten, er som et eventyrslott fra romanene til mannen som i 1811 kjøpte eiendommen og formet den etter sin egen fantasi: Sir Walter Scott (1771–1832).»

EVENTYRSLOTT: Sir Walter Scotts hjem, Abbotsford, i den skotske regionen Scottish Borders. Foto: Ad Meskens / Wikimedia Commons

FORFATTER: Sir Walter Scott malt av Sir Thomas Lawrence, 1826

det året Newman ble født, skulle snart bli en av Skottlands mest berømte forfattere. Han ble oppdratt som kalvinist, men ble senere anglikaner og hadde innflytelse på den høykirkelige Oxfordbevegelsen som Newman tilhørte (og som ikke må forveksles med bevegelsen av samme navn som virket i Norge i mellomkrigstiden). I april 1839 skrev Newman om Scott i tidsskriftet *British Critic*:

I løpet av dette århundrets første kvartal vokste det frem i nord en stor poet, som – uansett hvilke feil han måtte ha – gjennom sine verker, i prosa og vers, har bidratt til å forberede mennesker på en nærmere og mer praktisk tilnærming til den katolske sannhet.

Hva var det i Scotts verker som påvirket leserne så sterkt? Ifølge Newman hadde Scott vendt sinnene mot middelalderen, som »»

SJELERO: Det katolske kapellet i Abbotsford, bygget av Scotts barnebarn og besøkt av Newman i 1872. Foto: Ad Meskens / Wikimedia Commons

«Da Newman besøkte Abbotsford for andre gang i 1872, ga han bort messeklær og andre liturgiske gjenstander til familien.»

var populær og romantisert i 1800-tallets Storbritannia. Det gjorde han først og fremst gjennom sine middelalderromaner, som *Ivanhoe* (1819) og *The Talisman* (1825) – begge med korstogene som bakteppe eller innramming. I så henseende kan han sammenlignes med Sigrid Undset, som gjorde det samme i Norge hundre år senere. Og sannheten som ikke kunne skjules, hverken av Undset eller Scott, er denne: Middelalderen var katolsk.

NEWMAN OG ABBOTSFORD

I 1845 ble Newman tatt opp i Den katolske kirkes fulle fellesskap. Scott, som døde i 1832, ble aldri katolikk. Det ble derimot hans barnebarn, Charlotte, som giftet seg med James Robert Hope – et medlem av Oxfordbevegelsen og en nær venn av Newman. Charlotte arvet Abbotsford fra sin bestefar, og ekteparet tok navnet Hope Scott. Etter at de konverterte i 1851, fikk de bygget det katolske kapellet i huset. Da det sto ferdig, ble Newman invitert til å komme og feire messe der.

Da Newman besøkte Abbotsford for andre gang i 1872, ga han bort messeklær og andre liturgiske gjenstander til familien. I dag står disse gjenstandene utstilt i kapellet. Siden 2019, da Newman ble kanonisert av pave Frans, har de hatt status som relikvier av andre klasse

(det vil si brukt av en helgen, men ikke del av en helgen). Dermed utgjør de, sammen med et relikvie av første klasse ved Lourdes-grotten i Carfin, de eneste relikviene etter John Henry Newman i Skottland. Det kan i seg selv være god nok grunn til en valfart hit.

ET KATOLSK ETTERMÆLE

I løpet av sitt andre besøk til Abbotsford skal Newman, sammen med James Hope Scott, ha lagt grunnlaget for flere katolske kirker i Scottish ➔

FLOTT INTERIØR: Ett av mange rom du får sett hvis du tar turen til Abbotsford. Foto: Michael D. Beckwith / Wikimedia Commons

KIRKEN I SCOTTS VERKER

Long flourish the sandal, the cord, and the cope,
The dread of the devil and trust of the Pope;
For to gather life's roses, unscathed by the briar,
Is granted alone to the Barefooted Friar.
Ivanhoe (1819), kap. 17

In the name of God, and of the most holy Father, the vicegerent of the Christian Church upon earth, I prohibit this most profane, bloodthirsty, and brutal defiance betwixt two Christian princes, whose shoulders are signed with the blessed mark under which they swore brotherhood.
The Talisman (1825), kap. 28

HISTORIE

NEWMANS DRØM: St Patrick's Church i Edinburgh, et oratorium under opprettelse. Foto: August Dominus / Wikimedia Commons

«I løpet av sitt andre besøk til Abbotsford skal Newman, sammen med James Hope Scott, ha lagt grunnlaget for flere katolske kirker i Scottish Borders.»

Borders. James og hans kone Charlotte hadde allerede fått bygget minst én kirke, Our Lady and St Andrew i Galashiels, for å betjene den store katolske befolkningen i byen. Da James Hope Scott døde i 1873, holdt Newman en preken i begravelsen som er blitt regnet som en av hans beste: «In the World, but not of the World».

James og Charlottes datter, Mary Monica Maxwell-Scott, arvet Abbotsford og forble troende katolikk. Hun så opp til Newman, og i 1879 fikk hun oppleve at han ble kreert til kardinal av pave Leo XIII. I likhet med sin oldefar skrev hun flere bøker og andre skrifter, blant annet om katolske helgener for Catholic Truth Society i London. Den dag i dag er familien Maxwell-Scott involvert i stiftelsen som eier Abbotsford. At hans etterkommere ble katolikker, var nok ikke noe Sir Walter Scott hadde forventet. Newman var kanskje mindre overrasket.

SENERE FORBINDELSER

Kardinal Newmans skotske forbindelser strakk seg lenger enn Scottish Borders etter hans død, faktisk helt nord til Orknøyene. Da den orknøyske forfatteren George Mackay Brown (1921–1996) leste en bok som skulle vise at Newman tok feil om kato­lisis­men, førte det tvert imot til at han begynte å lure på om den var sann. I 1947 skriver han i et brev til

en venn: «Har du noen gang lest John Henry Newmans *Apologia Pro Vita Sua*? Jeg har nettopp fullført den, og som alltid har den rystet meg til grunnvollene. Det er en storslått, knusende logikk i den.»

Til tross for at han ble overbevist av Newmans «knusende logikk», skulle det enda ta fjorten år før Mackay Brown tok steget og ble katolikk i 1961. Senere skrev han om denne tiden: «Jeg ble værende i årevis i denne tilstanden av å anerkjenne kato­lisis­men, uten å gjøre noe med det.» Da han skrev om sin konversjons­historie i *The Tablet* i juni 1982, anerkjente han Newmans apologetiske verk *Apologia Pro Vita Sua* (1864) som en stor innflytelse – også på artikkelens tittel: «The way of literature: An apologia by George Mackay Brown».

Newmans forbindelser til Skottland fortsetter å gi seg utslag, også på praktiske måter. Han var medlem av oratorianerne, kongregasjonen som ble grunnlagt av den hellige Filip Neri, og han etablerte Birmingham Oratory i 1849. Newman skal også ha hatt et ønske om å etablere et slikt fellesskap i Skottland, nærmere bestemt i Edinburgh. På Herrens bebudelse, 25. mars 2025, kom dette ønsket et steg nærmere å bli realisert, da prestene i St Patrick's Church i Edinburgh ble tildelt status og tittel som «oratorium under opprettelse» av kongregasjonens ledelse i Roma. •

STUDERKAMMER: Scotts arbeidsrom i Abbot's Ford, hvor han skrev bøker for å nedbetale gjeld. Foto: Michael D. Beckwith / Wikimedia Commons

1700 ÅR SIDEN NIKEAKONSILET

«Jeg tror på én Gud, den allmektige Fader ...»

De fleste katolikker i Norge som går til messe på søndager, er vel kjent med den trosbekjennelse som går under navnet «den nikenske». Men hvor ofte tenker vi på omstendighetene rundt dens tilblivelse?

TEKST: SR. INGEBORG-MARIE L.G. KVAM OP

Og hvor ofte tenker vi over det faktum at den forener oss, ikke bare med katolikker verden over, men med kristne fra de aller fleste andre kirkesamfunn også?

TRE VIKTIGE GRUNNER

I år markerer kristne over hele verden 1700-årsjubileet for det første konsil i Nikea. I en tale til den internasjonale teologiske kommisjonen 30. november 2023, oppga pave Frans tre grunner til at dette jubileet er viktig.

Den første er åndelig: Nikea uttrykker vår tro på Jesus, «Faderens enbårne Sønn, som ble menneske for oss og for vår frelses skyld.» Han er «lys av lys» og gir oss det lys vi skal bringe videre til verden. Den andre handler om synodalitet: Dette er det første universelle konsil, hvor Kirken uttrykker «sin natur, sin tro, sitt kall til å være, slik vårt senere konsil sier det 'et tegn på og et redskap for den nære forening med Gud og hele menneskeslektens innbyrdes enhet' (*Lumen Gentium 1*)».

Den tredje er økumenisk: i vår søken etter full kristen enhet er Nikea sentralt, fordi dets bekjennelse forener alle Jesu disipler, som i 2025—ved Guds forsyn—feirer påske på samme tid. Datoen for påske stod nemlig også på agendaen i 325.

UNIK STILLING

Av de tidlige kirkemøtene, eller konsilene, er det syv som kalles økumeniske (universelle) og som anerkjennes av de fleste kristne kirker ennå i dag. De fire første: Nikea (325), Konstantinopel (381), Efesos (431) og Kalkedon (451) er grunnleggende. Her ble sentrale felles dogmer formulert, i den grad det var mulig å uttrykke i menneskelig språk tros-sannheter som går ut over de kategorier vi vanligvis opererer med: at Gud er tre personer i én natur, at Jesus Kristus er én person med to naturer, sann Gud og sant menneske, uten sammenblanding, uten splittelse.

Blant disse fire har Nikea en unik stilling fordi det er blitt stående mer eller mindre udiskutert siden begynnelsen av 400-tallet, som en slags lakmustest for rettroenhet. Det er også det første konsilet som regnes som økumenisk. For

første gang ble biskoper fra alle kristenhetens geografiske områder invitert, med den intensjon at konsilets bestemmelser skulle gjelde for alle. Kirkemøter og synoder hadde funnet sted tidligere, men da mer lokalt.

KEISER KONSTANTIN

Én grunn til at ting nå endret seg, var forandringer i de kristnes situasjon i samfunnet. De gikk fra å være en forfulgt minoritet, til å bli en akseptert og etter hvert anerkjent religion. Dette leder oss til en nøkkelfigur i hele Nikea-historien: Keiser Konstantin, som regnes som den som gjorde kristendommen til «statsreligion» i Romerriket.

Det har seg nemlig slik at det faktisk ikke var Kirken selv, en patriark eller pave, som innkalte til konsil. Det var keiseren. Årsaken var at teologiske stridigheter truet enheten og freden i riket.

En bevegelse ledet av teologen Arius hadde fremsatt en lære om Kristus som var blitt fordømt som heretisk av biskopen i Alexandria. I sin iver for å trygge et monoteistisk gudsbilde og sannheten om Guds uskapte og «ufødte» natur, konkluderte Arius med at Logos (Ordet), eller Sønnen, som de kristne mente hadde levd og lidd som Jesus fra Nasaret, måtte være av en annen natur enn Gud. Den mest fremragende av alle skapninger, ja, men en skapning. «Det var en tid da han ikke var!» lød ett av slagordene.

Flere andre teologer, med Athanasius av Alexandria som den fremste, hevdet at Arius' teologi stemte hverken med det nytestamentlige vitnesbyrd eller med Kirkens tro uttrykt i dens liturgiske formuleringer. Det dreide seg altså ikke om å sette seg ned for å bestemme hva de kristne skulle tro på, men om å bekrefte og klargjøre hva de allerede trodde, samt å trekke en grense: Nei, det Arius sier, er ikke det vi tror! Så om det var keiseren som innkalte, var konsilet helt og fullt en kirkelig hendelse, som i praksis også kan sies å ha innviet en ny instans i Kirkens styre: det universelle konsil.

TROSBEKJENNELSEN

Den mest kjente frukt av Nikea er uten tvil trosbekjennelsen. »»

«Det har seg nemlig slik at det faktisk ikke var Kirken selv, en patriark eller pave, som innkalte til konsil. Det var keiseren.»

Den brukes både i øst- og vest-Kirken. Her i Norge anvendes den i utstrakt grad i katolske søndagsmesser.

Den er ett av de fem bekjennelsesskriftene til Den Norske Kirke, og er generelt anerkjent blant andre protestantiske kirkesamfunn, om den enn brukes liturgisk i mindre grad. Frikirkene har tradisjonelt vært skeptiske til å gjøre ikke-bibelske tekster bindende. Flere av disse har også hatt problemer med statsmaktens rolle under konsilet i Nikea. Oppsiktsvekkende var det derfor at det under the Southern Baptist Convention sommeren 2024 ble fremmet forslag om at den nikkenske trosbekjennelsen skulle tas inn i deres *Baptist Faith and Message*. Forslaget ble til slutt forkastet, men det var med et knapt flertall, og ikke fordi man forkastet innholdet i bekjennelsen som sådan. *Nikenum* uttrykker altså den kristne tro på en samlende måte.

FULLSTENDIG FORM

Med bakgrunnskunnskap om arianismen, forstår vi hvorfor bekjennelsen insisterer på at vår éne Herre, Jesus Kristus, ikke bare er «Guds enbårne Sønn», men at han er «født av Faderen fra evighet; Gud av Gud, lys av lys, sann Gud av den sanne Gud; født, ikke skapt, av samme vesen som Faderen», og at det er *ved ham* alt annet er blitt skapt.

Strengt tatt er det ikke før ved et senere konsil, Konstantinopel I, at bekjennelsen får sin fullstendige form. Den tredje artikkelen om Den hellige ånd trengte tid. Teksten fra 325 slutter med «... og på Den hellige ånd». Den berømmelige *filioque*-problematikken, som har skapt teologisk debatt mellom øst og vest, berøres altså ikke i Nikea.

DATOEN FOR PÅSKE

Som nevnt tok konsilet også opp andre ting, deriblant

datoen for påske. Det ble bestemt at den skulle feires den første søndag etter fullmåne etter 21. mars, som ble regnet som vårjevndøgn. Bakgrunnen var ønsket om å skape enhet, fordi man noen steder rettet seg etter den jødiske påsken, som jo lå til grunn for den kristne, mens man andre steder valgte å gjøre sine egne kalkuleringer om når påsken skulle feires.

Hovedgrunnen til at kristne nå likevel feirer på ulike datoer, er at vest-Kirken i 1582 valgte å gå over til gregoriansk kalender, mens de fleste østlige kirkene bruker den julianske kalenderen liturgisk. I nyere tid har det flere ganger, både fra katolsk hold, senest av pave Frans, fra Kirkenes Verdensråd og fra andre kanter, blitt tatt til orde for å finne en felles dato. Til tross for at konsultasjon viser en generell åpenhet for dette hos alle, har man i praksis ennå ikke klart å fatte en beslutning. Kan årets jubileum være en spore til å gå fremover?

NIKEA I DAG

Om Nikea er blitt stående som en «lakmustest for rettroenhet», var det imidlertid ikke slik at det ble akseptert av alle med en gang. Arianismen nøt stor fremgang også i tiårene etter konsilet, mye på grunn av keiser Konstantius II, Konstantins sønn, som favoriserte arianerne. De følgende konsiler i Konstantinopel, Efesos og Kalkedon bekreftet derfor Nikea og bidro til å befeste dets lære. Det tar altså tid før vi virkelig ser fruktene av et konsil.

Hva betyr Nikea for oss i dag? Kanskje kan minnemarkeringen være en invitasjon til hver enkelt til å gå dypere inn i den bekjennelse vi fremsier hver søndag, og tenke over hva den virkelig betyr i våre liv som troende, hvilke konsekvenser den får og hvordan den danner grunnlaget for vår enhet. •

«Den mest kjente frukt av Nikea er uten tvil trosbekjennelsen. Den brukes både i øst- og vest-Kirken.»

Ingen skal tro alene!

St. Olav tidsskrift ønsker å bidra til å styrke troen og håpet i det katolske fellesskapet i Norge. Vi håper å gi alle våre lesere – katolikker som ikke-katolikker – innsikt i og utsyn over Kirken, troen, historien og tiden vi lever i.

GRATIS ABONNEMENT:

- ◆ Send en **SMS** til nr. 969 43 490 med kodeord **STOLAV** etterfulgt av navn og adresse
- ◆ Send en **E-post** med navn og adresse til abonnement@katolsk.no
- ◆ Ring 23 21 94 21

INTERVJU

ENGASJERT: Kirken i Tsjekkia er aktiv i moralpolitiske debatter, forteller erkebiskopen av Praha, Jan Graubner.

PRAHAS ERKEBISKOP
JAN GRAUBNER:

Kirken må også vise handling

Også her i Tsjekkia seiler debatten om aktiv dødshjelp opp med fornyet styrke. Det er viktig at Kirken ikke bare debatterer og sender ut erklæringer, men også handler, sier Prahas erkebiskop Jan Graubner til St. Olav tidsskrift.

TEKST OG FOTO: HANS ROSSINÉ

Vi sitter på erkebiskopens store, tungt møblerte kontor i erkebiskopens palass, en praktfull kremgul barokkbygning på Hradčany-plassen midt i hjertet av Praha. Palasset har vært sete for erkebiskoper siden 1500-tallet. Mellom tunge gardiner skuer vi bort til både slottet og til St. Vitus-katedralen.

ENGASJERT EKSELLENSE

Opprinnelig skulle vi snakke om Tsjekkia som et av de mest sekulære landene i verden, ja, til og med mer sekulært enn Skandinavia. Men med den svært engasjerte Eksellensen, erkebiskop Graubner, løper samtalen fort inn på andre temaer som også er felles for våre land.

– Kirken i Tsjekkia har ikke så stor politisk innflytelse som Kirken i Polen har, hvor nasjonal identitet og Den katolske kirke er knyttet tettere sammen. Men Den tsjekkiske bispekonferansen gir tydelige uttalelser i aktuelle spørsmål.

Som aktiv dødshjelp – eutanasi – som igjen er blitt et viktig spørsmål for oss. Det ble diskutert heftig for 15 år siden, og er nå på ny kommet på dagsorden. Sammen med økumenisk råd, mosaiske og muslimske trossamfunn, sendte vi den gang ut en deklarasjon.

Men erklæringer er ikke nok, man må også argumentere gjennom handling. Så vi fikk sammen med andre reist 15 palliative hus – hospicer – for dødssyke »→

«Vårt viktigste oppdrag er evangelisering. Vi ser klart at Kirkens fremtid ligger hos troende som tar evangeliet på alvor og streber etter å leve etter det – i sine personlige liv, i sine familier og i samfunnet. Det er i slike familier at kallene vokser frem.»

rundt omkring i Tsjekkia. Det vi opplever nå, er at de som argumenterer sterkest mot eutanasi er pårørende til pasientene i hospicene. De har sett hvilken varm omsorg deres nærmeste får. I Tsjekkia er aktiv døds-hjelp forbudt, men diskusjonen har meldt seg igjen nå.

Graubner forteller om en nylig debatt i Det tsjekkiske parlamentet hvor det ble lest høyt fra Münsterbiskop von Galens, (*se egen faktaboks, red. ann*), preken fra 1941. Von Galen gikk sterkt ut mot nazistenes eutanasi-program.

– De sitatene fikk mange til å tenke seg om, sier Graubner.

TROENDE STATSRAÐER I ET SEKULÆRT LAND

– *Hvordan er dagens forhold mellom Kirken og det politiske liv?*

– Jeg opplever at vi har en god dialog med myndighetene. Vi har flere troende statsråder enn noensinne, tre-fire av dem går regelmessig til messe hver søndag. Regjeringen er en fire-parti-konstellasjon, hvilket betyr mange kompromisser. Det er også kommet et nytt liberalt parti med mange troende. Ulike parlamentarikergrupper har vært på besøk her hos oss og vi snakker bra sammen, sier Graubner.

Tsjekkia er som nevnt et av de mest sekulære landene i verden. Rundt 50 % av befolkningen identifiserer seg som ikke-religiøse, ifølge undersøkelser, mens rundt ni prosent identifiserer seg som katolikker. Hva mener erkebiskop Graubner er de historiske røttene til dagens situasjon?

Noen røtter går dypt tilbake i historien. Under husittkrigene på 1400-tallet, mellom Jan Hus-tilhengerne og katolske styrker, deserterte selv biskopen. I 140 år sto Praha uten biskop.

På 1600-tallet forsøkte protestantiske krefter å ta makten med hjelp av svenske tropper. Etter deres nederlag, fulgte en re-katoliseringsprosess. Den lyktes i noen områder takket være katolske skoler, mens andre steder ble det brukt tvang, noe som førte til et religiøst hykleri blant mange.

Etableringen av den nye tsjekkosllovakiske republikken i 1918, ble sett på som et skritt bort fra Roma. Påvirket av modernistiske ideer tok enkelte prester til orde for

å oppheve sølibatet og innføre demokratiske prinsipper i Kirken. Dette førte til dannelsen av en statsstøttet nasjonalkirke. Til å begynne med forlot over en million katolikker den romersk-katolske kirken. I dag er denne nasjonale kirken et heller lite fellesskap.

KOMMUNISMENS FALL

– Etterkrigstidens kommunisme var sterkt ateistisk. Fra barnsben av fikk unge lære at religion bare var for de eldre, for folk uten utdanning og for de aller minste. Det å være ateist var det normale. Mange var også redde for å si at de var troende. Etter kommunismens fall vendte mange tilbake til Kirken. De hadde beundret dens motstandskraft og hatt sympati med lidelsene under kommunistregimet.

I dag fører den vestlige livsstilen til en følelse av selvtilstrekkelighet. Mange mener at de ikke lenger trenger Gud. Likevel er det mange av dem som erklærer seg som ikke-troende, som fortsatt sympatiserer med Kirken. De deltar i messen ved store høytider og henvender seg til Kirken i urolige tider, særlig nå hvor Europas fremtid gir bekymringer. Men dåp av voksne øker, og det er ofte personer med høy sosial status som døpes.

Jeg anser heller ikke statistikken med 9 prosent katolikker som spesielt pålitelig, ettersom religiøs tilhørighet

HOSPICER I TSJEKKIA

Før 1989: Ingen palliativ omsorg under kommunismen

1995: Det første hospicet i Tsjekkia, St. Stefan i Litoměřice, grunnlegges. Startpunktet for moderne palliativ omsorg i landet.

Mange av de første hospice-initiativene ble drevet av frivillige, veldedige organisasjoner og religiøse grupper, særlig katolske.

1997: Pave Johannes Paul II velsigner St. Stefan.

2000-tallet og til i dag: Etter 2010 har myndighetene begynt å utforme retningslinjer og støtte strukturer for palliativ behandling. Det finnes nå over 20 moderne hospicer i Tsjekkia, både stasjonære og mobile (hjemmehospice-tjenester). De vektlegger en helhetlig tilnærming til pasienter og deres pårørende i livets sluttfase.

BAROKKBYGNING: Erkebiskopen av Praha holder hus i en praktbygning ved Hradčany-plassen og slottet midt i hjertet av Praha.

kun blir målt gjennom frivillige spørreundersøkelser. Tall viser at omtrent halvparten av befolkningen ikke svarer på slike undersøkelser, og Kirken har heller intet medlemsregister. Den katolske kirke er den største i Tsjekkia. Vi anslår selv at rundt 30 prosent av Tsjekkiens befolkning er katolikker, poengterer Graubner.

PRESTEKALL I FAMILIER

– Er prestekall og økonomi, som i mange andre land, også de største utfordringene for Kirken i Tsjekkia?

– Ja, under kommunismen mistet Kirken all sin eiendom, selv om regimet betalte prester som hadde fått statlig godkjenning. Prester uten denne statlige godkjenningen, fikk ikke lov til å tjenestegjøre. Etter 1989 fikk vi gradvis tilbake noen eiendommer og fikk delvis økonomisk kompensasjon.

Statens bidrag til Kirkens drift er imidlertid stadig fallende og vil opphøre helt i 2030. Vi bruker nå de tilbakeførte eiendelene og kompensasjonen til å bygge opp et bærekraftig økonomisk fundament. En stor del av Kirkens drift må selvsagt fortsatt basere seg på de troendes gavmildhet.

Som i store deler av Europa, står vi overfor en mangel på prester – både når det gjelder aktive prester og

prestekandidater – i tillegg til en nedgang i religiøs praktisering. Vårt viktigste oppdrag er evangelisering. Vi ser klart at Kirkens fremtid ligger hos troende som tar evangeliet på alvor og streber etter å leve etter det – i sine personlige liv, i sine familier og i samfunnet. Det er i slike familier at kallene vokser frem.

FAKTABOKS TJEKKIA (ČESKÁ REPUBLIKA)

- Republikk i Sentral-Europa. Oppsto ved oppløsningen av Tsjekkoslovakia 1. januar 1993.
- 10,7 millioner innbyggere, 1,3 millioner bor i hovedstaden Praha
- Var den industrielt mest utviklede delen av Habsburgerriket og et av Europas mest moderne land i mellomkrigstiden
- En av Europas mest sekulære stater. I 2017 var 52 % av befolkningen ikke tilsluttet noe trossamfunn og 34 % erklærte seg som ateister og agnostikere.

NEDGANG

– Deres Eksellense har fulgt utviklingen av kirken i Tsjekkia i over 50 år, siden presteordinasjonen i 1973. Hvordan vil De beskrive denne perioden?

– Det religiøse livet under kommunismen var preget av stor risiko, stort mot og mye motstand. Mange aktiviteter måtte holdes hemmelige, men troen bar likevel eventyrlige frukter. På 1990-tallet ble seminarene fylt opp igjen, nye kirker ble bygget, ordener og katolske foreninger ble gjenopplivet, og nye bevegelser vokste frem. Noen steder kom religionsun-

dervisningen tilbake i de offentlige skolene, og det ble etablert kirkelige skoler.

Etter covid-19-pandemien har vi imidlertid sett en nedgang i kirkebesøket og i interessen for religionsundervisning. Foreldrene prioriterer andre fritidsaktiviteter, og barna er opptatt i og av sin egen digitale verden. Derfor fokuserer vi nå på å involvere barn i »

UTSYN: Fra sitt kontor kan erkebiskop Jan Graubner ikke bare se bort til slottet og St. Vitus-katedralen i Praha, men også ut over et av de mest sekulære landene i Europa.

menighetens liv, utforske nye katekesemetoder og arrangere sommerleirer i menighetenes regi.

ØKUMENISK SAMARBEID

– Hvordan er situasjonen for Praha erkebispedømme i dag?

– Det er en betydelig kontrast mellom urbane og rurale områder. Mange har flyttet ut fra det historiske sentrum av Praha, til tross for de mange kirkene her. Det samme gjelder for noen av de landlige områdene. Folk flytter til byenes periferi. En av våre viktigste pastorale prioriteringer er å forberede forlovede par til ekteskapet og å støtte unge familier. For tiden utdanner vi ektepar til denne prioriterte tjenesten.

– Hvordan er den interreligiøse dialogen med andre trossamfunn?

– Vi har et velutviklet økumenisk samarbeid. Det er innført økumenisk prestedtjeneste i militæret, politiet, på sykehus og i sosiale institusjoner. Vi har også gode relasjoner til det jødiske samfunnet og andre trossamfunn.

AUTENTISKE VERDIER

– Selv om sekulariseringen er utbredt over hele Europa, er vi i noen land også vitne til kirkevekst og en fornyet interesse for tro blant unge mennesker. Har De en forklaring på dette?

– Det er et komplekst spørsmål, men blant unge mennesker ser vi ikke bare en søken etter Gud, men også

«En av de store utfordringene i dag, er polariseringen både i verden og innad i Kirken. Til grunn for mange problemer, ligger et overdrevent fokus på selvet.»

JAN GRAUBNER, ERKEBISKOP AV PRAHA

- Født 29. august 1948 i Brno i daværende Tsjekkoslovakia. Vokste opp i småbyen Strážnice.
- Fikk først under Prahavåren 1968 lov til å studere katolsk teologi i Olomouc. Presteordinert i 1973.
- Utnevnt 17. mars 1990 av pave Johannes Paul II til titulærbiskop av Tagaria og hjelpebiskop i Olomouc.
- Utnevnt til erkebiskop av Olomouc av Johannes Paul II den 22. september 1992. Motto: *Quod dixerit vobis facite* («Det han sier til dere, skal dere gjøre.»)
- Formann for Den tsjekkiske bispekonferansen fra 2000 til 2010.
- Avduket i juni 2000 i industribyen Šumperk en minneplakett over presten Christoph Alois Lautner, som ble brent levende under hekseprosessene i Velké Losiny i 1685. Graubner ba om unnskyldning på Kirkens vegne.
- Overlevde så vidt korona på tampen av 2020.
- Utnevnt til erkebiskop av Praha av pave Frans den 13. mai 2022 – til sin store overraskelse. Han hadde søkt avskjed som erkebiskop av Olomouc og ventet ikke at han, 74 år gammel, skulle utnevnes til erkebiskop igjen. Nå venter han på sin etterfølger – og på å flytte tilbake til Olomouc.

en lengsel etter konservative verdier. Kanskje er det en del av et generasjonsskifte. Etter lenge å ha fulgt den liberale samtiden, føler mange seg nå tiltrukket av å gå mot strømmen.

Vår oppgave er å tale til dem på en meningsfull måte, å presentere autentiske verdier som er forankret i evangeliet – verdier som kommer til live og til syne når Guds ord legemliggjøres i våre ord og handlinger. Vi må følge de unge på veien, gi dem ansvar og gi dem rom og tillit. De er ikke interessert i overfladiske budskap eller forsøk på å bli gjort til lags. De søker autentisitet, og når de finner den, er de i stand til å utvise stort engasjement.

Selv om den eldre generasjonen av troende gradvis

forsvinner, døper vi fortsatt i gjennomsnitt rundt tusen voksne hvert år.

PAVE LEO XIV

– *Ble De overrasket over valget av den nye paven?*

– Jeg må innrømme at jeg forventet en fra Vatikanet, siden de fleste kardinalene kommer fra fjerntliggende regioner og ikke kjenner hverandre så godt. De som tjenestegjør i kurien, er kjent for alle. Jeg hadde ikke forventet at det skulle bli prefekten for Dikasteriet for biskoper, men det gir mening – han er godt kjent blant biskoper over hele verden.

– *Hvilke forventninger har De til pave Leo XIV i årene som kommer?*

– En av de store utfordringene i dag, er polariseringen både i verden og innad i Kirken. Til grunn for mange problemer, ligger et overdrevent fokus på selvet. Vi må igjen sette Gud i sentrum og vise i praksis at Jesus Kristus er vår eneste frelser.

Jeg ber om at paven får de nødvendige gaver - og vilige medarbeidere – til oppgaven med å skape enhet og bredt samarbeid. Alle veier har skuldre, men ve oss hvis de blir bredere enn veien selv. Når vi går, veksler vi mellom venstre og høyre fot, men vi svaier ikke fra side til side. Vi må igjen bli fengslet av Gud, ellers drukner vi i våre mange problemer. Jeg tror at en felles innsats for å leve for Gud, vil bringe løsninger på mange felles utfordringer.

HANS BARMHJERTIGHET

– *I 1981, etter å ha overlevd et attentatforsøk, sa pave Johannes Paul II at det var jomfru Maria som ledet kulen bort fra hans vitale organer. I 2020 var De selv nær ved å dø av covid-19. Jeg antar at tro og bønn bar Dem. Hvilke tanker kom til Dem under og etter sykdommen?*

– Den sterkeste opplevelsen var den totale hjelpeløsheten – erkjennelsen av at jeg ikke lenger kunne forandre på, ordne eller fullføre noe som helst. Den eneste vissheten som var igjen, var mitt møte med Gud. Mitt eneste håp var Hans barmhjertighet. Jeg overga meg selv til Ham, klar til å gå hvis Han kalte meg. Men jeg la også til: Hvis Du lar meg være her, ønsker jeg ikke å søke noe annet enn Din vilje.

Jeg hadde ikke forventet at Hans vilje ville innebære en forflytning til et annet bispedømme rett før jeg skulle pensjoneres. Men å oppfylle Guds vilje må skje i hver stund på jord – og der har jeg fortsatt mye å lære. Jeg tenker ofte på den guddommelige nåde. I den ligger alt mitt håp, sier erkebiskop Jan Graubner. •

«En forferdelig lære som tillater voldelig avliving av arbeidsudyktige invalider, krøplinger, uhelbredelig syke og alderssvake!»

I tre berømte preker sommeren 1941 rykket biskop von Galen hardt ut mot nazistenes aksjoner mot katolske institusjoner samt nazistenes eutanasi-program, Aktion T4: å «fjerne» samfunnets «svake». Prekenene blir i dag trukket frem i argumentasjonen mot aktiv dødshjelp.

Her følger utdrag fra von Galens preken i St. Lambert kirke i Münster den 3. august 1941:

«**A**ndektige kristne! I det felles hyrdebrevet fra de tyske biskopene av 26. juni 1941, som ble lest opp i alle katolske kirker i Tyskland den 6. juli i år, heter det blant annet: «Visst finnes det ifølge katolsk morallære positive bud som ikke lenger forplikter, hvis oppfyllelsen av dem er forbundet med altfor store vanskeligheter. Men det finnes også hellige samvittighetsforpliktelser som ingen kan frita oss fra, som vi må oppfylle, koste hva det koste vil, selv om det koster oss livet: Aldri, under noen omstendigheter, kan et menneske utenom krig og rettmessig nødverge drepe en uskyldig.» Allerede 6. juli hadde jeg anledning til å føye følgende forklaring til disse ordene i det felles hyrdebrevet:

«LIVSUVERDIGE LIV»

I flere måneder har vi hørt rapporter om at pasienter som har vært syke i lang tid og kanskje synes uhelbredelige, på ordre fra Berlin blir tvangsforflyttet fra helse- og pleieanstalter for sinnssyke. Regelmessig får de pårørende kort tid etter beskjed om at den syke er død, at liket er brent og at asken kan hentes. Det hersker en allmenn mistanke som grenser til visshet om at disse mange uventede dødsfall blant sinnssyke ikke skjer av seg selv, men er forårsaket med overlegg, og at man følger den lære som hevder at man kan utrydde såkalt «livsuverdige liv» (altså drepe uskyldige mennesker hvis man mener at deres liv ikke lenger har noen verdi for folket og staten). En forferdelig lære som vil rettferdiggjøre mord på uskyldige, som prinsipielt tillater voldelig avliving av arbeidsudyktige invalider, krøplinger, uhelbredelig syke og alderdomssvake!

Jeg har fått pålitelig informasjon om at det nå også i helse- og pleieanstalter i provinsen Westfalen blir laget lister over pasienter som skal transporteres bort som såkalte «uproduktive» deler av befolkningen, og i løpet av kort tid tas livet av. Den første transporten har allerede denne uken gått fra anstalten Marienthal ved Münster!

Vi må derfor regne med at de stakkars, forsvarsløse syke før eller senere vil bli drept. Hvorfor? Ikke fordi de har begått en forbrytelse som fortjener døden, og heller ikke fordi de har angrepet en vokter eller pleier, slik at denne ikke hadde annet valg enn å gripe til vold i rettmessig nødverge for

DRAPSMASKIN: Et av de mest kjente bildene som er bevart fra nazistenes eutanasi-program. En transport venter på pasienter fra Liebenau-institusjonen. Pasientene ble ført bort for å bli myrdet. Bildet ble tatt 2. oktober 1940.

DEN SALIGE KLEMENS AUGUST VON GALEN - «LØVEN AV MÜNSTER»

Født 16. mars 1878 i Oldenburg i Tyskland som det ellefte av grev Ferdinand von Galens tretten barn.

Presteviet i 1904 i domkirken i Münster. Viet til biskop av Münster i 1933. Valgspråk: *Nec laudibus, nex timore* («Hverken gjennom lovprisning eller trusler viker jeg bort fra Guds vei»).

Fordømte tidlig på 1930-tallet nazismens ideologi, fordi den inneholdt tanker «som ingen katolikk kunne gå inn for uten å fornekte kardinalpunkter av sin tro».

Kalt til Vatikanet av pave Pius XI i 1937 for å diskutere situasjonen i Tyskland og forberede encyklicaen *Mit brennender Sorge*, et anklageskrift mot nazistene.

Biskop von Galen holdt tre berømte prekener i juli og august 1941.

Kreert til kardinal i 1946. Bidro etter krigen til å legge det moralske grunnlaget for gjenoppbyggingen av det tyske samfunnet. Han døde i 1946.

Saligkåret 9. oktober 2005. Helt uventet kom pave Benedikt mot slutten av seremonien for å be ved den saliges relikvier. Pave Benedikts jevngamle fetter hadde Downs syndrom og ble i 1941, 14 år gammel, tatt av dage i nazistenes eutanasi-program.

(Kilde: katolsk.no/wikipedia/SNL)

å redde sitt eget liv. Dette er tilfeller hvor, ved siden av drap på væpnede fiender i en rettferdig krig, bruk av vold opp til og med drap er tillatt og ikke sjelden påkrevd.

GAMLE «MASKINER»

Nei, det er ikke av slike grunner at disse ulykkelige syke må dø, men fordi de etter en eller annen myndighets dom, etter en eller annen kommisjons uttalelse, er blitt «livsuverdige», fordi de etter denne vurderingen tilhører den «uproduktive» del av befolkningen. Man dømmer: De kan ikke lenger produsere goder, de er som en gammel maskin som ikke lenger fungerer, de er som en gammel hest som er blitt uhelbredelig halt, de er som en ku som ikke lenger gir melk. Hva gjør man med en slik gammel maskin? Den blir skrotet. Hva gjør man med en halt hest, med et slikt uproduktivt stykke kveg?

Nei, jeg vil ikke fullføre sammenligningen – så fryktelig som dens berettigelse og dens opplysningskraft er!

«Her dreier det seg jo ikke om maskiner, det handler ikke om hester eller kyr, hvis eneste formål er å tjene mennesket, å produsere goder for mennesket! Man kan knuse dem, man kan slakte dem så snart de ikke lenger oppfyller dette formålet. Nei, her dreier det seg om mennesker, våre medmennesker, våre brødre og søstre! Fattige mennesker, syke mennesker, uproduktive mennesker, ja vel. Men har de dermed mistet retten til livet? Har du, har jeg bare rett til å leve så lenge vi er produktive, så lenge vi blir anerkjent som produktive av andre?

VE OSS ALLE

Hvis man fastsetter og anvender prinsippet om at man kan drepe «uproduktive» medmennesker, ve da oss alle når vi blir gamle og svake! Hvis man kan drepe uproduktive medmennesker, ve da de utføre som har brukt, ofret og mistet sin styrke og sine sunne lemmer i produksjonsprosessen! Hvis man kan fjerne uproduktive medmennesker med vold, ve da våre tapre soldater som vender tilbake til hjemlandet som hardt krigsskadde, som krøplinger, som invalider!

Når det først blir godtatt at mennesker har rett til å drepe «uproduktive» medmennesker – og hvis det i første omgang bare rammer fattige, forsvarsløse sinnssyke – så er det i prinsippet lov å drepe alle uproduktive mennesker, det vil si uhelbredelig syke, arbeidsuføre krøplinger, arbeids- og krigsinvalid, og da er det lov å drepe oss alle når vi blir gamle og svake og dermed uproduktive. Da trengs det bare en hemmelig forordning som bestemmer at den metoden som er prøvd ut på de sinnssyke, skal utvides til andre «uproduktive», at den også skal brukes på de uhelbredelig lungesyke, de alderssvake, de arbeidsuføre, de hardt krigsskadde soldatene. Da er ingen av oss lenger trygge på livet. En eller annen kommisjon kan sette ham på listen over «uproduktive» som etter deres vurdering er blitt «livsuverdige». Og intet politi vil beskytte ham, og ingen domstol vil straffe mordet og overlevere morderen til den fortjente straffen!

FORRÅELSE AV MORALEN

Hvem kan da fortsatt ha tillit til en lege? Kanskje melder han den syke som «uproduktiv» og får ordre om å drepe ham. Det er umulig å forestille seg hvilken forråelse av moralen, hvilken allmenn gjensidig mistillit som vil trenge helt inn i familiene hvis denne forferdelige læren tolereres, aksepteres og følges. Ve menneskene, ve vårt tyske folk, hvis det hellige Guds bud: «Du skal ikke drepe!», som Herren forkynte under torden og lyn på Sinai, som Gud, vår Skaper, fra begynnelsen har skrevet i menneskenes samvittighet, ikke bare blir overtrådt, men hvis denne overtredelse sågar tolereres og utøves ustraffet!

«Du skal ikke drepe!» Dette budet fra Gud, den eneste Herre som har rett til å bestemme over liv

«Det at jeg tier offentlig om kirkelige anliggender, blir på ingen måte misforstått av de slu revene i Den katolske kirke. Jeg er helt sikker på at en mann som biskop von Galen vet utmerket godt at etter krigen vil jeg kreve hevn til siste øre.»

ADOLF HITLER I EN PRIVAT SAMTALE

og død, var fra begynnelsen av skrevet i menneskenes hjerter, lenge før Gud på Sinai-fjellet forkyn- te sin morallov til Israels barn med de korte, fyndige setningene, hugget i stein, som vi finner ned- tegnet i Den hellige skrift, og som vi som barn lærte utenat fra katekismen.

GUDSFIENDTLIGE GJERNINGER

Medkristne! Jeg håper det ennå er tid, men det er på høyeste tid! At vi i dag, allerede i dag, erkjen- ner hva som tjener oss til fred, hva som alene kan redde og bevare oss fra Guds dom: at vi uten for- behold og uten innskrenkninger tar imot den sannhet som er åpenbart av Gud og bekjenner den gjennom vårt liv. At vi gjør Guds bud til rettesnor for vårt liv og tar på alvor ordene: Heller dø enn synde! At vi i bønn og oppriktig bot påkaller Guds tilgivelse og barmhjertighet over oss, over vår by, over vårt land, over vårt kjære tyske folk!

Men den som vil fortsette å utfordre Guds straffedom, som spotter vår tro, som forakter Guds bud, som gjør felles sak med dem som fremmedgjør vår ungdom fra kristendommen, som berøver og fordriver våre ordensfolk, som overgir uskyldige mennesker, våre brødre og søstre, til døden – med dem vil vi unngå all fortrolig omgang, deres innflytelse vil vi holde unna oss selv og våre egne, for at vi ikke skal bli smittet av deres gudsfjendtlige tanker og gjerninger, slik at vi ikke blir med- skyldige og dermed faller under straffedommen som den rettferdige Gud må og vil felle over alle som, i likhet med den utakknemlige byen Jerusalem, ikke vil det Gud vil.

Gud, la oss alle i dag, før det er for sent, erkjenne hva som tjener oss til fred! Aller helligste Jesu hjerte, bedrøvet til tårer over menneskenes blindhet og ugjerninger, hjelp oss med din nåde til all- tid å strebe etter det som behager deg og avstå fra det som mishager deg, så vi kan forbli i din kjær- lighet og finne hvile for våre sjeler! Amen.

Oversatt av Øyvind J.V. Evenstad

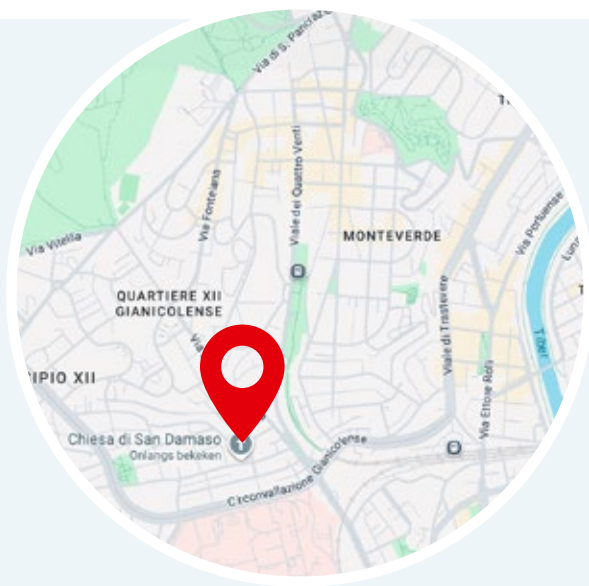
SAN DAMASO:

Postkonsiliær brutalisme i Romas boligstrøk

Det brede paradegaten som går mellom Colosseum og nasjonalmonumentet på Piazza Venezia, med frilagte antikke ruiner på begge sider, er velkjent for alle som reiser til Roma.

TEKST OG BILDER: KRISTIN B. AAVITSLAND

At den overhodet ikke fantes for mindre enn hundre år siden, tenker man kanskje ikke over som besøkende på vei mellom byens arkeologiske høydepunkter. Men her pleide det altså å bo tett med folk. De mistet hjemmene sine da Benito Mussolini jevnet flere kvartaler med jorden for å anlegge den storslagne gaten. Alle som dermed ble husløse, fikk tilbud om en form for erstatning gjennom de enorme boligprosjektene diktatoren satte igang på Monteverde Nuovo, et stykke vest for Romas historiske sentrum. Mussolinis «skyskrapere» på Monteverde (som egentlig

ikke er så veldig høye) fikk etter krigen følge av flere store leiegårder på 8–9 etasjer. Stor tilflytning og ytterligere fortetning krevde skoler og kirker for å betjene innbyggerne i denne nye romerske bydelen.

ET LEVENDE BYMILJØ

På de mer enn 90 årene som er gått siden Mussolini satte i gang sin sosiale boligbygging der, er Monteverde Nuovo blitt et levende og pulserende strøk. Det mangler selvfølgelig skjønnheten og det tusenårige historiske suset som fyller Romas sentrum. Kirkene her, som alle er fra det 20. århundre, besøkes ikke av turister og pilegrimer, men av sine egne sognebarn, som går til messe og deltar i menighetslivets ulike aktiviteter. Selv om det historiske perspektivet her er adskillig kortere enn hva vi er vant til fra de «museale» kirkerne i sentrum, har også disse kirkene en god del å fortelle – fra vår nære arkitektur- og kirkehistorie.

KIRKE MED INVITERENDE FORM

En slik kirke er San Damaso fra 1969, som ligger midt på en åpen plass mellom store leiegårder. Den er åttekantet og har et iøynefallende, grønt tak av trekantede og polygonale (mangekantede) flater. Ved siden av står et høyt klokketårn (fig. 1). Arkitekten for denne kirken er Pasquale Carbonara (1910–1998), en av Italias viktige urbanister og arkitekturteoretikere. Han var særlig opptatt av at bygg med offentlige og sosiale funksjoner måtte formgis på måter som var så hensiktsmessige som mulig. For en sognekirke vil vel det si å være en verdig ramme rundt Kristi mysterier og samtidig tilgjengelig, romslig og nærværende for menigheten. »

FIG. 1. San Damaso sett fra nord.

«Med det høye klokketårnet som utgjør et blikkfang fra alle de omkringliggende gatene, danner kirken et tydelig fokuspunkt i nabolaget.»

FIG. 4. Kirkens akse med hovedalter og tabernakel

FIG. 5. Tabernaklet

San Damaso kan sies å demonstrere Carbonaras prinsipper. Med det høye klokketårnet som utgjør et blikkfang fra alle de omkringliggende gatene, danner kirken et tydelig fokuspunkt i nabolaget. Den oktagonale (åttekantede) formen, som har en svært lang tradisjon i arkitekturhistorien, men oftest er forbeholdt dåpskapeller og gravkirker, gir dette bygget en inviterende og «demokratisk» karakter som mangler langkirkenes hierarkiske struktur. San Damaso åpner seg for sine omgivelser med dører i tre himmelretninger, og inviterer dem inn i sitt store, omfavnende rom. Materialene er enkle, upretensjøs og funksjonelle: tegl og armert, upusset betong, karakteristisk for den arkitekturretningen som gjerne kalles brutalismen.

ET STORT OG ÅPENT ROM

Når man kommer inn gjennom porten til den lille gårdsplassen rundt San Damaso, oppdager man at kirken faktisk ligger en god del høyere enn gateplanet (fig. 2). Den hviler på en slags plattform, og under den er det plass til lokalene som huser menighetens aktiviteter—blant annet et lite barne- og ungdomstater. En bred, slynget trapp av travertin leder

FIG. 2. Travertintrappen opp til inngangen

opp til plattformen og til den overbygde hovedinngangen med sine tre enkle portaler. Innenfor blir man slått av rommets størrelse og åpenhet (fig. 3). Konstruksjonen trer tydelig frem: en armert betongramme fylt med lysrøde teglstein. Heller ikke her er tegl og betong forsøkt tildekket, så veggene fremstår på samme måte både ute og inne. Taket er båret av armerte betongdragere, himlingen er hvitmalt, og veggene er nakne, bortsett fra smale, vertikale vindusspalter fylt av fargerikt, abstrakt glassmaleri. Høyt oppefra spres et jevnt lys ned i hele det store kirkerommet fra fire sekskantede vinduer. De danner et bånd mellom takflatene og den polygonale kuppelen.

KIRKEROMMETS FOKUS: TABERNAKLET

Selv om det åttekantede rommet har en sentralisert grunnplan, er det likevel en tydelig lengdeakse mellom inngangen og hovedalteret, som er plassert i en grunn, trekantet apsis med blåmalt himling (fig. 4). Alteret er et kraftig steinbord av travertin som står fritt i rommet, i tråd med liturgireformen fra Det andre vatikankonsil. Umiddelbart bakenfor, innerst i den trekantede apsiden, avsluttes midtaksen med tabernaklet som huser Det hellige sakrament. Det er utformet som en slags stråleglans i bronse og travertin og danner rommets absolutte fokus på slående måte (fig. 5). Alter og tabernakel aksentueres ytterligere av at apsiden er innrammet av travertinbjelker, som med sin hvithet danner en tydelig kontrast til den grå betongen. Et langt og smalt maleri av Jesu siste nattverd kroner denne innrammingen. Det er malt av Mariano Villalta Lapayes, en spansk modernist som tilhørte Monteverdes kunstnerkoloni i 1960-årene. Det er ikke noe dårlig maleri, og plasseringen er ikke tilfeldig: Jesu nattverdsbord og kirkens alterbord speiler hverandre.

TEOLOGISK ARKITEKTUR

Nylig fikk denne kirken en ny utsmykning. Et todelt maleri, en diptyk, er satt opp i apsiden, på hver side av tabernaklet (fig. 4). Den forestiller jomfru Marias bebudelse, og delen med engelen Gabriel er til venstre, mens delen med den knelende Maria er til høyre. Figurene

FIG. 6. Relieffet av den hellige pave Damasus. Takk til Tor Ivar Østmoe for hjelp til å oversette Damasus' epigram.

FIG. 3. San Damasos interiør

befinner seg i et ubestemmelig landskap mot en lysende kveldshimmel. Både fargebruken og den nærmest fotorealistiske stilen bryter med kirkens øvrige utsmykning, og det vil være delte meninger om dette verkets lødighet. Men plasseringen er til å få gåsehud av: mellom Maria og engelen er Kristus selv, i sakramentet.

Selv om andre av Romas kirker huser større kunstverk, er det sjelden å se et liturgisk rom der utsmykningen er så teologisk gjennomtenkt som i San Damaso. Og hva man enn måtte synes om brutalismens estetikk, er det hevet over tvil at Pasquale Carbonara har disponert kirkerommet slik at det er teologisk meningsbærende og tilrettelagt for konsilets liturgiske reformer på en fungerende og ambisiøs måte.

DEN HELLIGE PAVE DAMASUS

På vei ut igjen, når man vender ryggen til alteret i San Damaso og går tilbake mot de tre portalene, blir man oppmerksom på nok en utsmykning, som trolig har vært integrert i kirkerommet fra begynnelsen av. Over den midtre portalen danner et abstrakt glassmaleri i

gult, hvitt og rødt en lysende bjelke. Den ligger som en slags terskel for et bronserelieff med en teksttavle på hver side. Relieffet avbilder den hellige pave Damasus, som kirken er viet til (fig. 6). Han ble pave i 366, altså mer enn 1600 år før kirken på Monteverde ble bygget. Det var han som ga kirkefaderen Hieronymus oppdraget med å oversette bibelen til latin, og han var ellers kjent for sin hengivenhet til Roma by og til byens martyrer, som han forfattet fromme og finurlige vers til. Et av versene hans er sitert i gullskrift på teksttavlene over portalen som flankerer hans portrett. Her skriver han ikke om martyrene, men om Kristus selv og om hans seier over døden. Til slutt gjør han seg et fromt håp om det evige liv: «Etter døds mørket [...] vil Han la Damasus stå opp, det tror jeg!» •

«Selv om andre av Romas kirker huser større kunstverk, er det sjelden å se et liturgisk rom der utsmykningen er så teologisk gjennomtenkt som i San Damaso.»

SÆRKATOLSKE ORD

Nettordboken NAOB registrerer og forklarer mange katolske begreper.

TEKST: ØYVIND JOHANNES VARDENÆR EVENSTAD

Leksikograf
Hilde Bliksrud

Da Fredrik Hansen ble utnevnt til ny biskop av Oslo og titulert med det (for de fleste) fremmede ordet *koadjutor*, var Det Norske Akademis ordbok, NAOB, det eneste norske oppslagsverket som ga forklaring på ordet. Ifølge leksikograf Hilde Bliksrud er dette et eksempel på hvordan ordboken kan bidra til økt kunnskap og riktig bruk av «katolske» ord på norsk.

NAOB ble lansert i 2018 og bygger på Norsk Riksmålsordbok, som utkom i seks bind fra 1937 til 1995. Den nettbaserte ordboken inneholder over 200 000 oppslagsord, også kalt ordbokartikler. Hilde Bliksrud, én av fire leksikografer i NAOB-redaksjonen, forteller at det store omfanget gjør jobben hennes svært dynamisk og variert.

– Det er mye å gjøre og alltid et spørsmål om hva man skal prioritere. Et grunnsyn vi har med oss fra Norsk Riksmålsordbok, er at vi skal legge opp til et bredt ordforråd. Det innebærer at vi også bruker ordforrådet til norske forfattere. I Sigrid Undsets bøker finner vi f.eks. mange «katolske» ord som ikke alle kjenner, sier Bliksrud.

Undset bruker navn på tidebønner og andre latinske ord for å presentere den norske middelalderen i sine romaner. Ord som *confiteor* og *completorium* (sistnevnte også skrevet med k) er i NAOB eksemplifisert med Sigrid Undset-sitater. Fra Undset kommer også *indulgens*, som synonym til *avlat* – et ord som ofte gir negative betydninger og assosiasjoner på norsk.

EN NYTTIG RESSURS

Bliksrud forteller at hun som katolikk er spesielt interessert i disse katolske ordene. Men hun synes generelt at det er verdifullt å tilgjengeliggjøre disse ordene, slik at flere kan lære seg dem og bruke dem riktig.

– Det er ikke så mange steder man finner disse ordene definert. Da mener jeg at NAOB, som er en særlig bred ordbok, har et ansvar. Den er gratis, og kommer ganske langt opp når man søker på nettet. Det gir en gyllen anledning til å vise frem disse ordene, hvor de kommer fra og hvordan de brukes.

NAOB er en ordbok både for morsmålsbrukere og andre, ikke minst innvandrere. Siden det finnes mange innvandrere

i Den katolske kirke i Norge, utgjør ordboken en nyttig ressurs også for dem – både i deres trosliv og i deres hverdagsliv generelt.

Hun forteller videre at redaksjonen har flere prosjekter gående med fokus på ulike deler av språket. Gjennom et prosjekt om kunstspråk har det dukket opp flere «katolske» ord i forbindelse med kirkekunst. Men de arbeider også med ord som spenner fra helsespråk til viselyrikk – en del av språket man ikke ser så ofte på trykk.

BRUKEN BESTEMMER SPRÅKET

Ordet *koadjutor* sto som nevnt i NAOB da Fredrik Hansen ble utnevnt til ny biskop, og *koadjutorbiskop* fikk nylig sin egen artikkel. Det siste er et eksempel på et sammensatt ord, som det på norsk kan dannes uendelig mange av. Det finnes for eksempel ingen artikkel om hjelpebiskop. Hilde Bliksrud forklarer at hvis det er «gjennomsluttet» eller selvforklarende hva et sammensatt ord betyr, står det ikke nødvendigvis i ordboken – med mindre det er veldig vanlig i bruk.

Redaksjonen ser på den faktiske bruken i norsk språk når de vurderer hvilke ord som bør legges til. Det er språkbruken som ligger i tet og leder ordboken,

ikke omvendt. Nettopp derfor gir NAOB som oftest sitater fra bøker og artikler (trykte eller på internett) som eksempler på hvordan ord blir brukt.

– Når et ord er blitt befestet nok, i befolkningen eller i den kretsen som bruker det, tar vi det med. Det er bruken, ikke redaktørene, som bestemmer språket. Vi dokumenterer, vi normerer ikke, sier Bliksrud.

KATOLSK SÆRSPRÅK

Nils Heyerdahl er tidligere preses i Det Norske Akademi for Språk og Litteratur, som eier og utgir NAOB. I St. Olav nr. 4/2024 skrev han om «katolsk særprispråk» og advarte mot å la det bli «et slags ghetto-språk» som er uforståelig for ikke-katolikker. Samtidig godtok han flere «katolske» ord som er importert direkte til norsk, for eksempel *monstrans*.

– Jeg er enig med ham i den forstand at språkets mål er å kommunisere, og å kommunisere godt, sier Hilde Bliksrud.

«Når et ord er blitt befestet nok, i befolkningen eller i den kretsen som bruker det, tar vi det med. Det er bruken, ikke redaktørene, som bestemmer språket.»

koadjutorbiskop substantiv ⓘ

Slik ser et oppslagsord med tilhørende artikkel ut.

BØYNING en +

ETYMOLOGI annet ledd [biskop](#)

BETYDNING OG BRUK

KIRKEVESEN katolsk hjelpebiskop med etterfølgelsesrett ; [koadjutor](#)

SITATER

- *utnevnelsen som koadjutorbiskop i Oslo katolske bispedømme (Vårt Land 06.11.2024/18)*
- *paven har jo nå åpnet for min avskjed i og med at han har utnevnt en koadjutorbiskop (VG 27.11.2024/3 Bernt I. Eidsvig)*

fermingsnavn substantiv ⓘ

MODERAT BOKMÅL et +

FULL BOKMÅLSNORM +

ETYMOLOGI første ledd [ferming](#)

BETYDNING OG BRUK

KIRKEVESEN, I DEN KATOLSKKE KIRKE [helgennavn](#) man kan velge (i tillegg til eget fornavn) når man [fermes](#), konfirmeres | jf. [døpenavn](#)

SITATER

- *noe av det viktigste var å velge fermingsnavn etter en helgen som skulle være ens åndelige beskytter. Josef, Maria og Katarina (av Siena) var sikre gjengangere (Mette Nygård [For et nonneliv](#) 14 1988)*
- *selv har jeg valgt fermingsnavnet Helena etter min gode mormor ... og etter den hellige Helena (ca. år 250–330), en selvstendig og driftig dame som dro som pilegrim til Det hellige land (Vårt Land 08.03.2024/40)*

TATT INN I ORDBOKEN: – Det var en bruker som spurte hva fermingsnavn betydde, etter at han hadde lest det i en artikkel av Ragnhild Aadland Høen i Vårt Land.

Hun mener at særlig Kirken bør ha et ønske om å nå frem til folk og få dem til å forstå det som foregår. Samtidig påpeker hun at spesielt ord i liturgien ofte bærer en hel fortelling i seg selv, og at det derfor kan være vanskelig å oversette dem.

– En måte å komme dette problemet i møte på, er å gi en lettfattelig og tilgjengelig definisjon av slike fremmedord.

Blikrud er stolt over at de katolske definisjonene av ord som *eukaristi*, *kommunion*, *ministrant* og *akolytt* er tilgjengelige i NAOB – en ordbok som er rettet mot den norske allmennheten. Heyerdahl nevnte i sitt innlegg at ord som *dikasteri*, *baptisand*, *partikularkirke* og *inkardinasjon* foreløpig «glimrer med sitt fravær i norske ordbøker». Men *baptisand* sto da allerede i NAOB (kanskje igjen som eneste sted), og de andre ordene er nylig blitt lagt til!

Når det gjelder ordet *skjelne*, som er blitt hyppigere brukt de siste årene i betydningen «finne ut av sitt kall», defineres det av NAOB som «sanse, især se eller høre (noe) akkurat så klart og tydelig at man kan bestemme og identifisere det» – så vel som «se, erkjenne forskjell på (noe i forhold til noe annet)».

– Skjelne ligger til grunn for uttrykket «skjells år og alder», forteller Blikrud. – Det handler ikke om sjel, men om at man er kommet til den alderen der man for alvor kan skjelne mellom godt og ondt. Såvidt jeg vet er det derfor Den katolske kirke gir kommunie til barn i 8- eller 9-årsalder,

når de nettopp begynner å modnes til dette. Skjell defineres som evnen til å skjelne.

ORDBOKENS RELEVANS

Blikrud forteller at ordboksarbeid kan høres støvete og kjedelig ut, men at det i virkeligheten er levende og relevant. Både de nye ordene som inkluderes og sitatene som brukes for å eksemplifisere dem, gjenspeiler ofte tiden vi lever i. Det samme gjør interessen for dem. For eksempel lå ordet konklave på søketoppen i dagene etter pavens bortgang.

– Etter pave Frans' død ble det opprettet artikler for synodalitet og petersembete, og i artikkelen for pave har vi tatt med et sitat fra en nyhetsartikkel om pavens død. På denne måten legger vi inn små spor i ordboken som viser ordenes historiske relevans. Vi ser bakover, men er også til stede i samtiden, sier Blikrud.

Videre forteller hun at NAOB-redaksjonen er lydhør og åpen for å legge til nye ord etter forslag fra brukere. Hun gir et konkret og nylig eksempel på at dette ble gjort:

– Det var en bruker som spurte hva *fermingsnavn* betydde, etter at han hadde lest det i en artikkel av Ragnhild Aadland Høen i Vårt Land. På grunn av det ble ordet tatt inn i ordboken.

I de påfølgende numre vil «St.Olav» bringe eksempler på hvordan særkatolske ord og begreper defineres og beskrives i naob.no – Det Norske Akademis ordbok. •

I de kommende numre av St.Olav vil vi bringe eksempler på hvordan særkatolske ord er registrert og forklart i NAOB.

NASJONALGALLERIET I OSLO:

– Perfekt som middelalder- museum

I nærmere syv år har den ærverdige Nasjonalgalleri-bygningen midt i Oslo sentrum stått som et tomt skall. Nå mener tunge aktører at museumsbygningen bør gis nytt liv ved å fylle den med kirkekunst fra middelalderen – i realiteten et museum som speiler katolsk tid i Norge.

TEKST: HANS ROSSINÉ FOTO: KRISTIN SVORTE

«Vi har en enestående samling av middelalderkunst og arkeologiske gjenstander. Kirkekunstsamlingen består av rundt 1000 gjenstander fra 1100-tallet og frem til reformasjonen i 1537.»

UNIK KIRKEKUNST: Kulturhistorisk museum i Oslo har en av de fremste samlingene av kirkekunst i Europa, men bare en liten del vises for publikum. På bildet et krusifiks fra Tretten, Oppland, datert rundt 1350. Til høyre Jomfru Maria med Jesusbarnet, Gud fader med Kristus og Olav den hellige. Alterskap fra Skjervøy i Troms. Datering etter 1515. Kan sees i utstillingen «Forvandling – Tro og hellige gjenstander i middelalderen» i Historisk museum. »→

St. Olav tidsskrift møter Aud V. Tønnessen, direktør ved Kulturhistorisk museum i Oslo, og Ingeborg Magerøy, fagdirektør i Kulturminneavdelingen, seksjon for kirkesaker hos Riksantikvaren, i kafeen i Kulturhistorisk museum. Det nyoppussede museet er søsterbygningen til det gamle Nasjonalgalleriet, tvers over plassen Tullinløkka, et stenkast fra Karl Johans gate i Oslo.

STATSBYGG-RAPPORT

Tønnessen har tidligere uttrykt at Kulturhistorisk museum raskt kan skape et spennende museum i Nasjonalgalleriet, uten at det krever store ombygninger.

– Det er kommet et nytt moment i saken ved at planen om å la Nationalteatret overta Nasjonalgalleriet synes skrinlagt. Allerede i 2016 pekte Statsbygg på Universitet i Oslo som en egnet bruker i og med at Kulturhistorisk museum ligger vis-a-vis, og Universitet i Oslo har de gamle sentrumsbygningene sine rett over gaten, forteller Aud V. Tønnessen.

Våren 2016 gjennomførte Statsbygg en konseptvalg-utredning om etterbruken av Nasjonalgalleriet. Rapporten anbefalte at Kulturhistorisk museum (KHM) og Universitetet i Oslo (UiO) overtok bygningen. Statsbygg mente at KHM/UiO kunne utvikle Nasjonalgalleriet som del av campus sentrum, og som et levende museum tilgjengelig for publikum. Det kreves en sterk driftsorganisasjon for å kunne ta ansvar for å videreutvikle Nasjonalgalleriet, og det har UiO og KHM, pekte Statsbygg på.

ENESTÅENDE

– Vi har en enestående samling av middelalderkunst og arkeologiske gjenstander. Kirkekunstsamlingen består av rundt 1000 gjenstander fra 1100-tallet og frem til reformasjonen i 1537. Samlingen rommer alt fra flere bemalte skulpturer og alterfrontaler til alterskap og liturgiske gjenstander. Jeg vil også nevne 50 portaler fra norske stavkirker. Alt dette er en enestående kulturarv som viser endringer i overgangen fra norrøn til kristen tid, påpeker Tønnessen. I tillegg er det en rik og omfattende samling av andre arkeologiske gjenstander fra middelalderen, som vil bidra til å gi et bredt bilde av en svært viktig periode i nasjonsbyggingen.

I dag er det meste av dette plassert i magasiner på Økern i Oslo, med laboratorier og verksteder og ikke tilgjengelig for publikum.

– Nasjonalgalleriet er bygget som et museum for

«Reformasjonen ødela mye middelalderkunst i Europa, men det gikk hardere ut over kunsten i mange andre land enn i Norge.»

kunst og er vår nærmeste nabo. Vi har samlinger som egner seg for bygget. Vi er et universitetsmuseum og har muskler som kan drifte et museum som viser hvilken rik og sammensatt periode middelalderen var.

Oslo er en middelalderby og det er viktig å få frem den historien. Vi opplever en fornyet interesse for perioden, sier Aud V. Tønnessen.

«MIDDELALDEREN ER HOT»

Ingeborg Magerøy, fagdirektør hos Riksantikvaren, er hjertens enig. «Middelalderen er hot», sier hun og nå spesielt

KATOLSK TID: De to alterskapdørene til venstre viser St. Barbara og St. Olav, fra Røldal, etter 1502. Alterskapdørene til høyre viser St. Olav og St. Sunniva og er fra Bygland kirke i Aust-Agder, datering etter 1470. Til venstre på bildet skimtes Ingeborg Magerøy fra Riksantikvaren og museumsdirektør Aud V. Tønnessen.

som vi nærmer oss nasjonaljubileet i 2030. Hun understreker at Riksantikvaren i utgangspunktet ikke mener noe om etterbruken av bygninger som Nasjonalgalleriet. Samtidig påpeker hun at en museumsbygning har som formål å være et museum, og bygningens kulturminneverdier lar seg lettest bevare hvis formålet videreføres. Selve bygget til det gamle Nasjonalgalleriet trenger ikke å endres og det vil være lett å ta vare på og vise frem kulturminner der. Over hele Europa oppgraderes gamle museumsbygninger hele tiden.

– Reformasjonen ødela mye middelalderkunst i

Europa, men det gikk hardere ut over kunsten i mange andre land enn i Norge. Forholdsmessig besitter Norge en stor samling, og dette materialet er kjempeinteressant, også ut over Norges grenser. I Nederland og Belgia er det meste av den middelalderske kirkekunsten gått tapt, mens mye av det vi har i Norge, som alterskap, ble produsert der. I England er det også lite igjen, men vårt materiale er rikt.

INTERNASJONAL EPOKE

– Kunsten forteller også hvor internasjonale vi var »→

«Dette er samlinger som har stor kunnskapsverdi, men som dessverre i stor grad er utilgjengelige»

på den tiden. Mye av kunsten vår er produsert i andre land. Det var en utstrakt utveksling og vi var en del av en større verden. Men mye er også produsert i Norge. Vi hadde fantastiske kunstnere og håndverkere, som hadde avansert kunnskap om pigmentblandinger og kunne utføre utsøkt treskurd.

– Så vi har et ansvar ut over det nasjonale, blant annet ved å gjøre vår kirkekunst tilgjengelig for tilreisende og ved å låne ut til utstillinger utenfor Norge, sier Ingeborg Magerøy.

Hun forteller at etter reformasjonen kunne den katolske kirkekunsten være gjemt bort på fuktige og støvete kirkeloft og utover på 1800-tallet ble den

reddet av antikvarer og andre som samlet den inn til museene.

– Vi har derfor store og utsøkte kunstsamlinger både i Oslo, Bergen og Trondheim. Dette er samlinger som har stor kunnskapsverdi, men som dessverre i stor grad er utilgjengelige, sier Magerøy.

REFORMASJONEN

– Den lutherske reformasjonen skjedde heller ikke over natten hos folk flest, mye forble det samme i lang tid. Reformasjonen var ikke så hard på billedforbudet hos oss, poengterer Aud V. Tønnessen.

Ingeborg Magerøy er enig:

UTSØKTE GJENSTANDER: Fagdirektør ved Riksantikvaren, Ingeborg Magerøy (t.v.) og direktør for Kulturhistorisk museum i Oslo, Aud V. Tønnessen, håper det gamle Nasjonalgalleriet i Oslo kan bli nytt hjem for all den flotte middelalderkunsten vi har i Norge. Nederst i bildet relieff fra senmiddelalderen, «Jomfru Marias død». Oppe til venstre krusifiks fra Øren kirke i Oppland, rundt 1250. Oppe til høyre krusifiks fra Øren kirke i Oppland fra 1250-1280. Fra utstillingen «ARV – Vår plass i historien» i Historisk museum.

– Reformasjonen i Norge kom med danskekongen. Det var ingen stor interesse nedenfra i folket for den. Det var således svært få drivkrefter her i landet til å renke ut katolsk kirkekunst, forklarer hun.

Ingeborg Magerøy mener et museum for Norges eldste kunsthistorie ville være et stort pluss for 2030-jubileet.

KATOLSK TID

– Det ville vært en fantastisk ting å ha på plass til 2030. Vi kan få vist frem og visualisert katolsk tid i Norge. Kirken i middelalderen i Norge hadde forgreninger til hele verden. Kristningen av Norge gjorde oss til en integrert del av Europa. Startpunktet for denne kunsten

TOMT SKALL: I syv år har en av Norges praktbygninger stått tom. Den bør fylles med nytt liv, mener Ingeborg Magerøy (t.v) og Aud V. Tønnessen.

NASJONALGALLERIET

Opprettet i 1837 som Den norske stats sentralmuseum for billedkunst.

Etter flere sammenslåinger og tiår på flyttefot, fikk det i 1920 navnet Nasjonalgalleriet. Deler av museet hadde i 1881 flyttet inn i første etasje i den nåværende bygningen.

Museumsbygget eies av Statsbygg og ble fredet av Riksantikvaren i 2012. Det regnes som en av Norges viktigste bygninger

Bygningen ble stengt for besøkende i januar 2019 da kunstsamlingene ble flyttet til det nybygde Nasjonalmuseet på den gamle Vestbanetomten (Kilde: SNL)

er kristningen av Norge, og speiler kongemakt versus kirkemakt, sier hun.

Aud V. Tønnessen er enig. Hun viser til det nye Vikingtidsmuseet på Bygdøy i Oslo som åpner for publikum i 2027.

– Skal vi våge å tenke historisk helhetlig og langs lange, nasjonale linjer, så kan vi se for oss at et Nasjonalgalleri fylt med kirkekunst og materiale fra mange arkeologiske utgravninger i våre middelalderbyer, tar opp tråden hvor vikingetiden slutter. Et slikt museum vil bli en fortsettelse av vikingetiden og speile hvordan det norske samfunnet utviklet seg gjennom mange århundrer, sier Aud V. Tønnessen. •

Alf Härdelin

Den svenske kirkehistorikeren og katolikken søkte etter «en hel teologi for hele mennesket». I den livsoppgaven hentet han inspirasjon fra middelalderens klosterkultur.

TEKST: JAN SCHUMACHER

Alf Härdelin (1927–2014) fortjener å bli husket som en markant katolsk profil, ikke bare i Sverige, men i hele Norden. Hans doktoravhandling handlet om John Henry Newman og kretsen rundt ham: Gjennom lesning av kirkefedrene hadde denne bevegelsen av anglikanske prester i første halvdel av 1800-tallet gjenoppdaget den katolske arven, særlig i synet på sakramentene. Men så opplevde de at denne visjonen ble motarbeidet av lederskapet i deres egen kirke. Emnet for avhandlingen speiler langt på vei Härdelins egen utvikling frem til begynnelsen av 1960-tallet.

VEIEN TIL DEN KATOLSKKE KIRKE

Han vokste opp på en svensk prestegård. Et åndelig gjennombrudd i den svenske kristelige studentbevegelsen hadde overbevist ham om at han skulle følge i sin fars fotspor. Etter hvert ble han en del av den høykirkelige og sakramentale, liturgiske veknelsen i Svenska Kyrkan. Men veien endte ikke der. I likhet med Newman valgte han konvertittens ensomme vei. I sine memoarer mange år senere beskriver Härdelin ganske utilsørt hva dette valget brakte med seg av både tap og vinning. Én ting var tapet av stilling og arbeidsinntekt. Veien til en akademisk lærerstilling i teologi var ikke prinsipielt lukket for «frikirkelige», men muligheten viste seg i første omgang å være vanskelig for en katolikk. En stilling som bibliotekar-lærling ved Universitetsbiblioteket i Uppsala ble redningen i første omgang. Tyngre var tapet av venner, og særlig dem han hadde lært å kjenne blant de «høykirkelige». Han hadde trukket en personlig konklusjon som var tung å svelge for

dem som trodde det var mulig å skape livsrom for en katolsk visjon innenfor Svenska Kyrkan.

GJEST PÅ MF

For førti år siden var Härdelin den første katolikken som ble invitert til å holde gjesteforelesning på Det teologiske Menighetsfakultet i Oslo. På dette tidspunkt var han blitt dosent i praktisk teologi – som ved Universitetet i Uppsala var en historisk disiplin – og i full gang med å etablere seg som middelalderforsker. Härdelin hadde erfart kraften i den visjonen som hadde drevet Newman til å ta sitt radikale skritt. Det var røttene tilbake til middelalderens kristendom Newman og kretsen rundt ham hadde gjenoppdaget. Og dit rettet nå Härdelin all sin oppmerksomhet. Men for nesten fem hundre år siden hadde de verdslige maktaverne i Norden erklært denne visjonen for død. Hvordan kunne det likevel ha seg at den ikke hadde mistet sin kraft, men tvert om fremdeles talte til hjertene? Og lot det seg gjøre å formidle denne arven fra før reformasjonen på en slik måte at den kunne vekke ikke bare akademisk nyfikenhet, men dertil også personlig engasjement? Det ble Härdelins livslange prosjekt.

KLOSTRENE BETYDNING

I gjesteforelesningen inviterte Härdelin auditoriet til å betrakte både middelalderen og dens potensielle arv for ettertiden fra en ny synsvinkel. I studiet av middelalderen hadde man hoppet over arven fra de benediktinske og cistersciensiske klostrene. Men dermed var en sentral del av den europeiske kulturarven blitt forsømt. Temaet for forelesningen lød: «Monastisk teologi – en praktisk teologi före »➤

«Han hadde trukket en personlig konklusjon som var tung å svelge for dem som trodde det var mulig å skape livsrom for en katolsk visjon innenfor Svenska Kyrkan.»

«I sin selvbiografi kaller Härdelin seg for *kulturtradent* – en som viderefører den kulturelle tradisjon. Han ville fremme kjennskapet til middelalderen og dens poetiske teologi, for en ny generasjon. »

skolastiken». Den ble senere offentliggjort i artikkel-samlingen *Munkarnas och mystikernas medeltid* (1996) og rommer kan hende den beste innføring i Härdelins forskerprofil. Han hadde nådd et viktig utsiktspunkt, og begynt å høste frukten av impulser som han hadde mottatt fra benediktinermunken Jean Leclercq. Med boken *Kjærlighet til litteraturen og lengsel etter Gud* fra 1957, hadde Leclercq åpnet en ny verden for den svenske forskeren. Nå var det hans tur å vise oss hva han hadde oppdaget fra dette nye utsiktspunktet. Flere ting ved dette temaet var egnet til å få et auditorium, som alt vesentlig bestod av lutheranere, til å stusse.

For det første var det nytt at det «før skolastikken» skulle foreligge noe som helst av interesse for teologiens historie i middelalderen. «Ordentlig» teologi så vel i grunnen først dagens lys med opprettelsen av universitetene og tiggerordnernes inntog der? Da ble teologien vitenskap, med god hjelp fra aristotelisk logikk.

TEOLOGI SOM VEILEDNING

Dernest gav Härdelin uttrykket «praktisk teologi» en helt ny betydning. For ham var det ikke et fag som handlet om alt det presten skulle lære seg for å bli rustet til sin tjeneste, men «praktiserende kristendom»: en teologi vokst ut av et spørsmål som innledet Benedikts klosterregel: «Herre, hvem skal få gjeste ditt telt, hvem skal få bo på ditt hellige fjell?» Sann teologi er «veiledning» for dem som er på vandring mot det målet Gud har satt, og utviklet av slike som selv er underveis mot «Guds bolig».

Denne praktiske teologien var utviklet for å veilede kristne som hadde valgt «den smale vei» gjennom å leve i pakt med Benedikts klosterregel. Spør vi hvilke praksiser det handler om, svarer regelen: «be og arbeid». Bønnen bestod i feiring av liturgien, mens dagene for øvrig var fordelt mellom manuelt arbeid og meditativ lesning av hellige tekster – også det et «arbeid».

Til de benediktinske klostrene søkte man ikke for å diskutere teologi, men for å praktisere kristendom. Og til det trengte man ikke først og fremst

kunnskap, men visdom. Da var det nødvendig å kunne lese og å tale vel – først til Gud i bønn.

MENNESKETS SJELSKREFTER

Härdelin understrekte at klosterkulturen ble «litterær». Munkene og nonnene ble filologer («ord-elskere»), fordi det å lytte til tekst utgjorde selve nerven i den meditasjonen som dannet bro mellom lesning og bønn. Lesesyndighet var en forutsetning for samklang mellom munnen og hjertet under tidebønnen. Og når abbeden skulle veilede, både muntlig og skriftlig, var det nødvendig med mer enn logiske slutninger. I alle fall dersom ordene skulle nå til hjertet.

Det er her retorikken kommer inn med sine innsikter i språkets ressurser. Og klosterkulturen visste å ta vare på disse og utvikle dem videre. Retorikken brakte også med seg viktige innsikter om leseren eller tilhøreren, innsikter som blant annet Augustin hadde utviklet videre. Härdelin omtaler dette som menneskets «sjelskrefter». I tillegg til fornuften består sjelens evner av *minnet* – som ved siden av evnen til å erindre fortid, også omfatter vår forestillings-evne. Med *viljen* trekker vi praktiske konsekvenser av våre innsikter, mens *affekten* ikke er det samme som følelse. Den står snarere for vår evne til å elske med hengivenhet det vi har innsett som sant og godt og rett.

DET HELE MENNESKET

En teologi som på denne måten henvender seg til «hele mennesket», trenger et bredt og rikt språklig repertoar. Klostrene hadde tilgang til en slik ressurs. Den hellige skrift var rik på fortellinger og metaforer, lignelser og poesi. Meditativ lesning av bibeltekster var selve grunnlaget for åndelig praksis og resulterte i en poetisk teologi, som holdt fast på billedspråket og vegret seg mot begrepsmessige omskrivninger. Bibelens språklige figurer ble ansett som vel egnet når innsikter fra munn og ører og hoder skulle nå inn til hjerter og sinn.

Allerede tidlig på 700-tallet forelå det en bibelsk poetikk, ført i pennen av munken Beda fra nord-England. Middelalderens klostre utviklet en kultur for

VIKTIG ARV: Hårdelin mente at i studiet av middelalderen hadde man hoppet over arven fra de benediktinske og cisterciensiske klostrene. Dermed var en sentral del av den europeiske kulturarven blitt forsømt. I «Bernhards visjon» (1480) av Filippo Lippi ser vi cistercienserordenens mest kjente personlighet, Bernhard av Clairvaux (1090-1153) idet Jomfru Maria viser seg for ham.

meditativ lesning av hellige tekster. I sin bok om klosterkulturen hadde Leclercq hevdet at munkenes omgang med tekster var resultat av at to tradisjoner hadde funnet sammen, den gammeltestamentlige/jødiske «mumling av Guds lov» (Salme 1: Kjell Arild Pollestads overs.) og antikkens «filologi». Denne forening av Jerusalem og Athen/Roma ble en drivkraft som i sin tur skapte et bredt mangfold av litterære sjangre etter hvert som kristendommen fant veien nordover i Europa.

TRADISJONENS VIDEREFØRER

I sin selvbiografi kaller Hårdelin seg for «kulturtrident» – en som viderefører den kulturelle tradisjon. Han ville fremme kjennskapet til middelalderen og dens poetiske teologi, for en ny generasjon. Den hadde fremdeles slitestyrke, det var han overbevist om. Studiet av teologien i middelalderen hadde i altfor lang tid begrenset seg til én institusjon, universitetene. Klostrenes betydning som praktisk-teologiske verksteder var blitt forsømt. Det samme gjaldt også messen, som var den sammenhengen der leg og lærd møttes. Og den liturgiske kulturen var flerspråklig, stikk i strid med den utbredte oppfatningen at i middelalderen foregikk alt på latin, og at ingen

forstod et kvekk av det som ble sagt. Dette motsies av de mange prekenere på «folkespråket», helt tilbake til tidlig middelalder. Homilier på angelsaksisk fantes i rikt mål på Olav Trygvassons og Olav den helliges tid. Hårdelin foretok omfattende studier av prekenmanuskripter fra Birgittinerklosteret i Vadstena. Det finnes bevart tusenvis av slike prekenere fra før reformasjonen. Klosterets statutter fortsatte at brødrene skulle preke på svensk på søndager og festdager. På spørsmålet om hvordan dette kunne stemme med at prekenmanuskriptene forelå på latin, svarte han at slike manuskripter kan sammenlignes med partiturer; de kunne fremføres på det språk folk forstod.

POETISK OG PRAKTISK TEOLOGI

Studiet av teologien i middelalderen må ta for seg den kirkelige kulturen i hele sin bredde. I vår tid er dette mulig takket være andre humanistiske disipliner som kunsthistorie og litteraturvitenskap. Kristendommen i middelalderen må studeres tverrfaglig. Hårdelins eget bidrag til dette ble boken *Världen som yta och fönster. Spiritualitet i medeltidens Sverige* fra 2005. Boken beskriver den «konkrete kirken»: kirkehuset, med dens praksiser og kunstneriske »»

Noen av Alf Härdelins viktigste utgivelser

Vägledning. Kristen spiritualitet under tusen år (200 – 1200), 1978

Munkarnas och mystikernas medeltid, 1996

Tyda speglarnas bild. Dikter, 1997

Världen som yta och fönster. Spiritualitet i medeltidens Sverige, 2005

Minnen från vägen, 2010

«På spaning efter en hel teologi för hela människan» i Signum 2/2010

Symfoniska röster. Kyrklig trosförmedling genom tiderna, 2015

«Hans lidenskap ble en teologi för hela människan, og han var overbevist om at middelalderens munker og mystikere hadde mye å lære oss om hva det innebærer.»

utsmykninger, som er uttrykk for poetisk og praktisk teologi. Sju år senere kom *Symfoniske röster*, en antologi med over to hundre tekster fra fortid og samtid, alle ment å bidra til en «teologi for praktisk bruk». Her var mange representert som til vanlig ikke hadde vært regnet med i teologenes laug. Av stor betydning var det at Härdelin ryddet plass for kvinnelige røster fra middelalderen. Hildegard av Bingen, Mechthild av Magdeburg, Gertrud av Helfta og Birgitta av Vadstena ble formidlet med stilsikre og poetiske oversettelser til moderne svensk.

Når slike stemmer i altfor liten grad var tatt på alvor, skyldtes det en generell «av-poetisering» av det teologisk språket. Dette ble tydelig fra opplysningstiden av, da fornuft og følelse skilte lag. Men røttene gikk tilbake til 15- og 1600-tallet. Når katolske og protestantiske teologer skulle gjøre rede for forskjellene seg i mellom, var poesien dårlig egnet: poesi levde nemlig ikke opp til kravet om presise utsagn. Den poetisk-teologiske arven ble degradert fra teologi til «spiritualitet».

Härdelin innledet sitt forfatterskap med temaet «spiritualitet». Etter hvert innså han at dette

begrepet kunne bidra til å forlenge det skjebnesvangre skillet mellom fornuft og følelse. Hans lidenskap ble «en teologi for hele mennesken», og han var overbevist om at middelalderens munker og mystikere hadde mye å lære oss om hva det innebærer.

DEN LYSE MIDDELALDEREN

Klostresamfunnene betydde mye for europeisk middelalder. De tok vare på og videreutviklet arven fra kirkefedrene. De sørget for at dannelsesstradisjonen fra antikken var tilgjengelig. De rendyrket den skriftlige latinen, men var samtidig de første som gav den muntlige overleveringen på folkespråket et varig liv i skriftlig form. Og vår kunnskap om gudetro og heltegedikt fra før trosskiftet hadde vært sparsom uten munkenes nedtegnelser. Mye av æren for det vi her i nord kan vite om «munkenes middelalder», må tilskrives nettopp Alf Härdelin. Hans faglige og personlige lidenskap bestod i å fremheve kulturarven fra den hellige Benedikts sønner og døtre. For ham utgjorde denne arven – for å låne en boktittel fra hans landsmann Evert Taube – «den ljusa medeltiden». •

Lov Herren, alt hans verk, / lovsyng og opphøy ham i evighet.
 Lov Herren, alt regn og dugg. / Lov Herren, lyn og skyer.
 Lov Herren, fjell og hauger. / Lov Herren, alle vekster på jorden.
 Måtte jorden love Herren, / lovsynge og opphøye ham i evighet.

(Ordene er hentet fra de deuterokanoniske tilleggene i Daniels bok, hvor de tre unge menn i ildovnen bryter ut i lovsang).

Gylne løvblader, lovpris Herren!

TEKST: P. JOSEF OTTERSEN

På høsten utfolder naturen seg med dramatiske farger og bevegelser. Det starter med at falmende blomster sender stafettpinnen videre til oransje kornåkere. Så er det trærne sin tur. Gud har satt i gang et orkester der hver stemme venter på sitt innsatssignal. De ulike artene kler seg i ulike farger, til hver sin tid, så det oppstår et fargesprakende samspill av grønt, gult, rødt, brunt – ja, til og med fiolett. Ruskevær løsner det som er overmodent etter sommeren. Og så skal alt rekke å bli goldt, før vi kan fryde oss over å se skaperverket svøpt i hvitt pudder.

Det er mange som elsker å komme seg ut i skogen eller på fjellet på høsten. For noen er mektig natur det nærmeste en kommer en religiøs opplevelse. Men det er ikke særlig katolsk å tenke at naturen er guddommelig i seg selv. Skjønnheten forkynner så sterkt, fordi den vitner om en fantastisk skaper.

«Skaperverkets tid» starter 1. september og kulminerer med festen for Frans av Assisi 4. oktober. Når vi minnes helgenen som er kjent for sin kjærlighet til skaperverket, må vi ikke forveksle adressaten for hans bønn og lovsang. Det er alltid rettet mot Gud, men hele skaperverket er invitert med på feiringen.

Naturen kaller ikke på vår ærefrykt som et mål for tilbedelse, men fordi den selv står i age. Solstrålene gjennom løvbladene forkynner altså ikke bare til oss, men synger med oss. Vi er evd inn i en relasjon med alt det skapte, som Pave Leo minnet oss om i bønneintensjonen for september. Det naturen

vekker i oss, er delaktighet i et levende fellesskap som uttrykker takknemlighet og håp. Fargespillet og omskiftningene på høsten blir som en liturgisk dans til Guds ære. Og vi blir rørt, fordi vi anerkjenner mysteriet i Guds nærhet til alt det skapte han elsker. Ja, en skulle nesten trodd naturen har hørt hva vi synger i Laudes på søndager og festdager. Vi kaller på alt hva Gud har skapt, og byr dem opp til sang: Lov Herren! Ja, lovsyng og opphøy ham i evighet!

Ordene er hentet fra Daniels bok hvor de tre unge menn i ildovnen bryter ut i lovsang. De starter med himmelhvelvingen, fjerne ting som sol og måne, før de tar alle elementene, dyr og vekster, og til slutt oss selv som lovpriser Guds miskunn. For «han har fridd oss ut fra dødsriket». Når kirkens liturgi løfter frem disse tekstene på Oppstandelsesdagen, er det selv sagt som et frempek på frelsen i Kristus. Det er også en interessant påskesalme (114) i søndagsvesperen til minne om utferden fra Egypt, da havet «flyktet», fjellene «danset som vær» og haugene «hoppet som lam». Naturen klarer ikke la være å reagere når Gud åpenbarer sin makt.

Sirkelen kan slutes med Paulus' brev til romerne, hvor han sier at hele skaperverket speider i spent forventning på forløsning fra forgjengeligheten, og stønner i lengsel etter den fulle åpenbaringen (8,19-22). Så de fargerike bladene er både en hymnisk lovprisning av Kristi oppstandelse, og samtidig en tåre som felles over de lidelser som gjenstår før den endelige forsoningen. •

Norge rundt

HULEMESSE: Messe i Sunniva-hulen under Seljumannamessen 2025.

HYRDE: Biskop Fredrik Hansen på Selja.

1 SELJA

Selja 2025: Et nasjonalt kraftpunkt

■ På Selja, «den hellige øya», ble Seljumannamessen markert 5.–8. juli 2025. Flere hundre pilegrimer deltok i årets feiring som samlet kirkeledere, troende og frivillige til messer, prosesjoner og bønner.

I juli 2025 ble Selja — «den hellige øya» — arena for årets største katolske feiring av Seljumannamessen. Flere hundre pilegrimer samlet seg, blant dem biskop Erik Varden og biskop Fredrik Hansen. Ruinene av det gamle benediktinerklosteret var det symboltunge åstedet for liturgier og prosesjoner. I Sunniva-hulen ble messer feiret med lys og nattverd i alteret — «et spesielt øyeblikk av hellighet og historisk nærvær», skriver Ragnhild Aadland Høen i sitt vitnesbyrd.

Samtidig ble det i år trukket opp en framtidsvisjon: Foreningen Venner av Selja klostergård arbeider for å etablere et nytt benediktinerkloster. Flere familier har allerede kjøpt småbruk for å sikre jord. Slik kan Jesaja-profetien virkeliggjøres: «Dine gamle ruiner skal bygges opp igjen.» Aadland Høen beskriver Selja som «en åndelig kraftstasjon» og minner om at «Sunniva alltid peker på Kristus».

Feiringen ble både nostalgisk og framtidsrettet: man minnet og æret kirkens røtter og martyrer, samtidig som håpet om et levende kloster ble løftet fram. «Det er jo typisk Gud: Han velger seg alltid ut det lille, for å gjøre de store og mektige til skamme», skriver Aadland Høen. Mange pilegrimer ga uttrykk for takknemlighet over å kunne samles på dette hellige stedet. Samtidig ble Selja nok en gang bekreftet som et nasjonalt pilegrimsmål og et kraftpunkt for tro og fellesskap.

KART: FREEVECTORMAPS.COM

KLOSTERRUINER: Høymesse i klosterruinene på Selja med biskop Fredrik og ministrarer.

2 OSLO

Paven innvilget biskop Bernt Eidsvigs avskjedssøknad

■ Onsdag 16. juli kl. 12.00 kunngjorde St. Olav domkirke at pave Leo XIV hadde innvilget biskop Bernt Eidsvigs avskjed. Dermed avsluttet han nærmere tjue år som biskop av Oslo, mens koadjutorbiskop Fredrik Hansen nå trådte inn som hans etterfølger.

Markeringen bar preg av både høytid og symbolikk: våpenskjoldet over bispesetet ble byttet ut, generalvikar og biskoppelige vikarer trådte av, og Presterådet og Pastoralrådet ble oppløst. De må gjenoppnevnes av den nye biskopen.

– Jeg har uttjent min tid, og det har vært en glede å tjene dette bispedømmet, sa Eidsvig, som i løpet av høsten vender tilbake til sitt kjære kloster Stift Klosterneuburg utenfor Wien. Der vil han som augustinerkorherre leve i fellesskap med sine brødre.

TRYGGE HENDER: Bernt Eidsvig overlot bispeansvaret til sin etterfølger, biskop Fredrik Hansen.

AVSKJEDSFEIRING: Biskop Eidsvig prekte under messen i St. Olav domkirke, fredag 15. august 2025.

2 OSLO

Avskjedsmessen

■ På høytiden for Jomfru Marias opptagelse i himmelen, fredag 15. august, feiret biskop Bernt Eidsvig sin avskjedsmesse i St. Olav domkirke i Oslo. Domkirken var fylt til randen av biskoper fra den nordiske bispekonferansen, geistlighet, ordensfolk, representanter fra Den norske kirke og troende fra hele landet. Også erkebiskop og nuntius Julio Murat var til stede.

I prekenen tok Eidsvig utgangspunkt i høytiden og pekte på kirkens mål:

– Vi vet at det som sies om Maria, også kan sies om Kirken. Hun er i himmelen, vi skal dit.

Han understreket betydningen av fellesskap:

– Vær dine venners venn, om vennene er protestanter eller katolikker. Da blir du ikke ensom.

Samtidig minnet han menigheten om å bruke ressursene med klokskap:

– Bruk bispedømmets ressurser fornuftig og generøst, både de materielle og de åndelige, men begynn med de åndelige.

Biskop Fredrik Hansen holdt en tale til sin forgjenger. Markeringen ble avrundet med kirkekafe bak domkirken.

3 RINGERIKE

Valfart til Olavs barndomsrike samlet 200 pilegrimer i solskinn

■ Om lag 200 pilegrimer deltok lørdag 26. juli på valfarten til Hellig Olavs barndomsrike på Ringerike. Programmet startet med laudes i St. Dominikus kirke og gikk via Stein gård og Bønsnes kirke til pontifikalmesse i Hole kirke. I strålende sommervær ble dagen en stor suksess. P. Josef Ottersen, som ledet deler av programmet ved Bønsnes, uttrykte glede: «Dagen gikk over alle forventninger.» Under messen fremhevet biskop Fredrik Hansen Olavs kall til omvendelse: «En blanding kom ikke på tale. Det hedenske måtte vike for at det nye, det gode, det sanne, det rettferdige skulle ta sin plass.» Han avsluttet med en oppfordring: «Bli med også neste år!»

VANDRING: Pilegrimene samlet seg ved Bønsnes kirke på Ringerike, en middelalderkirke fra rundt 1200 som tradisjonen knytter til Hellig Olavs barndom. Foto: Petter T. Stocke-Nicolaisen

1 SVERIGE

Grete Refsum stiller ut i Sigtuna

■ Den norske, katolske billedkunstneren Grete Refsum stiller for tiden ut på Sigtunastiftelsen i Sverige. Utstillingens tittel er «Grasping Grief» og dens hovedmotiv er tap og sorg, knyttet til at kunstnerens mann døde plutselig for noen år siden. Å skape ble for henne en måte å bearbeide sorgen på, og komme videre i livet. Både som utøvende kunstner og som kunsthistoriker har Grete Refsum gjennom årtier særlig beskjeftiget seg med eksistensielle, religiøse temaer, og utforsket sentrale kristne begreper og symboler. Utstillingen står til 30. november

2 VATIKANET

Verdens første karbonnøytrale land

■ Italia godkjenner en plan fra Vatikanet om å gjøre om 430 hektar med mark nord for Roma til en enorm solpark som vil produsere nok energi til å forsyne Vatikanstaten. Det er i området Santa Maria di Galeria det skal bygges solpark. Området ligger rundt 35 kilometer nord for Roma. Pave Leo besøkte området i juni og bekreftet at han ønsket å følge opp pave Frans' visjon. Embetsfolk i Vatikanet har anslått at det vil koste mindre enn 100 millioner euro, knappe 1,2 milliarder kroner, å bygge solparken. (@NTB)

Verden rundt

3 SØR-KOREA

Kirken i Sør-Korea skyter fart

Antall dømte i Den katolske kirke i Sør-Korea har siden årtusenskiftet vokst fra knappe fire millioner til seks millioner. Antall dømte økte med 14 prosent mellom 2023 og 2024. Dette skyldes en kombinasjon av konversjoner blant voksne og flere dømte i katolske familier, skriver nyhetsbyrået Zenit. Dermed fortsetter den kraftige tilveksten som har pågått over lengre tid, og som har ført til at over 11 prosent av Sør-Koreas nær 52 millioner innbyggere nå er katolikker. Sør-Korea er blant landene med lave fødselstall og har en raskt aldrende befolkning. Det speiles også blant katolikkenes: En fjerdedel er over 65 år og bare 16 prosent er under 29 år. (Zenit News)

4 BELARUS

Prester fengsles i Belarus

■ Forholdene blir stadig verre for katolske prester i Belarus (Hviterussland). Ved nyttår ble sognepresten Henrykh Akalatovich (bildet) dømt til 11 år i fengsel og nå er enda en prest dømt til lang fengselsstraff for «illojalitet mot staten». Pater Andrzej Juchniewicz fikk 13 år for «revolusjonær virksomhet». Hans orden, Oblatfedrene, oppfordrer til forbønn for ham og anker dommen. Ti prosent av Belarus' ni millioner innbyggere, oppgir at de er katolikker – de fleste av latinsk ritus. P. Henrykh Akalatovich ble dømt for høyforræderi og for å ha spionert for Vatikanet. Han ble i sin tid presteviet under kommunistregimet, og hjalp til med å bygge opp Kirken i landet. (OMI, OSV News)

5 FINLAND

Ny katolsk skole i Finland

I august åpnet en ny katolsk skole i Helsinki, den første i Finland på mange år. Skolen har fått lokaler ved siden av Den evangelisk-lutherske St. Jacob kirke og det er også inngått en avtale om å leie denne. Den nye skolen vil tilby førskole samt undervisning for klassene 1-3, i starten i form av hjemmeskole. Helsinkis biskop Raimo Goyarrola (bildet) gleder seg over skolestart og nye avtaler, og takker både Gud og den lutherske menigheten for de nye mulighetene. (Fides)

6 POLEN

15 polske nonner saligkåret

■ Femten ordenssøstre fra Den hellige jomfru og martyr Katharinas kongregasjon i Braniewo i det nordøstre Polen er blitt saligkåret. Søstre led martyrdøden under Andre verdenskrigs siste måneder. Saligkåringen skjedde den 31. mai under en messe ledet av kardinal Marcello Senerano, prefekten for Dikasteriet for heligkåringer. Da Den røde armé rykket inn i Polen, valgte søstrene å bli for å beskytte syke og svake mennesker som hadde søkt tilflukt hos dem. I alt 105 søstre fra denne ordenen ble myrdet av Den røde armé. (OSV)

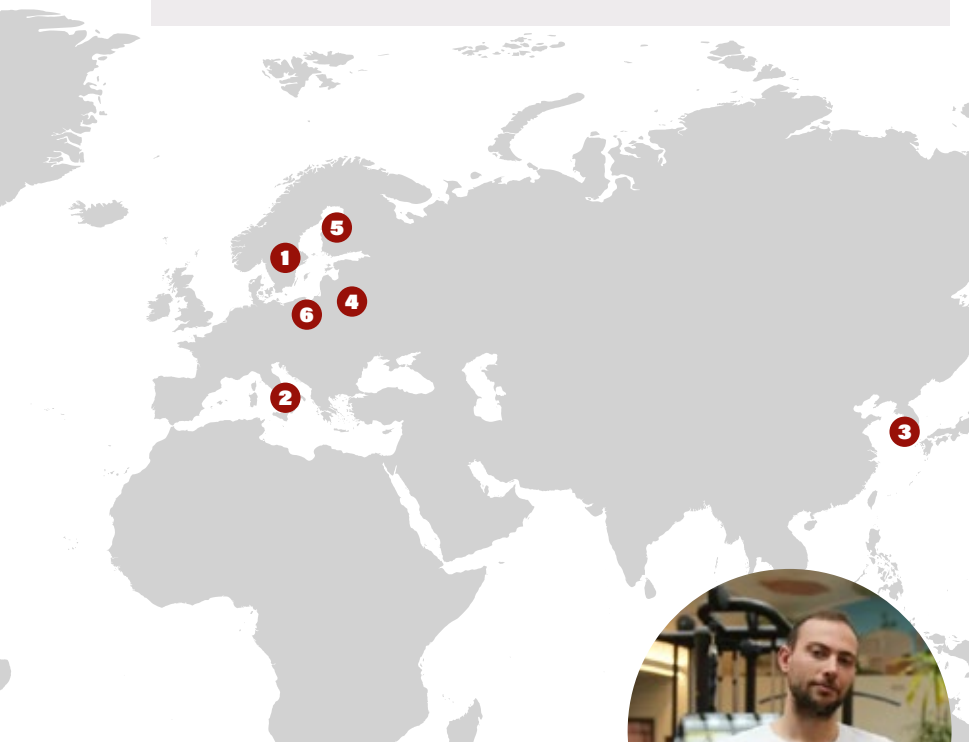
2 VATIKANET

«Ciao Robert!»

■ Valerio Masella, personlig trener på Omega Fitness Club i Roma, var en av dem som ble svært overrasket da pave Leo XIV som nyvalgt pave skred ut på Peterskirkens loggia den 8. mai.

– Jeg kjente ham igjen med en gang! Og jeg trodde ikke det var sant. Jeg har vært hans personlige trener i to år og trodde at han var lærer eller akademiker eller noe sånt – han fortalte aldri hva han jobbet med. Robert, som jeg kalte ham, var svært punktlig, disiplinert, åpen og morsom, sier Masella i et intervju, ifølge Katolskt magasin.

Leo XIV er for øvrig ikke den første paven som understreker viktigheten av å være fysisk aktiv. Johannes Paul II pleide å mosjonere og fikk bygget et svømmebasseng i sommerresidensen Castel Gandolfo for å holde seg i form. Da noen satte spørsmålstegn ved prislappen for det nybygde bassenget, var pavens svar tørt: «Det er billigere enn å holde et nytt konklave.»

Kirken i gapestokken

Pinseaftnen ble 900-årsjubileet for Stavanger domkirke feiret av tusener. Opprinnelig var planen også to innslag om den katolske tiden. Hva kunne da være mer typisk enn en gapestokk og pavens representant som krevde inn skatter fra fattige?

TEKST: BJØRN ARE DAVIDSEN

Heldigvis ble sistnevnte droppet etter samtale med sogneprest Pål Bratbak, men førstnevnte fikk god plass – også i Dagsrevyreportasjen fra festen. Hvis det er noe folk flest forbinder med middelalderen, er det altså gapestokk.

Den var i hvert fall opplagt da Norges største friluftsmuseum Maihaugen for et par år siden skulle lage en promovideo med en «herlig tidsreise – tettere på vår rikholdige historie enn kanskje noe annet sted». Resultatet viser at museet nok ikke er like tett på historien som gapestokken er plassert utenfor Garmo stavkirke.

STRAFF FOR SEKSUELLE FORSEELSER?

Videoen åpnet med at «Gapestokk var skamstraff helt fra kristningen av Norge. Straffen var ydmykende og ga dårlig rykte og eksisterte som straffemetoden i landets lover. Det var i utgangspunktet en straff for folk som drev med leiermål,

altså sex og barnefødsler utenom ekteskap. Straffen bestod i å stå fastbundet en eller flere søndager på rad i kirketiden på kirkebakken. Der var det gjerne mye folk, siden det var kirkeplikt».

Det hele dramatisk formidlet i en tung og uforsonlig tone. Etterlatt inntrykk er ikke til å misforstå: Før kristningen gjaldt toleranse, etterpå var ingen nåde.

Med reformasjonen endret heldigvis gradvis bruken seg til mindre forseelser. «Fra 1700-tallet endret dette seg sakte til å bli straffen for småting som bannskap, uro i kirka og gateuorden». Underforstått: Dette med ugifte mødre var en betydelig sak.

SVAKT KILDEGRUNNLAG

Budskapet mangler imidlertid kilder, ifølge også museets egne skrifter. Sigurd Grieg viser i Maihaugen 1957–60 (side 21–50) at videoen både er uten kilder til det meste, og i strid med dem. Han bekrefter at gapestokk

var kjent i middelalderen, men gir ellers lite støtte til myten. På mange måter er historien motsatt. Gapestokker ble opprinnelig brukt for forhold som strakte seg fra tyveri til bedrageri, når det ikke var grunn til fengsel eller direkte fysisk avstraffelse.

«Gapestokken var en skamstraff for mindre forseelser, oftest i forholdet mellom tjenestefolk og husbond, men straffen ble også nyttet som politistraft ved overtredelse av prisforskrifter og liknende. Den som skulle straffes, fikk på forhånd beskjed om hvor mange timer han eller hun skulle stå i gapestokken, for eks. en halv time to dager i trekk eller to timer på en søndag før eller etter gudstjenesten» (Grieg, side 21).

Det er til og med tvilsomt om det faktisk hadde vært en gapestokk foran museets kirke: «Da Anders Sandvig gjenreiste Garmokirken i 1921 anså han det som en selvfølge at det skulle være en gapestokk utenfor kirkegårdsporten. Likevel hadde han intet bevis for at Garmokirken hadde hatt gapestokk, og heller ikke visste han hvordan en slik gapestokk hadde sett ut» (Grieg, side 21).

LITE Å GJØRE MED KRISTNINGEN

Selv om gapestokker kan spores til middelalderen, hadde de lite å gjøre med kristningen, og gravide utenfor ekteskapet ble ikke plassert i dem. De ble faktisk ikke straffet i det hele tatt. Slik Eirin Forstrøm skriver i en masteroppgave ved Universitetet i Bergen ble leiermål i Landsloven av 1274 «definert som utenomekteskapelig seksuell aktivitet. En mann som gjorde

«Selv om gapestokker kan spores til middelalderen, hadde de lite å gjøre med kristningen, og gravide utenfor ekteskapet ble ikke plassert i dem.»

UEGNET: Skal man fremstille et symbol på middelalderen, er gapestokk det siste som bør velges. Illustrasjonen er hentet fra Olaus Magnus: «Historiene om de nordiske folkene» (1555). I bakgrunnen en halsgapestokk i bruk, og foran en gutt på vei til straffen for å ha spilt med terninger.

seg skyldig i dette, måtte betale bøter til den mannen som var ansvarlig for kvinnen. Leiermål var dermed først og fremst et familieanliggende, og kvinner kunne ikke bli straffet for dette forholdet» (side 10).

Den som ble straffet var altså barnets far, og ikke med gapestokk, men bot. Han måtte til og med betale erstatning til kvinnen som han hadde ærekrenket ved å gjøre henne til ugift mor. Etter reformasjonen kom imidlertid lover og ordninger som forverret kvinnes stilling. Mens de før var blitt sett på som ofre, ble nå også de dømt – og med strengere straffer enn bot.

IKKE EGNET SOM SYMBOL FOR MIDDELALDEREN

Det vi vet om gapestokker i middelalderen er fra lenge etter kristningen. I middelalderens Norge er noe som minner om

gapestokk bare omtalt én gang. «Første og eneste gang vi i norske middelalderlover får høre om "å ligge i stokken", altså en egen form for gapestokk (fig. 6 og 9) er i Haakon V Magnussons udaterete Borgret, antagelig fra 1300-årenes begynnelse, hvori det fastsettes straff for å heve sine våpen mot noen i sinne» (Grieg side 28).

Dette er en disiplinærstraff knyttet til et ordensreglement for kongens livvakt og følge av krigere, hirden. Vi snakker altså om straff for menn som bryter et militærreglement, noe som kan sammenlignes med kakebu i dag.

Skal man fremstille et symbol på middelalderen, er altså gapestokk det siste som bør velges.

Men hvorfor tenker vi så fort på gapestokk og gravide utenfor ekteskapet? Jo, fordi det på 1700-tallet ble like skammelig som å ha for mange faddere ved dåp.

«Gapestokk ble etter forordningen av 24. oktober 1739, som også var gjeldende i Norge, brukt som straff hvis borgere og bønder hadde invitert flere enn 5 par faddere til barnedåp og videre overfor ugifte kvinner som hadde fått barn» (Grieg side 26).

(Maihaugen skal ha honnør for å ha trukket promovideoen straks de ble kjent med denne kritikken i 2023). •

Litteratur

Davidsen, Bjørn Are: *Maihaugen i gapestokken*, fagsjekk.no, 8.juni 2023.

Forstrøm, Eirin: "Han lovede hende Ægteskab..." - Straffefølgelsen av kvallifisert leiermål i Norge 1875-1904 og avkriminaliseringen av dette forholdet i 1902. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen, Våren 2012.
Grieg, Sigurd: *Gapestokk, Maihaugen 1957-60* (side 21-50).

EN BRO MELLOM HIMMEL OG JORD:

Stavanger feirer relikvien av St. Svithun

Lørdag 11. oktober feirer biskop Fredrik Hansen festmesse for Stavangers 900-års jubileum, og samtidig tar den katolske menigheten imot relikvien i et skrin som blir lagt under et av sidealtrene i St. Svithun kirke.

TEKST: ØYVIND J.V. EVENSTAD

Etter to forventningsfulle år ble det endelig bekreftet tidligere i høst at relikvien av den hellige Svithun (ca. 800–862), som siden middelalderen har vært oppbevart i Évreux-katedralen i Normandie, skal overføres til St. Svithun kirke i Stavanger.

Den store hendelsen finner sted samtidig med markeringen av 900-årsjubileet for grunnleggelsen av Stavanger by og domkirke

KOMMER HJEM:
En utkledd p. Pål Bratbak med en figur av St. Svithun.
Foto: St. Svithun menighet

i 1125. For sogneprest Pål Bratbak er dette en historisk begivenhet som kan gi både menigheten og byen en ny bevissthet om sin skytshelgen.

– Jeg håper at Stavangers skytshelgen kan bli en levende del av både menighetens og byens fremtid, sier han.

Pater Pål forteller at den skriftlige bekrefnelsen fra bispedømmet Évreux kom 12. august, men at han allerede uken før fikk vite at relikvien kommer til Stavanger.

BLE TIPSET

– Hva slags relikvie er det dere får, og hva er historien bak?

– Det er en del av kraniet til St. Svithun som har vært i Évreux i Normandie siden middelalderen. Da vi fikk det første svaret fra biskopen der i februar 2024, kunne han ikke gi en forklaring på hvordan det var kommet dit.

Pater Pål forteller at han ble tipset om relikvien av en i menigheten rundt overgangen 2022–2023, og at han sendte et brev til biskop Bernt Eidsvig i mars 2023 for å spørre om han kunne være behjelpelig med å skrive til biskopen av Évreux.

Opplysninger om relikvien kommer fra boken *The Cult of St Swithun* av Michael Lapidge.

– Der står det at Svithuns hodeskalle i middelalderen ble overført fra Winchester-katedralen til Canterbury og deretter til Évreux, hvor det oppsto en St. Svithun-kultus.

I boken siteres også en tidebønnbok fra »»

UKJENT HELGEN: Sognepresten håper at St. Svithun vil bli kjent for flere i årene som kommer. Foto: St. Svithun menighet

«Jeg håper at Stavangers skytshelgen kan bli en levende del av både menighetens og byens fremtid.»

RELIKVIE: Delen av St. Svithuns hodeskalle som inntil nå er blitt oppbevart i Évreux-katedralen i Normandie. Foto: John Crook

ST.SVITHUN-RELIKVIEN

1737, som forklarer hva som skjedde med relikvien da det kom til Évreux:

Biskop William av Cantiers la det i første omgang i et relikvieskrin av tre den 24. juli år 1404. I år 1611, den 17. i samme måned, ble hodet flyttet til et nytt relikvieskrin med et bilde av St. Svithun på utsiden.

GJENOPPDAGET I 1997

Under den franske revolusjon ble relikvieskrinet plyndret, men hodeskallen ble reddet og overført til et annet skrin. Der ble den glemmt, sammen med kultusen, helt til den tilfeldigvis ble gjenoppdaget så sent som i 1997.

I 2009 meldte den britiske avisen *Church Times* at det var snakk om å hente relikvien tilbake til den katolske kirken i Winchester. Man lot være, fordi man var redd for at det kunne skade den økumeniske dialogen med Den engelske kirke – som har 40 kirker oppkalt etter St. Svithun. Det er ingen lignende økumenisk utfordring i Norge, siden minnet om den hellige Svithun ikke står like sterkt i Den norske kirke.

HISTORIEN BLIR LEVENDE

Det finnes bare to domkirker i verden som er innviet til den hellige Svithun: Winchesterkatedralen, hvor han ble begravet, og Stavanger domkirke. Det finnes bare fem katolske menigheter som er oppkalt etter ham, hvorav fire er i England og den eldste i Stavanger.

– Da biskop Fallize opprettet St. Svithun menighet i 1898, ga han den dette navnet for å koble historien til nåtiden. Nå blir denne historien virkelig levende, sier pater Pål.

Samtidig understreker han at det handler om menighetens og byens nåtid og fremtid, mer enn om å gjenskape det som har vært.

STØRRE OPPMERKSOMHET

– *Hva betyr det for menigheten å få relikvien av St. Svithun?*

– Dette blir bra for menigheten. Vi får et relikvieskrin som folk kan besøke, en helgengrav som det blir naturlig å knele og be foran. Dette vil skape større oppmerksomhet rundt

FEIRET: Menigheten feiret 900-årsjubileet foran Stavanger domkirke, 7. juni 2025. Foto: St. Svithun menighet

FLYTTES: Relikvien har vært her, i Évreux-katedralen i Normandie, i hundrevis av år.

St. Svithun. Nå er han bare er en gipsstatue i hjørnet av kirken som de fleste ikke vet hvem er.

– *Hvilken betydning tror du dette kan ha for Stavanger som helhet?*

– St. Svithun er en helgen som har vært med å prege byens liv, selv om han er gått i glemmeboken for de fleste. Jeg har hatt skoleklasser fra begge St. Svithun-skolene i Stavanger på besøk og spurt om de vet noe om ham – det gjør de ikke. Likevel er det en viss bevissthet her som kan vekkes til live.

ST. SVITHUN-DAGER

Pater Pål påpeker at relikviene til de norske byenes skytshelgener – St. Hallvard i Oslo, St. Olav i Trondheim og St. Sunniva i Bergen – forsvant etter reformasjonen på 1500-tallet. Det gjorde også St. Svithuns relikvier i Stavanger, men etter 500 år får byen nå en del av sin skytshelgen tilbake.

NYTT HVILESTED: Lørdag 11. oktober tas relikvien imot her, i St. Svithun kirke. Foto: St. Svithun menighet

– Jeg ser ingen grunn til at Stavanger ikke kan ha en årlig St. Svithun-uke på samme måte som Trondheim har Olavsfestdagene, sier han.

– Hvordan vil du forklare relikvier for dem som synes dette virker fremmed?

– Kristendommen, særlig katolsk kristendom lar det fysiske peke mot det metafysiske. Vi har et sakramentalt syn på virkeligheten. Derfor er konkrete ting viktige, ikke i seg selv, men fordi de peker utover seg selv.

Pater Pål påpeker at en grav er noe som peker frem mot håpet om oppstandelsen, og at mange setter pris på å besøke sine kjære avdødes graver. Nå får en av Kirkens helgener sin grav i Stavanger igjen, slik at mennesker kan komme dit og be om hans forbønn.

VÅRT EGET KALL

Pater Pål sier at de fysiske restene av hellige menn og kvinner er påminnelser om vårt eget

«Relikvier
minner oss
også om at
Kirken er
større enn
det vi ser her
og nå.»

kall til hellighet, og at det har vært mulig for mennesker før oss å bli hellige.

– Relikvier minner oss også om at Kirken er større enn det vi ser her og nå. Den største delen av Kirken er i himmelen. Dermed skaper de en bro mellom himmel og jord, ved å gi oss noe konkret å gå til som synliggjør vårt syn på hva Kirken er.

Han avslutter med å fortelle om da han i tenårene for første gang så relikvien av Olav den hellige, helligdomsarmen, bli båret rundt i St. Olav domkirke i Oslo.

– Jeg husker at jeg tenkte: Det beinet som bæres rundt nå, er skinnbeinet til han som ble martyr på Stiklestad. Han hadde tilgang på de samme nådemidlene som meg, feiret den samme messen, mottok Kristi legeme og de andre sakramentene i én eller annen form. Er det mulig for ham å bli helgen, så er det mulig for flere av oss. •

Polemikk eller dialog?

Da jeg var ung og mer uferdig, trodde jeg som de fleste unge klippefast på en egentlig tredjerangs ferdighet: Polemikk – og på virkningene av den. Med årene kommer jo vettet og en smule menneskekunnskap.

TEKST: HALLVARD RIEBER-MOHN OP (1922–1982)

A

bli rundere betyr ikke nødvendigvis å bli hverken prinsipløs eller avstumpet, selv om dette trolig forblir ubegripelig for det første og beste gymnas-samfunn.

Den franske dikteren Georges Bernanos, en vulkansk kristen og leilighetsvis selv en fryktet debattant, skrev engang: «Hver den som bedriver polemikk er fornøyd inntil de fylte tyve år, ikke helt utålelig ved tredveårs-alderen, og ganske umulig som femtiåring, deretter blir han obskøn» – det siste er et pent ord for uanstendig, slibrig, rå sier min fremmed-ordbok. Jeg synes den kunne tatt med ekkel.

MENINGSFORSKJELLER, og drøftelse av denne, er forutsatt og nødvendig i enhver fri og demokratisk livsform. Det er ikke noe å anfekte – oppfordringer til den tause innordning blir fort mistenkelige både på politikkens og kirkens plan.

Men så var det måten.

En leser ringte meg opp forleden. Hun hadde festet seg ved at jeg i en sammenheng hadde skrevet om «billige vulgær-oppfatninger av kristendommen». Det fant hun visst utilbørlig – hun leser neppe noen aviser og blader jeg kunne nevne. Respekterte jeg da ikke andres meninger?

JEG MÅTTE SVARE, men det beroliget henne nok ikke, at jeg så menn har en grunnfestet respekt både for andre mennesker og for deres rett til egne meninger og oppfatninger. Men de meningene kan jeg, som vel alle andre, bare respektere så langt de slår meg som sammenhengende, sanne, fornuftige eller rimelige. Overbeviser de meg, og det hender da, tar jeg dem til meg som egne. Mens i motsatt fall.... Finnes det noen annen måte for noen av oss?

FOR HVA ER EGENTLIG «TOLERANSE»? Her er forenklingene mange. Ikke er det selvoppgivelse i et verdienes

hvasomhelst, en akseptert forvirring. Toleranse heter på norsk tålsomhet – ordet varsler allerede selv om at det ikke dreier seg om en lett likegladhet, men om noe vanskelig. Vi må og skal tåle også det vi etter beste skjønn må anse for uvitenhet, feilslutninger eller misgrep. At det *uttrykker* seg, kanskje med sørgelige følger. Men at vi selv dertil skulle *tie* til det, inngår hverken i sannferdighetens eller i den frie opinions kår og spilleregler.

I SIN INNERSTE KJERNE er ikke kristendommen tolerant. Det kan sies enda skarpere: Akkurat der er den tvert om «totalitær», med sin påstand om å være en siste og definitiv forklaring av helheten og de store sannheter.

Men så var det hele det innfløkte problemet med sannhetens *kår* i en verden der også de troende famler i mangt, og selv i troen oftest forstår bare «stykkevis og delt, som i et spill, i en gåte». Der blir det kronglet og nødvendig å trø varsomt. Med mulige avsporinger som inkvisisjonen og liknende overgrep, helt frem til dagen i dag.

DIALOGEN ER ET YDMYKT SAMARBEIDE mellom splittede mennesker. Polemikken

er ikke dét – det er der den blir uinteressant. Dialogen begynner i respekten for medmennesker, den lytter minst like mye som den selv taler. Polemikken går gjerne håndfast og rett på sak, hvilket skal være bra: I tekster og uttalelser skal det helst være «sak – og ikke person». Men ikke i tankene og hensikten. For så prioriteres lett uenigheten fremfor medmennesket, striden fremfor sympatien.

Under en viss temperatur kan selv «iveren for Guds hus» bli dette sørgelige, som slett ikke tjener hverken Gud, mennesket eller sannheten. Et mot-vitnesbyrd, en avsanning,

Man bare fryser. •

Disse klostertankene ble skrevet for 45 år siden, men er visst like aktuelle i dag.

Forfatteren var i en menneskealder knyttet til dominikanernes kloster i Oslo.

Teksten er hentet fra boken *Småvarmt og brennhett*, Ansgar 1981.

MIN SØNDAGSMIDDAG

NAVN: Ivan Vu
YRKE OG VERV: Veileder i barnehage, (utdannet maskiningeniør med master i HMS). Gjenvolgt leder for Norges Unge Katolikker
ALDER: 28
FRA: Norge og Vietnam

- Hvorfor valgte du akkurat denne retten?

- Det er en rett jeg spiste ofte i min barndom. Om det var mine foreldre, tante eller avdøde bestemor som laget den, så gjorde de det på hver sin måte. Og jeg likte aller best bestemors variant!

- Hvor kommer matgleden din fra?

- Den kommer fra all den gode vietnamesiske maten min store familie lager til familiesamlinger.

- Hva er spesielt med vietnamesisk kjøkken?

- Sammenlignet med det norske kjøkkenet, brukes det i det vietnamesiske mye tid og krefter på matlaging. Derfor pleide jeg som barn å være en "kjøkkenslave" og fikk tildelt enkle repeterende oppgaver på kjøkkenet, sammen med mine søsken. Matlaging var en av våre familieaktiviteter som jeg er veldig glad og takknemlig for at vi hadde.

- Hvordan får du tid, ved siden av NUK-vervet og andre plikter, til matlaging?

- Jeg bruker matlaging som en pause fra den travle hverdagen. Noen ganger ser jeg hva som er i kjøleskapet og fryseren, hva som er på tilbud i matbutikken eller på holdbarhetshyllen, og improviserer med kreativitet på en matrett eller to. Når det kommer til matlaging ellers, har jeg en matblogg på Instagram som heter VietnamesiskStudent, hvor jeg deler min matglede med dem som måtte være interessert!

NUK-LEDERENS FAVORITT:

THỊT KHO TÀU

Braiserte nakkekoteletter i soya- og fiskesaus er en perfekt vietnamesisk søndagsmiddag, mener lederen av Norges Unge Katolikker (NUK), Ivan Vu.

TEKST: MARTA TERESA WADE

Retten kalles på vietnamesisk for «Thịt kho tàu» som direkte oversatt er «kinesisk braisert kjøtt». Vanligvis brukes det ribbekjøtt kuttet i terninger for retten, men nå på denne tiden av året er nakkekoteletter et fint alternativ.

– Til denne middagen brukes det ganske enkle og billige ingredienser, noe som minner meg om studenttiden med begrenset budsjett, forteller kokk Ivan Vu.

INGREDIENSER (6 PERSONER)

6 dl jasminris (500 g)

1 kg nakkekoteletter

1 gul løk

2 bunter vårløk

6 hardkokte egg, ferdig skrelt

3 ss fiskesaus

3 ss soyasaus

Matolje til steking

Varmt vann

Salt, sukker og msg (monosodium glutamat)

Agurk og salat

FREMGANGSMÅTE (TAR 1-1,5 TIME)

Lag risen i riskoker eller i kjele. Vannmengden måles med fingeren: fra bunnen i risen til vannoverflaten skal det være ca. 1 fingerlengde dybde.

Skjær løken i små terninger. Kutt den hvite delen av vårløken smått og ha den med løken. Kutt så den grønne delen av vårløken og legg det i en separat skål for topping. Fjern beinet fra nakkekotelettene, kutt kjøttet så i terninger.

Kok ca. 1 liter vann for senere bruk til retten.

Varm opp en gryte med matolje. Surr så løk og den hvite delen av vårløken i gryten, krydre med ½ ts salt, 2 ss sukker og ½ ts msg. Stek deretter kjøttet i gryten på høy varme til kjøttet er lett stekt.

Ha så oppi soyasaus, fiskesaus, 1 ts salt, ½ ts msg og 1 ss sukker.

Hell oppi det kokte vannet og deretter hardkokte egg, så de blir dekket av kraften. Ta ned varmen til middels varme, ha på lokk og la det braisere, eller lettere sagt, småkoke i minst 30 minutter.

Sjekk regelmessig og rør i gryten jevnlig og se om vannmengden holder. Jo lenger man braiserer kjøttet og eggene, desto mørere og mer smak blir det!

Ha nesten alt av den grønne delen av vårløken oppi gryten. Server de braiserte nakkekotelettene med ris, agurk og salat på siden. Pynt retten med resten av vårløken.

Chúc ngon miệng – vel bekomme!

GIAN LORENZO BERNINI

St. Teresas ekstase

«I engelens hender så jeg et stort gyldent spyd, og på dets jernspiss var det ild. Dette boret han inn i hjertet mitt gjentatte ganger slik at det boret seg helt til innvollene. Da han dro spydet ut, følte det som om han tok innvollene med seg og forlot meg, fullstendig oppslukt av Guds altomfattende kjærlighet.»

TEKST: THERESE SJØVOLL

Slik beskriver Den hellige Teresa av Ávila (1515–1582) sin mystiske forening med Gud. Hennes ekstatiske visjon er motivet for skulpturen *St. Teresas ekstase* (1652) av Gian Lorenzo Bernini (1598–1680).

ST. TERESA AV ÁVILA, også kjent som Den hellige Teresa av Jesusbarnet, var spansk mystiker, karmelittnonne, og en viktig monastisk og åndelig fornyer. Teresa reformerte både den kvinnelige og mannlige grenen av Karmelittordenen, opprettet flere nye klostre, og sammen med Johannes av korset (1542–1591) grunnla hun ordenen De uskodde karmelittene (OCD). Teresa forfattet flere åndelige skrifter med fokus på kontemplasjon og bønn, og hennes beskrivelse av Guds kjærlighets gyldne spyd er hentet fra hennes selvbiografi forfattet mellom 1562–1565.

Teresa av Ávila ble helligkåret i 1622, og i 1970, som første kvinne, ble hun utropt til kirkelærer – *Doctor Ecclesiae Universalis*.

KANONISERINGSBULLEN utstedt av pave Gregor XV i 1622, nevnte Teresas visjon av engelen med det flammende spydet, og motivet ble vanlig i karmelittkirker. Innen Bernini var i gang med utsmykningsoppdraget

«St. Teresa av Ávila, også kjent som Den hellige Teresa av Jesusbarnet, var spansk mystiker, karmelittnonne, og en viktig monastisk og åndelig fornyer.»

for kardinal Federico Cornaros gravkapell i karmelittkirken Santa Maria della Vittoria i Roma, i underkant av 30 år senere, hadde Teresas selvbiografi dessuten rukket å bli en av datidens bestselgere.

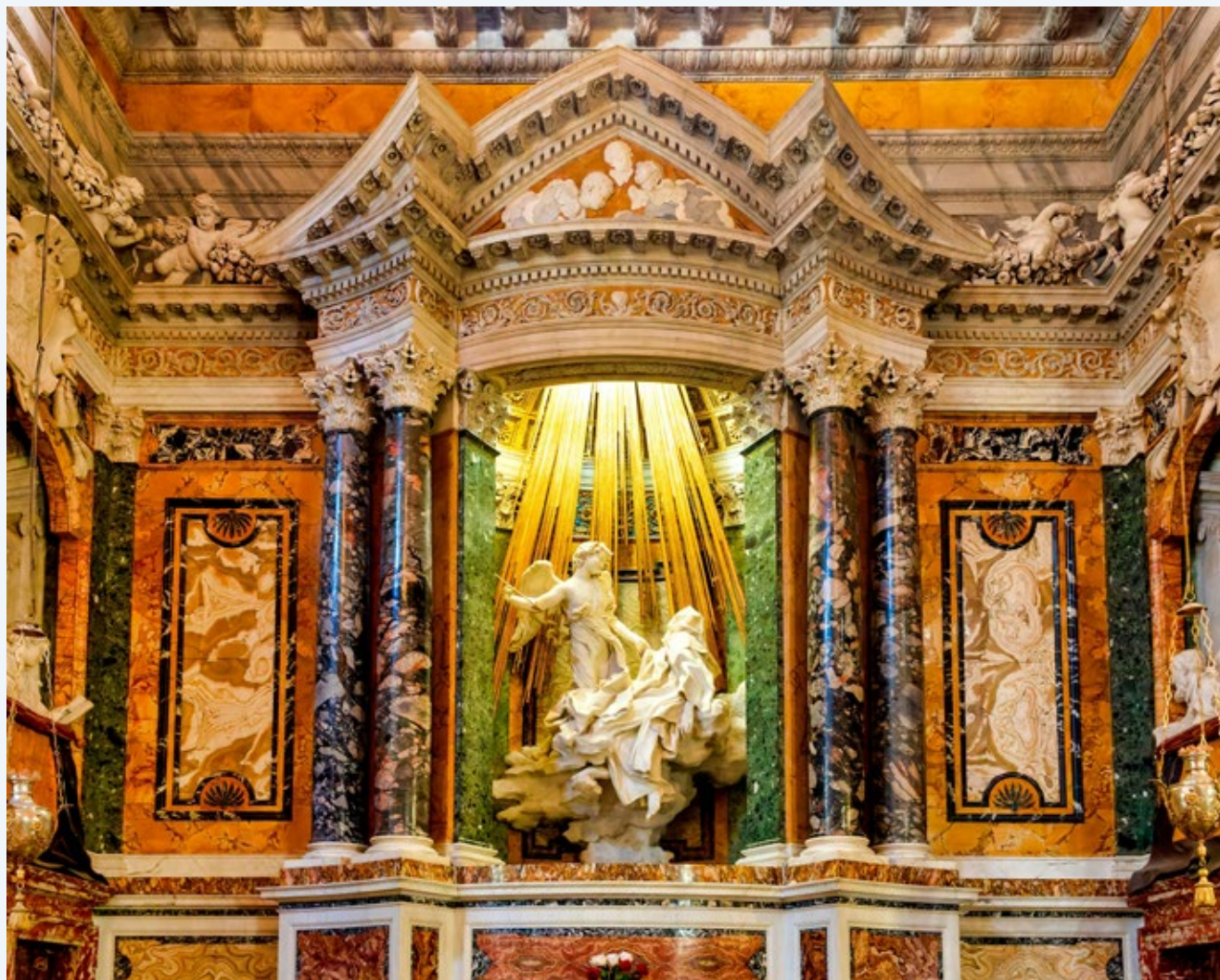
Bernini var selv en meget from katolikk – i det minste i de siste 40 årene av sitt liv – og ifølge hans biografer gikk han daglig i kirken og han mottok kommunion to ganger i uken. Bernini var av de fremste blant 1600-tallets arkitekter og en makeløs skulptør.

I CORNARO-KAPELLET lot Bernini sin virtuositet flomme og han forvandlet hele kapellet til en scene som samlet blikket om Teresas hellige drama. I sentrum står alteret, og over svever St. Teresa og engelen på en marmorsky. Skulpturgruppen i kremfarget marmor er rammet inn av en tempellignende struktur (aedicula) som består av doble søyler, pilastere, og et brutt pediment (triangulær gavnl) som bukker seg mot himmelen.

På hver av kapellets sidevegger er det marmorrelieffer som forestiller hvert sitt galleri, der det står hver sin gruppe betraktere – muligvis geistlige – som tilsynelatende bivåner Teresas visjon. Likevel ser de ikke direkte på dramaet. Deres reaksjon er innadvendt, i form av bønn, kontemplasjon, eller diskusjon med hverandre. Slik sett tjener de som mellommenn mellom Teresas guddommelige visjon og betrakteren av kjøtt og blod: som mediatorer som oppfordrer den troende til å bevege seg videre forbi Berninis visualisering av ekstasen til egen bønn og kontemplasjon.

BERNINI ER TETT PÅ Teresas tekst. Engelen står foran Teresa med mildt ansikt; et smil krøller ➤➤

CORNARO-KAPPELLET: Over alteret svever St. Teresa og engelen på en marmorsky. Skulpturgruppen i kremfarget marmor er rammet inn av en tempellignende struktur (aedicula) som består av doble søyler, pilastere, og et brutt pediment (triangulær gav) som bukker seg mot himmelen.

seg om munnen. Den ene hånden holder en gylden pil, den andre, nær hjertet, løfter så vidt i drakten. Teresa har segnet ned, mens overkroppen kommer engelen i møte. Hun er tildekket i sin klosterdrakt, men en bar hånd og en naken fot antyder erotikk. Draktens draperier er tunge, dog fulle av bevegelse som om hele kroppen sitrer av smerte og nytelse.

Hodet hennes faller bakover med halvlukkede øyne, og munnen er halvt åpen som i et stønn. Da Guds kjærlighets pil gjennomboret henne, var smerten, ifølge Teresa, «så intens at den fikk meg til å stønne gjentatte ganger».

FOR DEN MODERNE betrakter som har forlest seg på Freud, blir Berninis skulptur av *St. Teresas ekstase* ofte tolket i seksuell retning, som en slags «mystisk orgasme». Og ja. Skulpturen er åpenbart sensuell. Det er nærmest så vi hører stønnene som unnslipper Teresas lepper, og hennes nakne fot er kanskje kunsthistoriens mest erotiske.

Teresa påpeker likevel selv – i sin svært konkrete og fysiske beskrivelse av ekstasen – at dette handler

om åndelig forløsning. Om den intense, men sødmefulle smerten, da hun ble gjennomboret av Guds kjærlighet, sier hun at «dette er ikke en fysisk, men en åndelig smerte, selv om kroppen har en viss del i den – selv en ganske anselig del».

TERESAS FORTOLKNING av sin intenst åndelige erfaring bygger på en lang tradisjon tilbake til 1200-tallet, der kvinnelige mystikere (som St. Gjertrud av Helfta) har tatt i bruk det erotiske språket fra Salomos høysang for å beskrive sjelens forening med det gudommelige. Slik sett visualiserer Bernini den lange tradisjonen St. Teresa skriver seg inn i: en tradisjon der det hellige ikke utelukker det erotiske.

Den hellige Teresa av Ávilas minnedag er 15. oktober.

«I Cornaro-kapellet lot Bernini sin virtuositet flomme og han forvandlet hele kapellet til en scene som samlet blikket om Teresas hellige drama.»

Utvidelsen av abortgrensen til 18 uker er et nederlag for det kristne synet på menneskelivets ukrenkelighet, skriver Georg Fredrik Rieber-Mohn i denne utgaven av vår spalte *Signert*.

Hvor langt skal selvbestemmelsen gå?

Pensjonert lektor Egil Olaussen poengterer i en avisartikkel i Klassekampen at de nylig vedtatte endringer i abortloven «understreker på ubehagelig vis nærheten til det norrøne hedenskap».

HAN HAR RETT I DET – og begrunner det godt. I før-kristen tid ble uønskede barn satt ut i skogen eller kastet utfor stup, ofte nyfødte jentebarn. Men dette ble forbudt ved innføringen av kristenretten i 1024 og landsloven vel 200 år senere.

Med utvidelsen av grensen for selvbestemt abort fra 12 til 18 uker, vil utsortering av fostre på grunn av uønskede egenskaper, derunder kjønn, bli langt vanligere. Mulighetene for kartlegging av slike egenskaper vil nemlig bli sterkt utvidet i denne del av svangerskapet. Som enkelte har pekt på, er det også grunn til å vente en økning i antall aborter etter uke 12 når adgangen til selvbestemmelse utvides.

DET MANTRA SOM HAR DREVET FREM selvbestemmesretten og utvidelse av abortadgangen, er at fosteret er «en del av kvinnens kropp».

Det er en «sannhet» med vesentlige modifikasjoner. Fosteret er avgjort noe ganske annet enn andre deler av en kvinnes kropp som ønskes fjernet, for eksempel en cyste.

Fosteret er fullt ut et potensielt barn og fullverdig menneske. Det har for en betydelig del andre gener enn moren, og det vil ofte ha et annet kjønn enn moren. Men uansett kjønn er det noe langt mer enn «en del av morens kropp».

I den grad disse fakta konstituerer et menneskeverd, og for mange kristne gjør de nettopp det, leder det logisk og etisk til at det vern som følger av menneskeverdet, bør innføres allerede ved den befruktede eggcellen. Konsekvensen blir nødvendigvis et absolutt forbud mot abort.

DETTE ER ET FULLSTENDIG UAKSEPTABELT standpunkt for de fleste mennesker i et sekulært og for en stor

del avkristnet samfunn. Erfaringene med en restriktiv adgang til abort i slike samfunn er da også dystre. Ulovlig og medisinsk uforsvarlige aborter florerer, og de mest velstående får utført en abort i land med videre adgang. Dette behøver jeg ikke utdype. Og det er en stor utfordring for oss kristne med et strengt abortsyn.

Selvfølgelig må vi kjempe for vår mening og håpe å overbevise flest mulig. Men det eneste realistiske er at vi forblir et lite mindretall. Og vi kan ikke stikke hodet i sanden og avstå fra en debatt om mellomløsninger. Alle slike løsninger er i moderne vestlige samfunn at loven tillater abort i en viss utstrekning.

«Med utvidelsen av grensen for selvbestemt abort fra 12 til 18 uker, vil utsortering av fostre på grunn av uønskede egenskaper, derunder kjønn, bli langt vanligere»

FOR EGEN DEL er jeg kommet til at den gamle ordning, før loven av 1978, da statlige nemnder avgjorde abort etter nærmere kriterier og etter søknad fra kvinnen, er uakseptabel og dertil helt uaktuell.

Den innebar blant annet at staten graderte fosterets menneskeverd, hvilke som skulle leve, og hvilke dø.

Derfor er selvbestemmelse det minste ondet. Da blir det kvinnens eget etiske ansvar å ta livet av fosteret.

Men i debatten om hvor langt selvbestemmelsen skal gå, bør kristne og humanister med et restriktivt grunnsyn delta med viktige innspill. Slik Egil Olaussen gjorde.

Foreløpig er debatten stilnet. Utvidelsen av abortgrensen til 18 uker trådte i kraft den 1. juni i år. Det gjenstår å se hvordan endringen vil virke. Men uansett virkninger, er den et nytt nederlag for det kristne og humanistiske syn på menneskelivets ukrenkelighet.

G. Fr. Rieber-Mohn

GEORG FREDRIK RIEBER-MOHN

Dette er en kommentar. Meningene i artikkelen står for artikkelforfatterens regning.

Flannery O'Connors religiøse budskap

Sindre Hovdenakk beskriver i forrige nummer av *St. Olav* den amerikanske forfatteren Flannery O'Connor som rasist, noe som ikke er særlig overraskende, gitt omtalen hun har fått de siste årene. Overraskende er det derimot når han skriver at «det er vanskelig å fange noe eksplisitt religiøst budskap i bøkene hennes».

TEKST: ØYVIND JOHANNES VARDENÆR EVENSTAD

I anledning 100-årsdagen til Flannery O'Connor (1925–1964), beskrev litteraturkritikeren Sindre Hovdenakk på en god måte hennes bakgrunn som katolikk i sørstatene i USA, samt hennes virke som forfatter av romaner og prisvinnende noveller innen sjangeren «sørstatsgotikk». Når det gjelder innholdet i tekstene, er det imidlertid større fokus på hennes angivelige rasisme enn på det religiøse budskapet som gjør at så mange har pekt på O'Connor som en stor *katolsk* forfatter.

Hovdenakk nevner at O'Connors historier i samtiden ble beskrevet som «groteske», og påpeker deres mangel på «positivitet, tillit og sunne mellommenneskelige relasjoner». Han synes at det er «svært krevende å finne noe konstruktivt religiøst budskap i dem». Det var det visst også en del av O'Connors samtidige som syntes. I et essay publisert i 1969 skriver hun at «mitt emne i skjønnlitteraturen er nådens virke i et territorium »>

Flannery O'Connor med forfatterne Arthur Koestler (til venstre) og Robie Macauley i 1947. Foto: Charles Cameron Macauley / Wikimedia (CC BY-SA 4.0)

«Den som vil finne et religiøst budskap i tekstene hennes, bør altså starte med å se etter eksempler på at Guds nåde virker eller bryter inn – til tider på voldsomme måter – i en sammenheng som ellers synes å være ganske dyster.»

som i stor grad er underlagt djevelen», og at «det jeg skriver blir lest av et publikum som hverken har tro på nåden eller djevelen. Man oppdager sitt publikum samtidig og på samme måte som man oppdager sitt emne.»

NÅDENS VIRKE

Hovdenakks lesning av Flannery O'Connor tar utgangspunkt i *Dommens dag*, en samling av 15 noveller som er oversatt til norsk av Aase Gjerdrum og utgitt i 1994. Denne samlingen utelater blant annet «A Temple of the Holy Ghost», som er hennes mest åpenbart katolske novelle. Gitt dagens kulturelle situasjon skulle man tro at denne novellen, hvor en «hermafrodit» (intersex-person) erklærer at «Gud skapte meg slik og jeg bestrider det ikke» og «Jeg er et tempel for Den hellige ånd», er av stor interesse. To andre noveller med tydelige kristne elementer, «Parker's Back» og «The Enduring Chill», er også utelatt.

Men også i novellene som er oversatt til norsk, kommer O'Connors religiøse budskap frem. Hun ga selv tolkningsnøkkelen til sitt eget forfatterskap i et brev fra 1958: «Alle mine historier handler om nådens virke på en karakter som ikke er særlig villig til å støtte den, men de fleste oppfatter disse historiene som harde, håpløse og brutale.» Den som vil finne et religiøst budskap i tekstene hennes, bør altså starte med å se etter eksempler på at Guds nåde virker eller bryter inn – til tider på voldsomme måter – i en sammenheng som ellers synes å være ganske dystre.

Den første novellen i samlingen, «A Good Man Is Hard to Find» (på norsk: «Ikke én du kan stole på»), er et godt sted å begynne. Hovdenakk oppsummerer handlingen presist med at «det som skal være en hyggelig biltur til Florida [ender] med voldtekt og drap». En familie blir ofre for en seriemorder. Igjen til slutt er familiens bestemor, som ber Jesus om hjelp. Morderen utfordrer henne: Hvis Jesus var den han sa, må man legge vekk alt annet og følge ham. Hvis ikke, kan man gjøre som man vil. Bestemoren er blitt fremstilt som selvopptatt og dømmende, men hun anerkjenner morderen som et medmenneske og dør med et smil rundt munnen. I sitt livs siste øyeblikk blir hun frelst ved Guds nåde, noe som kanskje ikke ville ha skjedd uten morderen.

Den andre novellen, «The River» (på norsk: «Elven»), er gjennomsyret av kristendom – av den typen Hovdenakk karakteriserer som «fundamentalistisk protestantisk». Men O'Connor vil slett ikke gjøre narr av predikanten som døper folk i elven, beskrevet som et symbol på Jesu frelsende blod. Hovedpersonen er en liten gutt som forsømmes av sine alkoholisererte foreldre, og som blir fascinert når han for første gang hører om Jesus som noe annet enn et banneord. Tidligere hadde han trodd at livet ikke hadde noen mening. Guttungen blir døpt, vi får

Flannery O'Connor med påfugler på gården sin i 1962. Hun elsket påfugler, og når de dukker opp i historiene hennes, kan de være et symbol på Kristus eller evig liv. Foto: Joe McTyre / Scanpix.

tro på gyldig vis, men han opplever ikke noen ytre endring i sitt eget liv. For å unnsnippe en håpløs tilværelse i hjemmet, går han tilbake til elven og drukner. Ved Guds nåde blir også han frelst.

Hvorfor er disse historiene så brutale? O'Connor forklarer at når publikum ikke deler din tro eller overbevisning, «må du gjøre visjonen din tydelig ved å sjokkere – til de tunghørte roper du, og for de nesten blinde tegner du store og oppsiktsvekkende figurer». Dette er tilfelle i «The River»: en liten gutt må bokstavelig talt dø for at leseren skal forstå at dåpen er en død for synden, ikke bare en navnefest med kaffe og kake. «Eller vet dere ikke at alle vi som ble døpt til Kristus Jesus, ble døpt til hans død?» (Rom 6,4).

Like sjokkerende er handlingen i «The Life You Save May Be Your Own» (på norsk: «Det liv du sparer»), som

«Hvorfor er disse historiene så brutale? O'Connor forklarer at når publikum ikke deler din tro eller overbevisning, 'må du gjøre visjonen din tydelig ved å sjokkere – til de tunghørte roper du, og for de nesten blinde tegner du store og oppsiktsvekkende figurer'.»

spiller på Jesu ord om at «den som vil berge sitt liv, skal miste det» (Matt 16,25), og «The Lame Shall Enter First» (på norsk: «De halte skal gå inn i Guds rike før de andre»), som viser til Jesu lignelse om himmelens gjestetbud: «Gå straks ut på byens gater og torg og hent inn de fattige og uføre og blinde og lamme» (Luk 14,21). Denne novellen handler om en mann, Sheppard, som er åndelig blind og en annen mann, Rufus, som er fysisk lam, men åndelig oppvakt.

VAR HUN RASIST?

Hovdenakk skriver om «den eksplisitt rasistiske grunnholdningen som gjennomsyrrer bøkene» til Flannery O'Connor, men viser hovedsakelig til de fiktive figurenes holdninger og bruk av ordet «neger». Uansett hvor lite vi måtte like det i dag, var dette vanlig språkbruk i

sørstatene på 1950-tallet. Hvis bruken av n-ordet er nok til at en forfatter skal være rasist, må det samme gjelde både Mark Twain (*Huckleberry Finn*) og Astrid Lindgren (*Pippi Langstrømpe*). I sitt eget liv hadde O'Connor afro-amerikanske venner og støttet borgerrettsbevegelsen til Martin Luther King jr., som Hovdenakk også nevner.

Novellen som fremheves som et eksempel på rasisme, «Den kunstige negeren», handler om mennesker med rasistiske holdninger som blir stilt overfor sin egen syndighet. O'Connor var opptatt av at dersom segregering og diskriminering skal beseires, må det skje gjennom en omvendelse av hjertet. Hovedpersonen i «Everything That Rises Must Converge», Julian, vil fremstå som tolerant, men er hyklersk. Han er ikke faktisk glad i svarte mennesker, men handler ut fra en følelse av overlegenhet i forhold til sin bakstreverske mor. Hun er rasist «i teorien», men liker svarte mennesker «i praksis». Hjertet hennes myknes i møte med konkrete personer, men Julian har et hardt hjerte. Han vil belære moren sin ved å bli venn med en svart professor eller advokat, men blir skuffet når han ikke finner noen av et slikt kaliber.

Dette kan forklare noe av O'Connors syn på «opplyste» mennesker fra nordstatene som ville belære sørstatene. I foredraget «The Catholic Novelist in the Protestant South» skriver hun at sørstatenes identitet ligger i «en mistillit til det abstrakte, en følelse av menneskets avhengighet av Guds nåde og en erkjennelse av at ondskap ikke bare er et problem som skal løses, men et mysterium som må utholdes». I 1963 reagerte hun på en negativ omtale av en annen kvinnelig sørstatsforfatter: «Det jeg hater mest, er at den står i *New Yorker* og at alle de dumme yankee-liberalerne smatter over det typiske livet i de kjære, gamle, skitne sørstatene.» ➤

«Selv om språket fra hennes samtid kan støte en moderne leser, er det tydelig at hun ønsket å belyse menneskets svakhet og behov for Guds nåde på en realistisk måte.»

Det er passende at artikkelen som har gjort mye for å styrke inntrykket av O'Connor som rasist, «Everything that Rises. How Racist Was Flannery O'Connor?», sto skrevet i *New Yorker* i 2020. Her viser forfatteren Paul Elie til det samme brevet som Hovdenakk siterer, hvor O'Connor skriver at hun er «integrasjonist av prinsipp og segresjonist av smak», og: «Jeg liker ikke negre.» Til dette skriver Hovdenakk: «Et stykke mellom teori og praksis der, altså.» Men det kan påstås at en person som støtter integrering til tross for sine personlige følelser, er mer prinsippfast enn en som ikke må kjempe med seg selv. I et brev fra 1955 skriver O'Connor: «Sannheten endrer seg ikke etter vår evne til å fordøye den følelsesmessig.»

Dessuten er det ikke sikkert at brevet som siteres var

helt oppriktig. O'Connor signerte det som Mrs. Turpin, en ufordragelig kvinne i novellen «Revelation» (på norsk: «Åpenbaringen») som misliker både afroamerikanere og «white trash». Mot slutten får Mrs. Turpin se et syn av himmelen hvor svarte mennesker går inn først, etterfulgt av hvite som henne selv. Noen har tolket dette som et bilde på at det vil være segregering også i himmelen, men det virker mer sannsynlig at O'Connor spiller på Jesu ord om at «de siste [skal] bli de første og de første de siste» (Matt 20,16). Hun skrev både novellen og brevet mens hun var innlagt på sykehus i 1964, og det kan tenkes at hun gjorde det for å gå i rette med sine egne synder.

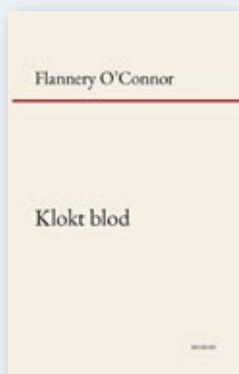
HILLBILLY-THOMISTEN

Mye mer kan sies om Flannery O'Connor. Et interessant aspekt som Hovdenakk ikke nevner, er hennes forkjærlighet for Thomas Aquinas. Da enkelte som misforsto mørket i tekstene hennes kalte henne en «hillbilly nihilist», svarte hun at hun snarere var en «hillbilly Thomist». Hun skal ha lest i *Summa theologiae* i 20 minutter hver kveld, og innflytelsen er merkbar. Blant annet erklærer hun at «det er bare når den naturlige verden anses som god at det onde blir forståelig som en destruktiv kraft og et nødvendig resultat av vår frihet». Pater Thomas Joseph White OP, nåværende rektor ved Angelicum i Roma, ble katolikk delvis på grunn av O'Connor. Han er medgrunnlegger av bluegrass-bandet The Hillbilly Thomists, som består av dominikanere.

O'Connors forfatterskap rommer altså langt mer enn anklagene om rasisme som ofte får mest oppmerksomhet i dag. Selv om språket fra hennes samtid kan støte en moderne leser, er det tydelig at hun ønsket å belyse menneskets svakhet og behov for Guds nåde på en realistisk måte. Dette er hennes religiøse budskap. Hun skrev alltid med en dypere teologisk hensikt, og utfordret sine lesere til å se nådens virke midt i verdens elendighet. På denne måten formidlet hun et katolsk verdensbilde gjennom historier som fortsatt provoserer og inspirerer. Jeg vil derfor slutte meg til Hovdenakks oppfordring om å finne frem og lese bøkene hennes. •

NEW YORKER: Paul Elies artikkel om O'Connor.

FLANNERY O'CONNOR
KLOKT BLOD
 OVERSATT AV
 KNUT OFSTAD
 BRISKEBY FORLAG 2025

Å bli rystet i sin vantro

OMTALT AV OLAV RUNE BASTRUP

Nåden er ikke noe søtt og velgjørende som trøster og sier at alt vil bli bra. Nåden, skriver den katolske forfatteren Flannery O'Connor, er å møte det uventede og la seg ryste.

The Guardian lister O'Connor som en av 1900-tallets aller viktigste forfattere. Som katolsk forfatter er hun kanskje den viktigste. Først nå er hun oversatt til norsk (Knut Ofstad) og utgitt av det nystartede Briskeby forlag.

Flannery O'Connor, mest kjent for sine noveller, skrev bare to romaner. *Klokt blod* er den første av disse. Den vakte oppsikt da den ble utgitt i 1952 – både for sin groteske humor og for sitt særegne persongalleri. Den sentrale karakteren, Hazel Motes, er en desillusjonert og opprørsk krigsveteran som har mistet troen og som vil grunnlegge sin egen kirke – en kirke uten Kristus, uten synd, nåde og forsoning. Totalt desillusjonert som han er, nekter han seg enhver form for trøst.

Romanen utspiller seg i et sørstatsmiljø befolket av merkelige, deformerte og spirituelt hjemløse mennesker på randen av sammenbrudd. Det er en roman om forvillet søken, om fornektelse – og om den tragiske nødvendighet av å bli rystet i sin vantro.

EN LITTERÆR SJOKKTERAPI

O'Connor uttalte selv at hun skrev for et publikum som er blinde for tradisjonelle kristne forestillinger, men hennes metode er ikke å gjøre kristendommen spiselig for religiøst fremmedgjorte mennesker. Tvert imot. Med groteske virkemidler sender hun leseren gjennom en sjokkterapi. På denne måten lar hun leseren «se» sannheter som ellers er usynlige.

Hazel Motes' flukt fra Gud ender med at han brutalt, rystende og voldsomt møter nåden. Nåden i O'Connors katolske univers er ikke noe terapeutisk og velgjørende for sjelen, men noe uventet og ubehagelig. Samtidig er det dypt virkelighetsnært. Hazel Motes' forsøk på å kontrollere sin egen eksistens og være herre over sitt liv, møtes av den katolske forståelsen av nåde som ufortjent gave gitt uavhengig av menneskelig innsats. Hazel Motes er som en moderne Paulus på vei til Damaskus som til slutt blindes – bokstavelig talt – for så å bli seende.

I romanen inngår bipersoner som på forskjellig vis representerer en falsk og bedragerisk religiøsitet, disse som med store ord

forkynner evangeliet med velkjente fraser, men som, slik O'Connor fremstiller dem, i virkeligheten er uten tro og lever på en løgn. O'Connor viser hvordan falsk tro og religiøst hykleri er mer destruktivt enn ateisme.

KROPPENS TEOLOGI

Den katolske forståelsen av kroppen som noe mer enn et biologisk skall, men et nådebærende og sakramentalt redskap, gjennomstrømmer O'Connors forfatterskap. I et forsøk på å finne noe ekte i en verden av bedrag, straffer hovedpersonen seg selv på groteske måter. Han går med bind med torner for øynene og piggtråd som han spenner rundt brystet. Det er ikke noe helgenaktig eller ærefullt ved denne askesen, snarere er det uttrykk for desperasjon etter å erfare noe ekte i en tilværelse tømt for mening, for om alt i denne verden er bedrag og illusjon, er smerten alltid ekte. Dette speiler et sentralt motiv i katolsk tenkning. Det peker – ubevisst for Hazel selv – mot kroppens forvandlende rolle i frelsen. Kroppslig smerte peker mot Kristi lidelse på korset, og forvandles på mystisk vis fra meningsløs selvpisking til en brutal erfaring av nåde.

NÅDEN ER ALT

Romantittelen *Klokt blod* (*Wise blood*) er på mange måter dypt ironisk. Den antyder at dragningen mot Gud – eller selve Gudsavhengigheten – er en evolusjonær, darwinistisk tilstand uløselig knyttet til det kroppslige og instinktive. Troen bygger ikke på kunnskap og opplysning. Hazel Motes ledes i romanen ikke mot dype åndelige innsikt, men mot en brutal selvovergivelse og til slutt vanvidd. Den katolske nåden O'Connor beskriver, virker mot karakterenes vilje – den virker gjennom vold, forvitring og ruinerte drømmer.

Klokt blod er en mørk og foruroligende roman. Den preker ikke og byr ikke på lettvinnt erkjennelse. Nåden slik O'Connor fremstiller den, er heller ikke en siste utvei i et mørkt univers, men snarere en livsbetingelse og vår eneste mulighet til overlevelse. De groteske og forviledede skapningene i O'Connors' litterære univers innbyr ikke til sympati, de er menneskelig sett verdiløse. De er like fullt mennesker Gud elsker og kjemper for. Nåden omslutter oss som en foruroligende motsigelse og gjør det mulig å overleve i en verden av bedrag. •

— “ —
Klokt blod er en mørk og foruroligende roman. Den preker ikke og byr ikke på lettvinnt erkjennelse.
 — ” —

CHRISTINE AMADOU
BYSANTINERNE.
DEN LANGE HISTORIEN
 FORENTE FORLAG 2025

—“—
Professor i idéhistorie Christine Amadou har gitt et oversiktlig, nyansert og velskrevet bidrag til et emne som det ellers finnes lite litteratur om på norsk.
 —”

Velskrevet innføring i den bysantinske kulturen

OMTALT AV CAROLINE SERCK-HANSSEN

«Hvor ofte tenker du på Romerriket?» Dette spørsmålet, som hovedsakelig stilles av kvinner til deres mannlige partnere, har pussig nok blitt en farsott på TikTok. Overraskende mange tenker ganske ofte på de gamle romerne. Denne historiske epoken har kommet i vinden takket være populære TV-serier og «Gladiator»-filmene. Men dersom spørsmålet hadde blitt spisset til «hvor ofte tenker du på Østromerriket», hadde nok svarprosenten sunket betraktelig. Bildet som presenteres i populærkulturen er sentrert om livet i Roma og rikets vestre del, som ble erobret av germanerne i år 476.

TUSEN ÅRS HISTORIE

Utrolig nok fortsetter historien om Romerriket i tusen år til i dets østlige del, også kalt Bysants etter det gamle navnet på Konstantinopel. Innbyggerne i øst omtalte seg stolt som romere og videreførte mye av den klassiske arven i kristen drakt. Riktignok skrumpet riket gradvis inn ettersom de muslimske araberne og siden tyrkerne vant frem. Til sist gjensto bare en liten rest rundt den gamle keiserbyen og noen små, spredte utposter. Konstantinopel ble erobret av osmanerne i 1453. Men etterglansen har levd videre helt til i dag, først og fremst videreført gjennom den østlige ortodokse kirken, men også i billedkunst, arkitektur og design inspirert av den overdådige bysantinske estetikken.

OVERSIKTLIG INNFØRINGSVERK

Professor i idéhistorie Christine Amadou har

gitt et oversiktlig, nyansert og velskrevet bidrag til et emne som det ellers finnes lite litteratur om på norsk. Selve teksten er muligens i knappest laget for et slikt innføringsverk, kun 220 sider. Til gjengjeld er boka forsynt med et solid noteapparat, register og forslag til videre lesning for den som vil vite mer. Til forskjell fra John Julius Norwich' kronologiske standardverk om Bysants, som kom i norsk oversettelse i 1997/2022, har Amadou valgt en tematisk tilnærming til stoffet. Mens Norwich i detalj skildrer de bysantinske herskerne, deres mange intriger og kriger, er idéhistorikeren Amadou opptatt av å løfte frem bredden i den bysantinske kulturen, og dens virkningshistorie. Dette gjør hun på en god måte gjennom å fokusere på sju ulike temaer: Det første kapitlet, «Riket», er en gjennomgang av de ulike fasene i bysantinsk historie fra Konstantinopel ble innviet som imperie-hovedstad i 330 til byens fall i 1453. Deretter følger kapitlene «Byen» som omhandler dette «Det nye Roma»; «Keiseren», der også keiserinnene er med; «Kirken», der hun bl.a. omtaler klostervesenet, ikonoklasmen og forholdet mellom Østkirken og Roma; «Folket», «Lærdommen» og til sist «Bysantinismen», som gir et riss av virkningshistorien, med vekt på arkitektur, kunst og litteratur, men også den politiske siden. Etter Det andre Romas endelikt skulle det fremvoksende Moskvariket betrakte seg selv som imperiets arvtaker. Den russiske storfyrsten overtok den tohodete bysantinske ørnen som sitt våpenmerke, og begynte snart å titulere seg som tsar (av Cæsar),

altså keiser. Tidlig på 1500-tallet dukker også formuleringen «Moskva det tredje Roma» opp. I 1589 ble den russiske kirkens leder opphøyd til patriark av Moskva med velsignelse fra patriarkatet i Konstantinopel. Amadou nevner kort at arven fra Bysants spiller en viktig symbolsk rolle i dagens russiske krigføring mot Ukraina, men dette symbolspråket er vel så sentralt for ukrainerne, uten at forfatteren går nærmere inn på dette.

ET IDÉHISTORISK BLIKK

Boka er både egnet som en første innføring for dem som ikke kjenner til Bysants fra før, og lesere med mye forkunnskaper, fordi Amadou veksler mellom å trekke opp de lange linjene og trekke frem et vell av overraskende detaljer, som at innbyggerne i Konstantinopel var ville etter å se hesteveddeløp på hippodromen, som rommet 100 000 tilskuere (mot Ullevål stadions 28 000). Som idéhistoriker har Amadou også lagt vekt på hvordan ettertidens vurderinger av Bysants har forandret seg gjennom historien.

SAVNER ILLUSTRASJONER

Om jeg skal sette fingeren på noe, er det først og fremst et påtrengende savn etter illustrasjoner, særlig når mindre kjente bygninger og kunstverk nevnes. Det visuelle står jo så sentralt i den arven bysantinerne har etterlatt seg. Jeg endte med å foreta hyppige bildesøk på Google, men skulle ønske forlaget hadde kostet noen illustrasjoner på denne ellers så gjennomarbeidete bokutgivelsen. •

BLIKK I ARKIVET

I denne spalten henter vi frem klipp fra gamle numre av St. Olav. Takket være arbeidet med å digitalisere alle bladene er dette blitt enklere enn noen gang.

80
år siden

Da freden kom

“La en ny verden reise seg, bygd på respekt for menneskene, på rettferdighet mot alle folk og stater, enten de er store eller små, sterke eller svake” sier vår Hellige Far i den tale som Oslopresen kunde referere torsdag og som er Vatikanets første kommentar til freds slutningen. Vi har visst det før det ble sagt: Foran oss ligger freden som ikke må bli et vacuum, ikke en varig avslappelse i uvirksomhet, men en konstruktiv fred, en byggende fred.

Gottlieb W. Rieber-Mohn i St. Olav, nr. 19–20/1945 (9. mai)

Vi var få og små

Terboven som interesserte seg slik for «norske kirkelige forhold», må ha smilt ved tanken på at bare Grini fangeleir kunde romme noe slikt som 2–3 ganger antallet katolikker i Norge, – smått og stort medregnet. Og presteskapet var for en ikke liten del utenlandske statsborgere. Når en vet litt om i hvilken grad den katolske Kirke er en hierarkisk kirke, og aner hva prestskapets funksjoner egentlig utgjør i Kirkens liv, da skjønner en at biskopen måtte legge sin egen og mange presters utvisning og katolikkenes henvisning til en ren kryptkristendom på vektskålen med tungt hjerte.

Gottlieb W. Rieber-Mohn i St. Olav, nr. 21–22/1945 (24. mai)

Norges evige konge?

Det er en som har sagt at kong Håkon vil, likesom kong Olav, bli stående som *Rex Perpetuus Norvegiae*, Norges evige konge. Og det er sant at både kong Håkon og kong Olav er blitt nasjonale samlingsmerker for oss. Det er også sant at de begge er blitt symboler for idealer som står over det rent nasjonale, idealer som gir uttrykk for et felles ønske hos alle folk om forening i en høyere enhet. Men Europa er ikke det samme som for ni hundre år siden. Dets idealer har skiftet.

Redaksjonen i St. Olav, nr. 31–32/1945 (19. juli)

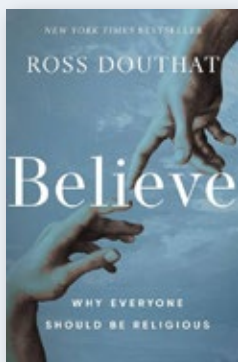
Sigrid Undset er tilbake

Det var flukten over Dovre og nordover vårdagene 1940. Tyske fly forfulgte dem over fjellet med maskingevær. Gang på gang kom flyene igjen. Sigrid Undset satt på en kjelke og nektet å gå i dekning til slutt, det hele ble for besværlig. Etter at siste flysveit var forsvunnet i synsranden, og fjellet atter lå øde uttalte Sigrid Undset:

– Kommer de nå igjen flere ganger, så blir jeg sint!

Hun satt der og minte selv om de stolte og myndige sagaens kvinner som hun selv hadde skildret.

Referat fra Morgenbladet i St. Olav, nr. 37–38/1945 (13. september)

ROSS DOUGHAT
**BELIEVE. WHY
 EVERYONE SHOULD
 BE RELIGIOUS**
 LOGOS 2025

En uvanlig bok om religion og tro

OMTALT AV **TERJE OSMUNDSEN**

Hva er det som får religion til å fremstå som det logiske svaret på oppdagelsene i moderne vitenskap? Troen på de store miraklene er forbi, men hvordan skal vi tolke rapportene fra vanlige mennesker om ulike former for nær-døden og andre åndelige opplevelser? Det religiøst søkende menneske vil finne gode svar i alle religioner, men hva er det med kristendommen som utfordrer den troende på en måte ingen annen trosretning er i stand til?

SPØRSMÅLENE ER IKKE NYE, men måten den profilerte New York Times-skribenten, Ross Douthat drøfter dem på i denne boken, er både uvanlig og tankevekkende. Som fast spaltist og Podcast-vert i New York Times, møter katolikken Ross Douthat jevnlig lesere og lyttere som ikke er tilfreds med den sekulære tenkemåten, og som savner et religiøst fellesskap eller holdepunkt. At boken «Believe. Why everyone should be religious» (2025) er blitt en bestselger i USA, viser at den har truffet en nerve.

Etter Kopernikus og Darwin har det vært vanlig å se på vitenskap og religion som to motstridende verdensanskuelser. Men slik er det ikke lenger, påpeker forfatteren. De senere tiårs forskning innen blant annet fysikk og biologi har avdekket lag på lag med finstemte betingelser og sammenhenger i universet som alle peker mot at ting på uforklarlig vis er blitt «lagt til rette» for at vår form for liv skulle oppstå. Han viser blant annet til fysikkprofessoren Stephen Barrs bok «*Modern Physics and Ancient Faith*». I boken viser Barr hvordan livet på Jorden er resultat av ikke bare ett eller

to, men en serie med uavhengige «antropiske sammentreff». Ta tyngdekraften som eksempel. Hadde den vært bittelittgrann svakere eller sterkere i forhold til den elektromagnetiske kraften, så hadde ikke Jorden eller andre planeter kunnet oppstå. Et annet eksempel er kjernekraften, den som binder protoner og nøytroner sammen i atomet. Hadde den vært bare forsvinnende mer eller mindre kraftig, så ville det ikke ha vært noen hydrogenatomer. Og uten hydrogen, ikke vann. Uten vann, ikke noe biologisk liv.

ETTER UNIVERSET OG BIOLOGIEN, kaster Douthat seg over nevrovitenskapen som lenge har forsøkt på å vise at det vi gjerne kaller menneskets bevissthet eller den frie vilje, for det meste kan tilskrives ulike former for stimuli. Her støtter Douthat seg særlig til filosofiprofessor Thomas Nagels bok «*Mind and Cosmos*» (2013), også utgitt på norsk: «*Sinn og kosmos – hvorfor den materialistiske neo-darwinistiske forståelsen av naturen nesten helt sikkert er feil*».

Den sentrale tesen hos Nagel er at den moderne, materialistiske tilnærmingen til livet ikke har klart å forklare «sentrale sinnsrelaterte egenskaper i vår verden – slik som bevissthet, intensjonalitet, mening og verdi». Nagels skeptisisme er ikke basert på en religiøs tro. Hans hovedpoeng er snarere at det må være andre krefter som virker i naturen og mennesket som ikke lar seg fange av et materialistisk verdensbilde.

ROSS DOUGHAT GÅR IKKE SÅ LANGT som å hevde at det er bevist, men han mener at

moderne vitenskap har *sannsynliggjort* at det finnes en guddommelig kraft som forklarer universets tilblivelse og utviklingen av menneskesinnet. Men det er ikke bare vitenskapen som peker mot en guddommelig kraft, det samme gjør erfaringer mennesker gjør med det de kaller «åndelige» eller «overnaturlige» opplevelser. Dette kan for eksempel være den skjellsettende opplevelse av grenseløs kjærlighet og fellesskap som mange erfarer i religiøse øyeblikk. Doughat trekker spesielt frem såkalte nær-døden-opplevelser, som det i dag finnes adskillig dokumentasjon på. Mennesker som har vært klinisk døde eller nær ved å dø, beretter ofte om opplevelser av lys, fred og glede, men også om møte med avdøde slektninger og gjennomgang fra ens eget liv.

Endelig har vi også beretningene om det som nærmest kan beskrives som «mirakler» og som ofte er vanskeligst for oss «rasjonelle» mennesker å feste lit til. Men mirakler finner sted, f.eks. i form av «overnaturlig» helbredelse av sykdom under bønn og ritualer.

Andre del av boken er en slags introduksjonsreise blant verdens polyteistiske og mono-teistiske religioner. Det er viktigere at du finner en plass i et av de eksisterende religiøse samfunn hvor du opplever at du hører hjemme, enn å lete etter den «perfekte» religionen som passer akkurat for deg. Det er naturlig for de fleste å begynne i det religiøse fellesskapet som står nærmest det du har av minner, inntrykk og referanser fra egen oppvekst og familietradisjoner, skriver Doughat.

Det er med andre ord lett å få inntrykk av at Doughat egentlig er en «perennialist», dvs en som mener det finnes en universell,

underliggende sannhet og åndelig virkelighet som kommer til uttrykk på ulike måter i alle store religioner. Men det gjelder bare frem til siste kapittel I boken, som han kaller «A case-study: Why I am a Christian?».

DETTE ER EN STERKT GRIPENDE FORTELLING om hans lesning av evangeliene, og betydningen av korsfestelsen og Jesus' gjenoppstandelse. Evangeliene bygger på øyenvitneskildringer og ikke konstruksjoner i ettertid, understreker Doughat, og legger til at Jesus sier at den som tror, skal få evig liv, men at han lar det henge i luften hva som vil skje med den som ikke tror på den oppstandne Kristus. Litt som i Pascals veddemål med Gud, avslutter derfor boken med et kjent sitat og en appell til leseren om å ta oppfordringen fra Kristus på alvor. Nå, mens det ennå er tid. «Våk derfor! For dere vet ikke når husets herre kommer, om det blir sent på kveld eller ved midnatt eller ved hanegal eller tidlig om morgenen.» (Markus, 13.35) •

— “ —

Den sentrale tesen hos Nagel er at den moderne, materialistiske tilnærmingen til livet ikke har klart å forklare «sentrale sinnsrelaterte egenskaper i vår verden – slik som bevissthet, intensjonalitet, mening og verdi».

— ” —

SVEN THORE KLOSTER,
EIVOR OFTESTAD (RED.)
**STOLTHET OG
FORDOMMER.
MØTET MELLOM JØDER,
KRISTNE OG MUSLIMER
GJENNOM 2000 ÅR**
FAGBOKFORLAGET 2025

Lærerikt om tre verdensreligioners sameksistens

OMTALT AV JAN SCHUMACHER

Jeg må innrømme at jeg stusset over tittelen «Stolthet og fordommer». Ikke bare på grunn av assosiasjonen til en roman av 1800-talls forfatteren Jane Austen («Pride and Prejudice»), men mer fordi «fordom» i vår postmoderne tid kan være et signal om en ødeleggende måte å nærme seg fortidens ideer på. Jeg tenker på noe vi ofte er vitne til, nemlig at «motparten» ikke tillates å snakke ut, før han eller hun blir møtt med påstanden om at her er det «fordommer» på ferde. Beskyldninger om «fordom» benyttes som en effektiv av-knapp for motpartens stemme, siden fordommer ikke er noe man behøver å låne øret til. Fortidens tanker reduseres til kun maktytringer, og ytterligere virkningsfullt blir det dersom det legges til at det er en «fobi» vi har å gjøre med. Forresten var poenget i Jane Austins roman ikke å påvise fordommer, men å overvinne dem, sammen med stoltheten - to sider av samme sak. En historiker, skrev C. S. Lewis, skulle passe seg for nedlatenhet i forhold til fortidens mennesker og samtidig lære seg å betrakte samtiden han eller hun lever i, som en periode.

DYPDYKK I HISTORIEN

I den grad tittelen måtte ha skapt fordommer, så blir disse heldigvis overvunnet straks man dukker ned i boken. «Stolthet og fordommer» presenterer gjennom tolv lærerike dypdykk i historien hvordan tre verdensreligioner – jødedom, kristendom og islam – har sameksistert, påvirket hverandre og ligget i strid med hverandre. Hver på sitt vis påberoper de seg Abraham som far, som det heter: de er abrahamittiske og monoteistiske. Bidragene omfatter et stort tidsrom, fra antikken og frem til dagens religionsmøter.

«Hold oppe, Gud, hos oss ditt ord / mot paven og mot tyrkens mord». Slik lød opprinnelig første strofen i en av Martin Luthers salmer. I dag synges den til og med i katolske gudstjenester (*Lov Herren* nr 670)! Den ble skrevet på et tidspunkt da det så mørkt ut for protestantismen. Halve Ungarn var okkupert av den tyrkiske sultanen og ryktene gikk om allianse mellom paven og den franske kongen. Skulle «pave» og «tyrk» slå seg sammen – slik noen ville ha det til – var protestantene fanget i en knipetangmanøver. Derfor så kurfyrsten av Sachsen gjerne at menighetene kom sammen for å be og syng

mot fiendene! I dag synger vi en «renset» versjon, takket være den norske salmedikteren Magnus Brostrup Landstad. For 170 år siden gjorde han teksten sangbar for vår tid.

TURBULENTE TIDER

Historien om denne salmen er utgangspunkt for professor Joar Hagas bidrag. Han er reformasjonshistoriker og idéhistoriker og viser hvorledes salmen ble et viktig innslag i protestantisk propaganda. Samtidig krevde den politiske ubalansen i Europa at denne religionen, slik man så det, måtte granskes nøyer, og det ble teologenes oppgave. Sultanens frammarsj vestover varslet et politisk jordskjelv, og utløste forsøk på å gi samtidens geo-politiske drama en teologisk tolkning. Kunne islam være «Guds svøpe» over et frafallent Europa? Var dette en del av de «siste tider»? At islam på 1500-tallet ble plassert innenfor et apokalyptisk rammeverk, kan minne om nåtidige teorier om «the clash of civilizations», med den viktige forskjell at det i dag handler om sekularisert apokalyptikk.

Korstogstiden hører selvsagt med i en bok som denne, det samme gjør historien om Spania i middelalderen, eller Andalus, som det het under de hundreår da den iberiske halvøy var en smeltedigel av de tre. Å kunne studere ulike former for samkvem, samt prøve ut teorier om innbyrdes påvirkning, er særdeles viktig i en tid da polariseringen synes å ville ta overhånd. En god motgift er nettopp å dykke ned i fortiden på leting etter nyanser.

PORTRETTER AV «DE ANDRE»

Verd å fremheve er bidragene til vår geografisk nære historie, slik som når kunsthistorikeren Margrethe Stang tar oss med på oppdagelsesferd i norsk middelalderkunst. Vi stifter nærmere bekjentskap med portretter av jøder i forbindelse med langfredagsmotiver, mens portretter av muslimer dukker opp i forbindelse med bilder knyttet til korsmessen om høsten. Selv om de bildene Stang undersøker er blitt til i et område av Europa med liten eller ingen kontakt med islam og jødedom, så gjenfinnes disse «som enkelttråder» i den «veven» som utgjorde middelalderens verdenssyn.

På starten av veien frem mot det moderne Norge gjør Grunnlovens «jødeparagraf» krav på en forklaring. To bidrag har gjort denne

—“—
«Stolthet og fordommer» presenterer gjennom tolv lærerike dypdykk i historien hvordan tre verdensreligioner – jødedom, kristendom og islam – har sameksistert, påvirket hverandre og ligget i strid med hverandre.
—”—

leser mye klokere. Professor Merethe Roos stiller spørsmålet om hvorfor det var så stor forskjell mellom jøder i Danmark og i Norge før 1814; mellom integrasjon og grunnlovsfestet eksklusjon. For å svare på det gir hun en innføring i det danske debattklimaet. En litterær «jødefeide» hadde utspilt seg i Danmark så sent som året før Norge fikk sin egen grunnlov. Debatten i Danmark brakte fram ikke bare advarsler mot jødisk innvandring, spesielt fra det kirkelige establishment, men også dyktig fremførte nyanser og forsvar for jødene rettigheter, noe som må sies å ha vært fraværende i den norske offentlighet. I Danmark utstedte kongen et frihetsbrev til jøder, 29. mars 1814. I Norge var det ingen som kunne ta til motmæle mot Christian Magnus Falsen.

JØDENES STILLING I DANMARK-NORGE

En videre kontekst for denne forskjellen er bidraget fra Janus Møller Jensen, som er direktør ved Dansk Jødisk Museum i København. Hans tema er synet på jøder i Danmark-Norge under 1500- og 1600-tallet, en periode da vest-europeisk jødisk befolkning er på vandring. Møller Jensen viser hvorledes jødisk liv var blitt etablert i Danmark i løpet av 1600-tallet, og en viktig aktør i denne historien var overraskende nok den dansk-norske kongen Christian IV. Med store ambisjoner om å utvikle tvillingrikene innen handel, jordbruk og industri, kunne ikke utenlandske eksperter stoppes på grensene med krav om tilslutning til den lutherske tro. Møller Jensen mener likevel at denne historien handler om mer enn at merkantile interesser trumfet religiøse hensyn. Han ser jødisk innvandring i sammenheng med interessen for det jødiske, deriblant forventninger om jødernes nært forestående omvendelse, noe som stikk motsatt religiøs tvang, førte til vilje til toleranse. De lutherske biskopene var ikke villige til å slå inn på denne veien, mens kongen i en rekke sammenhenger tok i bruk gudsnavnet skrevet med hebraiske bokstaver, på mynter og banner, men også som utsmykning i kirker.

DET KATOLSKES BIDRAG

Det siste bidraget i boken bringer oss tett opp til vår egen tid. Og til Den romersk katolske kirkes foreløpig siste bidrag til historien om

forbrødringen mellom de abrahamittiske religionene. I 2019 undertegnet pave Frans sammen med storimamen av al-Azhar, Sheikh Ahmad al-Tayyeb, den viktigste symbolske lederen for verdens sunnimuslimere, *Document on Human Fraternity for World Peace and Living Together*. Sven Thore Kloster, som til daglig er forskningssjef ved Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning (KIFO), leverer en grundig gjennomgang av dette dokumentet. Da denne teksten ble kjent, vakte det stor oppsikt og ble straks kritisert fordi den angivelig kunne leses slik at mangfoldet av religioner skulle være noe som Gud vil. Men i stedet for radikal pluralisme kan *Human Fraternity* leses som en «raus inkludering», en holdning som jo er gjenkjennelig fra andre uttalelser fra pave Frans side. Og ved å trekke opp forhistorien innenfor Den katolske kirke, fra dokumentet *Nostra Aetate* fra 1965, og senere konsildokumentet *Gaudium et spes* om Kirken i den moderne verden, har det vært anført til forsvar at *Human Fraternity* ikke gjør annet enn å videreføre og konkretisere hvorledes Konsilet tenkte om hvordan Kirken skulle orientere seg innenfor det globale religiøse mangfold.

Imidlertid har dokumentet møtt kritikk fra annet hold. Dels går denne kritikken ut på at dokumentet begrenser seg til å løfte frem religiøs oppvåkning som løsning og motvekt mot krisen i dagens samfunn, globalt og internasjonalt. Men *Gaudium et spes* evner å holde sammen kritikk av ateismen med en respektfull omtale av ikke-troende og deres rettigheter. På dette punktet svikter *Human Fraternity*, mener kritikerne. Et lignende utfall følger dersom dokumentet *Nostra Aetate* fra 1965 – om forholdet til andre religioner – trekkes inn. En åpen holdning til andre religioner, som anerkjenner at Gud også er virksom der, er i *Human Fraternity* blitt begrenset til kun å handle om forholdet mellom kristendom og islam. Hverken buddhisme eller hinduisme omtales, slik tilfellet var for *Nostra Aetate*. Særlig iøynefallende, skriver Kloster, er det at jødedommen ikke nevnes eksplisitt, det samme gjelder formuleringer som «monoteistiske religioner» eller «abrahamittiske religioner». Slik avsluttes denne høyst lesverdige boken med et kritisk spørsmål til *Human Fraternity*: «forbrødring» – på bekostning av hvem? •

ANDERS ASCHIM, OLE KOLBJØRN KJØRVEN OG HILDEGUNN VALEN KLEIVE (RED)
HVOR SKAL DU I HELGA? EN BOK OM RELIGIONSMANGFOLD, TROSOPPLÆRING OG SKOLE
 CAPPELEN DAMM
 FORSKNING 2025

Katekese sett med forskerblikk

OMTALT AV **STEPHEN RICHARD TROTTER**

Det er rundt 14 000 unge katolikker i katekesealder i våre katolske menigheter. Barn og ungdom i katekese møtes av frivillige kateketer og prester som har som mål å styrke dem i troen. Det er uten tvil en av de viktigste aktivitetene Kirken foretar seg. Derfor er det interessant og spennende å se hva en gruppe forskere observerer og tenker om «ikke-formell trosopplæring», det vil si trosopplæring utenfor rammene av skoleverket. Enda mer spennende blir det når de også undersøker hvordan ungdom opplever forskjellen mellom KRLE på skolen og katekesen.

FØRSTE DEL AV boken ser på KRLE-faget fra lærer- og elevperspektiv. Faget trekkes frem som en mulighet for elever til å by på seg selv på en særegen måte. Vi møter en interessant kontrast: lærere er positive til at elever kan vise frem kunnskap om sin religion, men er samtidig skeptisk til trosopplæringen utenfor skolen.

Fra elevenes side ser man en positiv og respektfull innstilling mot tro og religion blant medelever: *møter med «den religiøse andre» er noe som oppleves som naturlig i hverdagen* (s. 50). Samtidig legger lærere vekt på dialog som et verktøy i undervisningen, som av og til kan medføre litt ubehag når vanskelige og sensitive temaer berøres.

DEL TO TAR FOR SEG trosopplæring utenfor skolen. Jeg tar meg den frihet å omtale kapitlene som angår det katolske. Her leser jeg materialet kritisk: hva kan Kirken (for min

del, Norges Unge Katolikker) lære av analysene? Mange prester og kateketer vil kjenne seg igjen i beskrivelsene av katekesen. Vi vektlegger fellesskap, relasjonsbygging, praksis og ritualer. Ikke overraskende, bemerker forskerne at det er «en stor variasjon i metoder og materiell» og at «rollen til [kateketen] er avgjørende».

Det er i disse kapitlene jeg erfarer at målgruppen for boken i hovedsak er lærere og lærerstudenter. Det brukes mye plass på å fremlegge ulike teorier, mens forskningsmaterialet forsvinner litt i bakgrunnen. Det er fortsatt interessant, men analysen blir tidvis vid og overfladisk. Likevel tror jeg disse kapitlene er viktige for alle som driver med katekese – prester og legfolk – fordi de fordrer en rekke refleksjoner og spørsmål vi må ta på alvor.

FØRST UTFORDRES VI på hvorfor og hvordan vi vektlegger praksis. Katekesen består som regel av et samspill mellom teori og praksis, men hvor bevisste er vi på den koblingen? Forskerne peker på kroppsliggjøring som en gjenganger i katekesen, men jeg skulle ønske analysen gikk dypere på kateketers forståelse. Metoder som er mer relasjonelle og interaktive får bedre respons enn tradisjonell tavleundervisning. Det stemmer godt med NUKs erfaringer, men analysen går ikke dypere. Relasjonelle og interaktive metoder er kanskje lettere for kateketer som ikke har pedagogisk eller teologisk utdanning, i en virkelighet hvor man aldri kan ta for gitt hvor mye forhåndskunnskap katekesebarn og konfirmanter har.

Det andre er viktigheten av fellesskap. Det uttrykkes klart fra både kateketer og barn og ungdom i katekesen. Kapittel fem stiller det enkle spørsmålet: hvor motivert er konfirman- tene for å gå til undervisningen? Når 20 av 24 er «litt» eller «lite motivert» har vi et stort ar- beid foran oss. Noe som manglet akkurat her var en vurdering av tidspunktet spørsmålet ble stilt. Det ble påpekt hvordan fellesskapet bedret seg i løpet av året, spesielt hvis menig- heten arrangerte en konfirmantleir, så man kunne kanskje stilt spørsmålet ved starten og slutten av skoleåret. Vi må ha et mer be- visst forhold til hvordan vi kan bygge felles- skap og relasjoner gjennom katekesen. Ikke bare som en engangsgreie, en konfirmantleir, men kontinuerlig.

DEL TRE TAR FOR seg bruk av rom og språk. Spørsmålet jeg sitter igjen med er hvor bevis- ste er vi i bruk av kirkerommet som et peda- gogisk verktøy? Jeg har selv brukt kirkerom- met i undervisningen, men etter at jeg leste dette kapitlet måtte jeg reflektere over hva for- målet mitt har vært med å dra konfirmantene fra ende til annen for å vise skriftestol og ta- bernakel, og så videre. Katekesen skal hjelpe dem å mestre og beherske katolsk tro og prak- sis, men hvordan kan vi bruke kirkerommet og liturgien for å nå det målet? Spesielt vik- tigheten av fellesskap og relasjonsbygging un- derstrekes. Hvordan kan vi bygge fellesskap i kirkerommet, ikke bare i undervisningsrom- met eller på konfirmantleiren?

Etter å ha lest boken, sitter jeg igjen med et

ønske: mer! Boken er velskrevet og tilgjenge- lig til tross for et akademisk språk med hen- visninger til teorier og begrep. Redaktørene har gjort en ypperlig jobb, og boken trekker leseren stadig dypere og lengre inn i materi- alet. Det er åpenbart at de mangler som fin- nes kun er på grunn av plassmangel og et ønske om å lage en fordøyelig bok. Det er ty- delig at det er mye mer forskningsmateriale å utforske, og jeg gleder meg til å se mer fra FAITHED-prosjektet. Prikken over i'en må være at boken er open-access, som betyr den er tilgjengelig gratis i en digital utgave. Med andre ord, det er ingen grunn til at denne bo- ken ikke burde være obligatorisk lesing for prester og kateketer. •

— “ —

Boken er velskrevet og tilgjengelig til tross for et akademisk språk med henvisninger til teorier og begrep. Redaktørene har gjort en ypperlig jobb, og boken trekker leseren stadig dypere og lengre inn i materialet.

— ” —

STEFAN VON KEMPIS
**PAPST LEO XIV.
 WER ER IST - WIE
 ER DENKT -
 WAS IHN UND UNS
 ERWARTET.**
 PATMOS VERLAG 2025

Et foreløpig portrett

OMTALT AV NILS HEYERDAHL

Stefan von Kempis var raskt ute. Bare tre uker etter at kardinal Robert F. Prevost var blitt pave Leo XIV, utga den tyske journalisten og forfatteren en bok om den nye pontifexen. Forfatteren skulle ha de beste forutsetninger. Siden 2019 har han ledet den tyskspråklige avdelingen av Radio Vaticana/Vatican News. Han har utgitt bøker om pavene Johannes Paul II, Benedikt XVI og Frans. Han har studert teologi. Han er fortrolig med Vatikanets byråkrati og irrganger. Han vet mye om de sentrale personene rundt Den hellige stol. Og han har god oversikt over hva som rører seg i verdenskirken. Men all denne kompetansen til tross – også for ham kom det som en overraskelse da den første nord-amerikanske paven sto frem på Peterskirkes balkong 8. mai i år. Han hev seg om, samlet stoff, intervjuet personer, leste seg opp på temaet og skrev raskt og poengtert, som den rutinerte journalisten han er.

RESULTATET BLE IKKE SÅ GALT. Ingen dybdeboring, men heller ikke bare kontekstløs overflate. Det har unektelig allmenn interesse å få litt innblikk i vår nye paves barndom, oppvekst, utdanning, samt hans kirkelige livsløp frem mot det konklavet som drastisk endret hans liv. Det dreier seg om mennesker og institusjoner som har vært med å forme ham. Med sin familiebakgrunn i det franske og nord-italienske på farssiden og det spansk-kreolske på morssiden, med sin beherskelse av flere språk, og med erfaringer som har gitt ham både innsyn og utsyn i den mangfoldige verden som befinner seg utenfor USA, passer han ikke helt inn i de gjengse og stereotype forestillinger mange har om hvordan en amerikaner er. Stefan von Kempis legger ikke skjul på at de to mennene fra USA som for tiden er mest iøynefallende på verdensscenen, president Trump og pave Leo, knapt kunne ha vært mer forskjellige av bakgrunn, interesser og verdier.

BOKENS TO HOVEDELEMENTER er fakta og spekulasjoner – fakta om pавens tidligere liv

og holdninger, og spekulasjoner om hvordan hans pontifikat vil bli. Som augustiner munk er han naturlig nok preget av Augustins tenkning. Av det kan det bli i et pontifikat som viderefører en teologisk arv fra bl.a. pave Benedikt XVI som vektla kirkefedrene og den tidlige kirkes vitnesbyrd. Som biskop i Peru var han sterkt engasjert i sosiale spørsmål. På dette felt kan han bringe videre noe av arven både fra pave Leo XIII og fra pave Frans. Og slik fortsetter det fra sak til sak: klima, fred, menneskerettigheter etc.

DET OVERORDNEDE MØNSTER Stefan von Kempis mener å skimte, er en pave som vil gå løs på den oppgaven som ligger innebygget i en av hans titler, *pontifex maximus*: å være en brobygger mellom ytterliggående, polariserende og i verste fall skismatiske krefter. Han legger vekt på kontinuitet, respekt for tradisjonen og historisk forankring, og fremstår som mer «vanlig» enn sin forgjenger, samtidig som han vil videreføre en rekke av Det annet vatikankonsils hovedanliggender, slik som åpenhet mot verden, oppgradering av legfolkets rolle, styrking av kvinners stilling, dialog og kollegial rådslagning.

SPØRSMÅLET ER IKKE om pave Leo XIV vil spille en politisk rolle eller ikke, hevder forfatteren, men hvor langt han vil gå i den retning. For i en verden der en rekke av de mest presserende politiske spørsmål har dypt etiske implikasjoner, vil en paves ord veie tungt. Tyngre kanskje enn noensinne etter reformasjonen. For etter Det annet vatikankonsil og særlig i de siste tiårene, har pavene i stadig sterkere grad blitt anerkjent både i og utenfor Kirken som talsmenn for verdens moralske samvittighet.

Mottoet på den nye pавens våpenskjold brakte han med seg fra sin bispegjerning i Peru, og stammer fra Augustin: IN ILLO UNO UNUM – I den Ene er vi ett. Det er både en teologisk konstatering og en krevende oppgave i våre dagers kirkelige og profane verden. •

— “ —

Det har unektelig allmenn interesse å få litt innblikk i vår nye paves barndom, oppvekst, utdanning, samt hans kirkelige livsløp frem mot det konklavet som drastisk endret hans liv.

— ” —

NY FILM OM MOR TERESA

Filmen «Mother», om den hellige Teresa av Kolkata (1910–1997), hadde verdenspremiere under filmfestivalen i Venezia i august.

Filmen handler om en uke i Mor Teresas liv anno 1948. Hun bor og arbeider i et kloster i Kolkata, samtidig som hun venter på svar fra Vatikanet om tillatelse til å starte sin egen orden.

i denne feberaktige, energiske beretningen om en avgjørende uke i den unge Mor Teresas liv», skriver avisen The Guardian i en omtale av filmen. (NTB)

KANONISERT I 2016

Mor Teresa var nonne av albansk herkomst, som startet sin egen orden, Missionaries of Charity, i India i 1950. Hun fikk Nobels fredspris i 1979, og ble kanonisert til helgen i 2016

Det er den svenske skuespilleren Noomi Rapace som spiller Mor Teresa i den nye filmen. Rapace er kjent for rollen som Lisbeth Salander i de tre svenske filmene basert på Stieg Larssons «Millennium»-trilogi (2009). «Mother» er regissert av den nord-makedonske regissøren Teona Strugar Mitevska. Filmen er hennes engelskspråklige debut.

HARD OG TØFF

Den Mor Teresa som skildres i filmen er tidvis ganske hard og tøff.

– Det viktige er at man mener noe om henne, enten det er positivt eller negativt, og at man fortsetter å fundere på det filmen skildrer og tar opp, sier Rapace til nyhetsbyrået TT.

ENERGISK BERETNING

«Rapace spiller den kanoniserte nonnen fra Kolkata med hardbarket intensitet i en kompleks og uhyggelig historie som svinger mellom trofast fortelling og anfall av moro. Klosteret er en trykk-koker

FASCINERER: Forfatteren Karl Ove Knausgård. Foto: Ole Berg-Rusten/NTB

«Hva er det så i dette verket som underminerer det agnostiske? Det er tilkomsten av en stjerne, et lysende himmellegeme som spiller en særegen rolle i den serien som hittil er utkommet i fem bind.»

Lyser morgen- stjernen?

Kanskje underminerer Karl Ove Knausgårds bindsterke bok-serie bildet av det sekulære Norge

KOMMENTAR: HANS FREDRIK DAHL FOTO: OLE BERG-RUSTEN, NTB

Hva skjer i det agnostiske Norge? Der kirke-
ne tømmes, stadig flere sier de ikke
tror på Gud, og myndighetene helst vil
privatisere den religiøse tro? Ytre sett er
Norge ikke lenger en kristen stat. Men
innad i det sekulariserte samfunn lever likevel en folke-
etro, en serie oppfatninger som under alle gallupmå-
linger og offisielle forklaringer har sine egne tolkninger
av liv og død og det uforklarlige i verden. Hva denne un-
dergrunns-tenkningen består i, og hva folk flest mener
om de dypeste og endelige ting, kjennes kanskje best i
den kunsten og litteraturen som lever i samfunnet, for-
di den speiler det som hemmelig og ukontrollert beve-
ger seg i tidens tankeverden.

GJENSPEILER ÅNDELIGHET

En forfatter som befatter seg med folketroen i denne
forstand, samtidig som han appellerer til leserne i store
og anerkjente opplag, er Karl Ove Knausgård. Den bind-
sterke Morgenstjerne-serien som nå er under utgivelse
på Oktober forlag, gjenspeiler en åndelighet som på en
måte motsier og kanskje også underminerer bildet av
det sekulære Norge – og ikke bare av Norge, selvfølge-
lig; idet Knausgårds forfatterskap også internasjonalt
regnes som et av tidens store.

Hva er det så i dette verket som underminerer det

agnostiske? Det er tilkomsten av en stjerne, et lysende
himmellegeme som spiller en særegen rolle i den seri-
en som hittil er utkommet i fem bind – *Morgenstjernen*
(2020), *Ulvne fra evighetens skog* (2021), *Det tredje riket*
(2022), *Nattskolen* (2024) og *Arendal* (2025). Om det kom-
mer flere bind, vites ikke, og spiller vel heller ingen rolle
for det som allerede er så grunnleggende vist – at det
overnaturlig åndelige har en dyp betydning også i det
moderne menneskelivet, fordi det på sin måte griper inn
i aktuelle mønstre av familieliv, musikksmak, erotiske
drifter, ferievaner og rene trivialiteter i vårt samfunn.

DET OVERNATURLIGES ROLLE

Mye kan naturligvis sies om det litterære når det gjelder
denne serien, om bøkens oppbygging, fortellerstruktur
og deres sammenheng med tidligere Knausgård-verker.
Dette er selvfølgelig vesentlig, men angår ikke det som
her skal være hovedsaken – nemlig det overnaturlige
og den rollen det spiller i handlingen. Hva menes med
det ikke-forklarlige, hva for innvirkning har det på de
opptredende, og hvorfor angår det leseren så sterkt –
dette siste sannsynliggjort ved den enestående respons
bøkene har vakt, også internasjonalt?

Det kan være fristende å sitere forlagets egen formu-
lering i ett av seriens bokomslag:

«... storverket *Morgenstjernen* [er] en romanserie »

«Alt i alt kan Morgenstjernebøkene leses som en overraskende men tydelig klargjøring av forholdet mellom tro og liv i det moderne, det sekulære samfunnet.»

som har fascinert og begeistret lesere og kritikere verden over. Fortellingen settes i gang av en ny stjernes plutselige tilsynekomst på himmelen. Under denne stjernen lever menneskene sine liv som før mens verden rundt dem langsomt forandrer seg. Det handler om det vi ikke forstår, det store dramaet sett gjennom det lille livets linse, og om hva som skjer når de mørke kreftene i verden settes fri.»

DET GÅTEFULLE

Et sterkt lysende himmellegeme som opptrer plutselig, kan selvsagt ha en astronomisk forklaring. Mange av denne fortellingens personer slår da også bort enhver overnaturlighet med rasjonelle forklaringer om en supernova, en plutselig komet eller liknende. Men for det store flertall av de opptredende forblir det gåtefullt at det fra en bestemt dag viser seg en intenst lysende stjerne på nattehimmelen. Også for leseren forblir dette litt mystisk, ved at mellomtittelen «Tredje dag» plutselig opptrer i en av bøkene, mens det vitterlig er sjettedagen at stjernen ut fra andre opplysninger ses på himmelen. Skal vi kanskje ikke ta «tredje» så bokstavelig? En av bøkene heter for eksempel «Det tredje riket», uten at dette uttrykket overhodet nevnes eller omtales i teksten ...

Det er ellers riktig nok at forlaget understreker hvordan de opptredende fortsetter som før med sine liv og konflikter, selv under den merkelige stjernens lys. De vet jo ikke bedre. De er moderne og ikke-troende. Selv den opptredende presten (en kvinne og mamma til to småbarn, selvfølgelig) tror ikke egentlig på Gud og hans vesen, når hun tenker etter. Men at stjernen har en overnaturlig og derfor religiøs forklaring, fremgår likevel på flere måter for leseren: Indirekte, gjennom romanens beskrivelse av de til dels bisarre utslag i det moderne etter år-2000-livet som opptrer særlig innenfor erotikk, ekteskap og familieliv; direkte, gjennom i hvert fall to omstendigheter som stjernen selv avdekker – at

folk simpelthen slutter å dø så lenge stjernen står på himmelen, samt at bare eksistensen av en bokstavelig talt djevelsk kraft kan forklare omstendighetene rundt et bestemt mord som omtales i flere av bøkene. Det er altså tydelig at handlingen dypest sett viser hva som kan skje, når en guddommelig kraft plutselig opptrer i et agnostisk eller ikke-troende samfunn. Ved at den opptrer innenfor ikke-religiøse relasjoner og utspilles for ikke-religiøse mennesker, blir stjernen et bilde av hvor det går og bringer oss hen, dette agnostisk-ateistiske samfunn vi lever i. Liker vi det egentlig? Forstår vi hva som skjer?

KRISTENDOMMENS NÆRVÆR

Nå er det ikke hva vi vanligvis forstår som en kristen roman, dette. Selv om kristentroen forutsetter en viss forståelse av det overnaturlige, dreier det seg her mer om samfunnet slik det oppfattes som godt og naturlig, selv om det rommer småløgner, intoleranse og egoisme, snarere enn det gjelder de religiøse verdier som ligger under. Kristendommen er likevel nærværende i verket. Første binds motto gjengir Åpenbaringsens ord om å lengte etter døden (Åp 9,6), og selve begrepet om morgenstjernen – som lyser mellom natt og dag - er bibelsk forankret idet Jesus selv kalte seg en morgenstjerne. Selve stjernen er da også i Knausgårds fortelling overnaturlig, guddommelig. Men plottet i romanserien, det som bringer handlingen fram gjennom gjentatte episoder og konstallasjoner, skyldes ikke forskjellen mellom tro og vantro, men en konkret utenom-ekteskapelig forvikling, som forplanter seg gjennom generasjoner og fremmede land og gir fortellingen en konkret substans. Det er i sporet av episodene herfra at konfrontasjonen mellom tro og sekularisme oppstår, i mennesker som bindes sammen like mye av historie som av geografi og tilfeldighet. Men alt i alt kan Morgenstjernebøkene leses som en overraskende men tydelig klargjøring av forholdet mellom tro og liv i det moderne, det sekulære samfunnet. •

KUNNGJØRINGER

Kunngjøringer fra Trondheim stift pr. 20. juni 2025

Biskop Erik Varden har besluttet å foreta følgende forflytninger/utnevnelser blant prestene i Trondheim stift:

- ▶ **P. Krystian Kalinowski** løses fra stillingen som sogneadministrator i Molde fra 1. september 2025 og fortsetter som sogneadministrator i Kristiansund.
- ▶ **P. Michael Fuh** utnevnes til sogneadministrator i Molde fra 1. september.
- ▶ **P. José Benedito De Moraes Machado** utnevnes til kapellan i Molde fra 1. september.
- ▶ **P. Vinoth Kumar** utnevnes til kapellan i Molde fra 1. september.
- ▶ En del av stillingen til både p. Michael Fuh, Benedito Machado og Vinoth Kumar er reservert til vikaroppgaver i stiftet.

Kunngjøringer fra Trondheim stift pr. 24. juni 2025

- ▶ Trondheim stift får ny kansler, og St. Olav menighet i Trondheim får ny sogneadministrator fra 1. september 2025. Det kunngjøres herved at **Unn Madsø**, etter mange års trofast tjeneste, fratrer sin stilling som kansler i Trondheim stift med virkning fra 1. september 2025. Stiftet uttrykker dyp takknemlighet for hennes lojale og samvittighetsfulle arbeid i Kirkens tjeneste. Hennes innsats har vært preget av klokskap, grundighet og trofasthet, og har vært til stor velsignelse for stiftet.

Til ny kansler i Trondheim stift er monsignore **Egil Mogstad** utnevnt. Han løses samtidig fra sin stilling som sogneadministrator i St. Olav menighet, en tjeneste han har utført med stor omsorg og engasjement. Stiftet ønsker ham Guds rike velsignelse for det nye oppdraget som kansler. Utnevnelsen gjelder fra 1. september 2025. Han vil fortsatt være til stede i menigheten og bidra i det pastorale arbeidet som kapellan.

Samtidig er det en glede å meddele at p. **Florian Pletscher** er utnevnt til sogneadministrator i St. Olav menighet, med virkning fra samme dato. Utnevnelsen gjelder for en periode på ett år. Vi ønsker ham lykke til og Guds nåde i det viktige hyrdeansvaret som nå er betrodd ham.

TROFAST TJENER: Unn Madsø fratradte sin stilling som kansler i Trondheim stift med virkning fra 1. september 2025. Her sammen med biskop Erik Varden ved hans ordinasjon i 3. oktober 2020.

NYTT OM NAVN

Pavens bønneintensjoner

September

For vårt forhold til hele skaperverket

La oss be om at vi, inspirert av den hellige Frans, kan oppleve at vi er avhengige av alle skapninger; de er alle elsket av Gud og fortjener kjærlighet og respekt.

Oktober

For samarbeid mellom ulike religiøse tradisjoner

La oss be om at troende i forskjellige religiøse tradisjoner kan arbeide sammen for å forsvare og fremme fred, rettferdighet og menneskelig fellesskap.

November

For å forebygge selvmord

La oss be om at de som blir fristet til å begå selvmord må finne den støtte, omsorg og kjærlighet de trenger der de bor, og at de klarer å åpne seg for livets skjønnhet.

PRESISERING

- ▶ Allerede i boken «101 dager hos KGB» (1977) om sitt fengselsopphold i Moskva, skrev Bernt I. Eidsvig: «Til tross for at jeg flere ganger har redegjort for saken, skriver enkelte aviser fremdeles som om jeg ble arrestert for å ha delt ut løpesedler på gaten».

Ved en inkurie gjenopplivet dessverre St.Olav tidsskrift denne misforståelsen i en bildelede tekst i avskjedsintervjuet med biskop Bernt i nr. 2/2025.

Det Eidsvig i sin tid brakte med seg til Sovjetunionen, var politisk materiale og medisiner som en syk mann hadde bedt om. Denne mannen tilhørte en opposisjonell gruppe og var på dette tidspunkt arrestert, anklaget for å ha delt ut løpesedler på en fabrikk. Vår senere biskop ble anholdt av KGB da han som kurér prøvde å overlevere de medbrakte tingene til en avtalt adresse.

Redaksjonen beklager feilen.

OLAVSKOMMISSJON: Biskop Fredrik Hansen leder bispedømmets arbeid frem mot Olavsjubileet i 2030. Her velsigner han menigheten under olsokfeiringen i St. Olav domkirke 29. juli 2025. Foto: Petter T. Stocke-Nicolaisen

Kunngjøring 6. juni 2025:

Oslo katolske bispedømmes Kommissjon for Olavsjubileet 2030

► Biskop Bernt Eidsvig kunngjør herved etableringen av en kommissjon, som skal lede forberedelsene frem mot Olavsjubileet i 2030 («2030 kommissjonen») i Oslo katolske bispedømme.

FORMÅL: Kommissjonen vil frem mot Olavsjubileet i 2030: 1. besørg bispedømmets kontakt med Det nasjonale koordineringsrådet; 2. organisere markeringer, feiringer og initiativ på bispedømmeplan; 3. ordinere utarbeidelse av materiale til Olavsfeiringer; og 4. oppmuntre til markeringer, feiringer og initiativ i bispedømmets menigheter.

SAMMENSETNING: Kommissjonen vil bestå frem til 1. februar 2032. Den vil ledes av en formann, understøttes av en sekretær, og bestå av medlemmer fra ulike menigheter og nasjonale grupper i bispedømmet. Biskop Eidsvig har utnevnt følgende formann, sekretær og medlemmer for en periode på to år, fra 1. juni 2025 til og med 31. mai 2027: Formann: biskop Fredrik Hansen. Sekretær: p. Pål Bratbak. Medlemmer: Laura Alisene, Marta Bivand Erdal, Snit Ghebriel, Isabel Hillestad, p. Hallvard Hole OFM, sr. Lucia Nguyen thi Kim Trang og Petter Steen jr.

FIRE PROSJEKTER MOT 2030: Foreløpig er fire overordnede prosjekter iverksatt i OKB med tanke på Olavsjubileet i 2030. Biskop Fredrik Hansen har for hvert prosjekt utnevnt en eller flere koordinatore. Andre OKB-prosjekter vil bli kunngjort fortløpende.

PROSJEKT 1: «På vei mot Stiklestad 2030». Hvert år fremover vil det organiseres en pilegrimsdag til et Olavs-sted i bispedømmet. Dagen legges til lørdag før Olsok-dagen. Årets pilegrimsdag går til Bønsnes på Ringerike, et sted knyttet til Olavs opphav og familie, og finner sted lørdag 26. juli (mer informasjon følger). De neste årene vil fokusere på andre deler av Olavs liv og virke. Koordinator: diakon Sindre Bostad.

PROSJEKT 2: «Olav pilegrim». Olavsrelikviet i St. Olav domkirke vil «reise» gjennom alle bispedømmets menigheter. Dette vil skje noe nærmere år 2030 og gå over flere år. I hver menighet vil det planlegges gudstjenester, foredrag, samlinger og en menighetsfest i anledning skrinets opphold i menigheten. Koordinatorer: p. Josef Ottesen og p. Tan Peter Duc Do.

PROSJEKT 3: «Olavsbønner, -liturgier, og -tekster». For å støtte Olavsfeiringer og spre andakten til Norges evige konge i bispedømmet, vil bønner, liturgier og tekster samles og gjøres tilgjengelig, både elektronisk og som hefte/bok. Tekstene vil også oversettes til andre språk. Koordinator: p. Ole Martin Stamnestrø.

PROSJEKT 4: «Olav den Hellige: hele Kirkens helgen». Alle katolikker i Norge bør kjenne Olav den Hellige, hans historie og arbeid for troens fremme. Andakten til Norges evige konge bør være et enhetens tegn i OKB. Prosjektet vil fremme St. Olav som alle katolikkers helgen. Koordinator: biskop Fredrik Hansen.

Kunngjøring fra Tromsø stift og Oslo katolske bispedømme pr. 28. juli 2025

Sogneprest i St. Maria menighet i Askim, p. Phu Nguyen, blir sogneadministrator i St. Sunniva menighet i Harstad fra 1. september 2025.

► Biskop Erik Varden, apostolisk administrator av Tromsø, og biskop Fredrik Hansen, diocesanbiskop av Oslo, har i dag kunngjort følgende:

Vel vitende om vår biskoppelige forpliktelse til å understøtte hverandre og styrke båndene mellom de tre norske kirke-distriktene, har vi kommet til enighet om at p. **Phu Nguyen**, prest tilhørende Oslo katolske bispedømme, vil tjenestegjøre i Tromsø stift fra 1. september 2025.

Biskop Fredrik Hansen løser p. Phu fra embetet som sogneprest i St. Maria menighet i Askim fra 1. september 2025 og gir ham tillatelse til å virke i Tromsø stift i to år, med mulighet for fornyelse.

Biskop Erik Varden utnevner p. Phu til sogneadministrator i St. Sunniva menighet i Harstad fra 1. september 2025.

I denne anledning kommenterer biskop Erik Varden:

«Kirkens katolisitet viser seg på verdensplan, men også i det lokale, ved grensesprengende fellesskap. Jeg takker p. Phu hjertelig for at han vil ta på seg tjenesten i Harstad, hvor han vil hilses varmt velkommen; og jeg er biskop Fredrik takknemlig for at han lar p. Phu være tilgjengelig. Derved muliggjøres et konkret pastoralt tiltak som virksomt forener Oslo katolske bispedømme, Trondheim stift og Tromsø stift. Jeg ønsker p. Phu velsignelse og glede i hans virke i Nord-Norge.»

Biskop Fredrik Hansen på sin side kommenterer:

«Det glæder meg stort at vår lokalkirke kan utvide vår bistand til de troende i Nord-Norge ved å sende enda en prest nordover. Jeg takker p. Phu for hans villighet til å påta seg misjonstjeneste i Tromsø stift. Vi har kjent hverandre i over to tiår og jeg vet at St. Sunniva menighet i p. Phu vil få en ivrig, dynamisk og erfaren prest. Som bispedømmets prester og troende ber for p. Reidar, som virker som sogneprest i Bodø, vil vi be for p. Phu og hans tjeneste i Harstad.»

Kunngjøring pr. 17. august 2025:

Generalvikar og biskoppelige vikarer i Oslo katolske bispedømme

► Biskop Fredrik Hansen kunngjorde den 17. august 2025 utnevnelsen av ny generalvikar og to biskoppelige vikarer i Oslo katolske bispedømme.

De tre vikarene vil ha følgende ansvarsområder:

Generalvikaren vil koordinere og utøve biskoppelig styringsmyndighet over spørsmål i kurien relatert til økonomi, eiendom, personale og drift, samt interreligiøs arbeid og samfunnsspørsmål. Videre vil han begynne med å kartlegge det karitative arbeidet og virket for familie og livsvern i bispedømmet.

Den biskoppelige vikar for evangelisering vil koordinere og utøve biskoppelig styringsmyndighet over spørsmål relatert til evangelisering, herunder katekese og trosformidling, katolske skoler, studentsjelesorg, arbeid med barn og unge, kommunikasjon og medier, valfarer og planlegging frem mot Olsok 2030, samt økumenikk.

Den biskoppelige vikar for sjelesorg og gudstjeneste vil koordinere og utøve biskoppelig styringsmyndighet over spørsmål relatert til menighetsanliggender, liturgiske spørsmål og fromhetsliv, sjelesorgen i nasjonale grupper, sakramentale tillatelser og spørsmål, fengsels- og sykehussjelesorgen, og troende med særskilte behov.

Videre har biskop Hansen besluttet å etablere Det biskoppelige råd i Oslo katolske bispedømme.

Kirkeretten foreskriver at biskopen skal «sørge for at alle gjøremål som hører inn under forvaltningen av bispedømmet som helhet, på behørig vis koordineres og at de

P. Sigurd Markussen.

P. Pål Bratbak.

innrettes for bedre å besørge det beste for det stykke av Guds folk som er ham overdratt» (CIC kan. 473, §1).

Det biskoppelige råd vil bistå biskopen i denne koordineringen. Rådet består av generalvikaren og de biskoppelige vikarer (kan. 473, §4). Rettsvikar gis møte- og talerett i rådet, mens andre prester og medarbeidere i kurien innkalles til møtene ved behov.

Det biskoppelige råd:

Generalvikar: p. **Sigurd Markussen**

Biskoppelig vikar for evangelisering:

p. **Pål Bratbak**

Biskoppelig vikar for sjelesorg og

gudstjeneste: p. **Ole Martin Stamnestrø**

Rettsvikar: p. **Gerard Tartaglia**

P. Ole Martin Stamnestrø

Kunngjøring fra Oslo katolske bispedømme pr. 15. september 2025

Biskop Fredrik Hansen kunngjorde den 14. september 2025 de følgende endringer i bemanningen i St. Frans menighet i Larvik:

► P. **Hallvard Hole** OFM har, etter eget ønske, blitt løst fra embetet som sogneadministrator i St. Frans, Larvik, fra 12. september 2025.

► P. **Johannes Vu manh Hung** ble utnevnt til sogneadministrator i St. Frans, Larvik, fra 12. september 2025. Videre informasjon om bemanningen i St. Frans menighet i Larvik følger.

Kunngjøring fra Oslo katolske bispedømme pr. 17. august 2025

I pontifikalmessen i St. Olav domkirke, søndag 17. august 2025, kunngjorde biskop Fredrik Hansen følgende forflytninger og utnevnelser blant prestene i Oslo katolske bispedømme:

► P. **Gerard Tartaglia** ble i anledning bispeskiftet bekreftet som rettsvikar den 17. juli 2025

► P. **Sigurd Markussen** utnevnes til generalvikar med umiddelbar virkning. Han løses fra embetet som sogneprest i St. Franciskus Xaverius, Arendal, fra 15. september 2025.

► P. **Pål Bratbak** utnevnes til biskoppelig vikar for evangelisering med umiddelbar virkning. Han fortsetter som sogneprest i St. Svithun, Stavanger.

► P. **Ole Martin Stamnestrø** utnevnes til biskoppelig vikar for sjelesorg og gudstjeneste med umiddelbar virkning. Han fortsetter som sogneprest i St. Laurentius, Drammen.

► P. **Rory Mulligan** SM løses fra embetet som bispedømmets pönitentiar fra 1. september 2025.

► P. **Carlo Le Hong Phuc** løses fra embetet som sogneprest i St. Olav domkirkemenighet og domkirkens rektor og utnevnes til sogneprest i St. Maria, Askim, fra 1. september 2025. Fra samme dato utnevnes han til bispedømmets pönitentiar og til spiritual i St. Eystein presteseminar.

► P. **Tao Nguyen** utnevnes til sogneadministrator i St. Olav domkirkemenighet og til rektor i St. Olav domkirke fra 1. september 2025.

► P. **Khiem Nguyen** løses fra embetet som sogneadministrator i St. Barbara, Kongsberg, og utnevnes til sogneprest i St. Franciskus Xaverius, Arendal, fra 15. september 2025.

► P. **Trym Hellevik** løses fra embetet som kapellan i St. Svithun, Stavanger, og utnevnes til sogneadministrator i St. Barbara, Kongsberg, fra 15. september 2025.

► P. **Mathias Ledum** løses fra embetet som vikarprest i St. Olav domkirkemenighet og utnevnes til kapellan i St. Svithun, Stavanger, fra 1. september 2025.

► P. **Oddvar Moi** utnevnes til kapellan i St. Olav domkirkemenighet fra 1. september 2025.

**Katolsk tidsskrift
for religion og kultur**

Grunnlagt 1889
av Johannes Olaf Fallize.

Hvori opptatt «Klippen»
(Midt-Norge, 1950–78), «Stella
Maris» (Nord-Norge, 1950–68)
og «Broen» (Landsdekkende,
1979–2009).

Utgis av:
Norsk Katolsk Bisperåd
Nr. 3–2025, årgang 137
ISSN 0802-6726
• Oslo katolske bispedømme
• Trondheim Stift
• Tromsø Stift

Adresse:
Akersveien 5, 0177 Oslo
www.katolsk.no/kirkebladet

Redaktører:
Nils Heyerdahl
Hans Rossiné (ansv.)

Redaksjon:
Petter Stocke-Nicolaisen
Olav Rune Ekeland Bastrup
Øyvind J. Vårdenær Evenstad
Ingvild Stolpe (red. sekr.)

Design og layout:
Erlend Lans Pedersen

Gaver til tidsskriftet:

Fra Norge:
Kontonr.: 3000.15.11110
(gir skattefradrag)

Fra utlandet:
Sparebanken Sør
Postboks 200
4662 Kristiansand
BIC/SWIFT: SPSONO22XXX
IBAN: NO43 3000 2275 321

**Signerte artikler står for
forfatterens regning.**

**Dersom intet annet er angitt, er
bildene hentet fra katolsk.no**

**St. Olav tidsskrift redigeres
etter prinsippene i Redaktør-
plakaten og Vær Varsom-
plakaten.**

**Redaksjonen tar intet ansvar
for ikke-bestilt stoff.**

Redaksjonsslutt: 19.09.25

Deadline neste nummer:
04.11.25

Trykk: UnitedPress, Latvia
Opplag: 4700

Forsidefoto: Berninis statue av
St. Terese av Ávila

«Tystnad». Triptykon av lind,
eik og travertin.

Boken om Lilli og hennes
kunst er utgitt på fire språk.

Lilli Stenius hedres med kongelig orden for sitt virke for Norge i Roma

Den finsk-italienske kunstneren var i 25 år sakristan for St.Olavs-alteret i Roma.

Under en høytidelighet i den norske ambassaden i Roma i oktober ble hun slått til ridder av 1. klasse i Den Kongelige Norske Fortjenstorden. Lilli Stenius er født i Helsingfors, men for en stor del vokst opp i Roma. Hennes far, forfatteren og konvertitten Göran Stenius, var finsk diplomat ved Vatikanet.

Hun bor i Roma sammen med sin norske ektemann, professor i klassisk arkeologi, Rasmus Brandt.

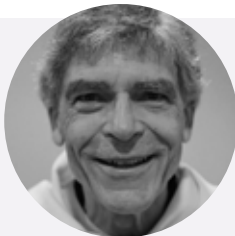
Lill Stenius' kunst omfatter skulpturer, grafikk og triptykoner (tredeelte altertavler). Den forener i seg klassisk middelhavskultur og naturinspirert nordisk stofflighet, gjenspeilt i den rikt illustrerte boken «Lilli Stenius. Tystnadens eko» som utkom i finsk, svensk, engelsk og italiensk utgave.

For mange nordmenn forbindes Lilli Stenius ikke minst med St.Olavs-alteret i basilikaen San Carlo i Roma. I 25 år hadde

hun som sakristan hovedansvaret for dette lille stykke Norge i den italienske hovedstad. Hun har sørget for å skaffe norske prester til messefeiring, vakre blomster til alteret, hadde kontakten med kirkens presteskap og samarbeidet tett med venneforeningen som organiserer Olavsdagene i oktober hvert år. I fjor fikk hun avløsning av Øyvind Justin Lone.

Lilli Stenius har gjennom årene hatt en rekke offentlige oppdrag. Det sakrale har en viktig plass i hennes kunst. Hun hadde blant annet ansvar for helhetsutsmykkingen av en kirke i Landi, ved Albanerfjellene sør for Roma, der hun formga alterveggen, alteret, prekestolen, bispestolen, dåpskappellet og tabernakelet. For tiden arbeider hun med et lignende stort prosjekt for en kirke i Abruzzo, øst for Roma.

«St.Olav» gratulerer den nyslåtte ridderen! •

Frater Gérard-Marie Ketterer OP

1938–2025

«Salige er de ydmyke, for de skal ta jorden i eie.»

Kristi ord passer til minnet om frater Gérard-Marie. For han begynte et novisiat i dominikanerordenen for å bli prest. Men underveis ble han rådet til heller å bli legbror, jeg vet ikke hvorfor. Med ydmykhet aksepterte han. Han begynte forfra, på et novisiat for legbrødre.

Fr. Gérard-Marie holdt ikke prekener. Men han forkynte på sitt vis, ved sitt liv. I mer enn femti år arbeidet han i dominikanernes konvent på Majorstuen, og underviste også på den franske skolen i Oslo. I mange år var han forsanger ved messen på fransk i St. Dominikus kirke søndag ettermiddag. Han deltok også i samtalegrupper om troen.

Som «økonom» gjorde han innkjøp og førte regnskaper. I årevis laget han kommunitetens middag, hverdag og helg. Han satt i resepsjonen, og fikk mange venner. Han fikk fadder-barn, og var ofte vitne ved konvertitt-opptagelser.

Fr. Gérard hadde overskudd til å følge eldre venner på reiser, til Lourdes - og en gang til Det hellige Land. Hans trofaste nærvær ved tidebønner og messer og ved begravelser, bidro til å holde kommunitetslivet oppreist. Men han brukte gjerne sine ferier til å vandre i de norske fjell, til fots eller på sykkel, ofte alene, så han kunne følge sin egen rytme.

Fr. Gérard-Marie hadde en stillferdig humor, som gjorde ham fredsommelig og omgjengelig. Engang spurte jeg ham om han var lei over en kommunitetsbeslutning som gikk

mot hans ønsker. Han svarte: «Il suffit de pas avoir d'avis» - det er nok å ikke mene noe! Ydmyk og vis.

For et par år siden ble hans helse dårligere, og det var da brødrene i huset forsto hvor nyttig han har vært for huset gjennom årene. Men vi lot ham fortsette, i sitt tempo.

I januar flyttet fr. Gérard-Marie etter eget ønske til en dominikaner-kommunitet i Paris, hvor han døde 6. juni i sitt 88. år. Bisettelsen fant sted i sykehusets kapell, presidert av Paris-provinsens prior, og jordfestelsen på dominikanernes gravsted i Etiolles, 30 kilometer opp Seinen fra Paris, nær klostret Le Saulchoir, hvor han tilbrakte mange av sine unge år.

Fr. Gérard feiret fødselsdag 2. februar, «kyndelsmess», når vi feirer at Maria og Josef brakte Jesusbarnet til templet. Etter deres eksempel ga han seg selv til Gud. Og utallige ganger sang fr. Gérard den gamle Simeons lovsang til kompletorium:

Nå Herre, kan du la din tjener fare i fred, for ditt løfte er gått i oppfyllelse.

Mine øyne har sett din frelse,
som du har gjort rede for alle folkeslag.

Det er i stor tillit og takknemlighet vi lyser fred over frater Gérard-Maries minne.

Vi ber Herre gi ham den evige hvile, og la det evige lys skinne for Ham.

fr. Arne Dominique Fjeld OP

Sr. Marie-Kristin Rioșianu

1935–2025

Sr. Marie-Kristin ble født 28. juni 1935 i Brasov, Romania og kom til Norge som treåring. Hun gikk på Ruseløkka folkeskole i Oslo, og har gjennom mange år hatt god kontakt med sine klassekamerater.

I flere år følte hun seg kallet til klosterlivet. Dermed ble året 1958 etter ferdig utdanning som sykepleier et vendepunkt i hennes liv. Hun valgte vårt ordenssamfunn ST. JOSEPHSØSTRENE AV CHAMBÉRY.

Sitt postulat og novisiat tilbrakte hun i vårt kloster SAINTE MARIE DE MONTS i Chambéry fra september 1958 til september 1960. Deretter kom hun tilbake til St. Joseph Institutt. 15. august 1961 avla hun der sine første løfter i St. Joseph kapell og de evige løfter 15. august 1966.

Som ung søster var hun aktiv og engasjert i ungdomsarbeidet i St. Olav menighet. Hun fikk et avbrekk til åndelig fornyelse i Roma fra 1976 til 1977 i Regina Mundi.

I 1986 trengte St. Sunniva skole en ny rektor. Sr. Marie-Kristin tok denne ansvarsfulle oppgave bevisst og villig imot. Sr. Marie-Kristin tok ikke seg selv høytidelig og stilte opp i lærernes teaterforestillinger, 2000 i «Askepott» og i 2003 «Tornrose». Et annet høydepunkt på St. Sunniva var besøk av Nobelfredsprisvinner erkebiskop Desmond Tuto og fredsprisvinneren biskop Carlos Ximenes Belo fra Øst Timor. Også 125-årsjubileet til St. Sunniva

skole i 1990 falt i hennes tid som rektor. Det ble feiret med en storslått jubileumsforestilling i Konserthuset.

Sr. Marie-Kristin var begavet i språk og gjorde en stor innsats som oversetter. Hun har gjort en uvurderlig internasjonal innsats for vår kongregasjon og vil bli husket av mange søstre i de forskjellige provinser.

Etter sin tjeneste og innsats som provinsforstanderinne, ble sr. Marie-Kristin ikke arbeidsledig som pensjonist i 2003. Som frivillig påtok hun seg oppgaver i Fransiskushjelpen i omsorg for narkomane, og besøkte innsatte i fengsel. I St. Olav menighet var hun aktiv i konvertitt- og konfirmasjonsundervisning og tok seg av diverse oppgaver på menighetskontoret.

Etter hvert ble hun svekket i sin helse. Fra mars 2019 ble hun pasient på vår sykeavdeling. Sr. Marie-Kristin var enestående, til tross for smerter klaget hun aldri. Hun var alltid tilfreds og interessert i omverdenen og sin neste. Sr. Marie-Kristin var en fargerik person med mange evner og talenter som hun brukte i sin tjeneste for andre mennesker.

Nå kan vår kjære sr. Marie-Kristin hvile i Guds kjærlighet og fred og skue Guds ansikt som hun har lengtet etter. Vi har nå en god forbeder hos Gud.

Vi minnes henne med dyp takknemlighet.

St. Josephsøstre

GERTRUD VON LE FORT

Kirkens stemme

Din stemme taler:

Jubel er mitt navn, og fryd mitt åsyn.

Jeg er som en ung eng under morgenrødens kranser,

Jeg er som en blid skalmeie under åsene.

Hør meg, svulmende daler,

hør meg, bølgende enger,

hør meg, å syngende, salige skoger!

For jeg er ikke ensom lenger blant all deres prakt.

Jeg er blitt deres søster, og av samme slekt.

Hils meg, du mitt yndige bilde,

jorden som Herren oppfyller!

Nærhet er ennå avstand, nåde er ennå trinn,

han er i meg og i evighet min!

Han kom over meg, slik knoppene kommer over busken,

han brøt ut av meg som roser på hekkene.

Jeg blomstrer som hagtorn i hans kjærlighet,

jeg blomstrer over alle grenser

i hans gavers purpur.

Jeg blomstrer med tunger av ild,

jeg blomstrer i fullbyrdelsens flammer –

jeg blomstrer av Herrens Hellige Ånd!

Gjendiktet av Ørnulf Ranheimsæter

Gertrud von Le Fort (1876–1971) var en av de betydeligste katolske forfatterne i det 20. århundre, men ikke særlig kjent her i landet. Hun tilhørte en tysk, protestantisk adelslekt, men konverterte i 1925. For henne var konversjonen ikke et brudd og en oppgivelse av hva hun hittil hadde trodd, men en utvidelse og en fullendelse. Hennes fortellinger, romaner og dikt er gjennomsyret av katolsk tro. I hennes mektige poesi synger mennesket og skaperverket en lovsang til Skaperen.

Vil du hjelpe mennesker i sårbare situasjoner?

Skann meg

STØTT
HØST-
AKSJONEN
2025

Kampen for muligheter

VIPPS 93084 Gavekonto 8200.01.93433 (merk Høstaksjonen)

